

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Sovič

**Romi v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu
(primer OŠ Bršljin)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Sovič

Mentorica: doc. dr. Alojzija Židan

**Romi v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu
(primer OŠ Bršljin)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Romi v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu (primer OŠ Bršljin)

Ker izobraževanje romskim otrokom omogoča učenje slovenskega jezika, spoznavanje z večinsko kulturo, boljši položaj na trgu delovne sile, posledično pa ugodnejši družbeni status, je večja vključenost Romov v izobraževanje nujna, da bi se Romi uspešneje integrirali v širšo družbo. Vendar imajo Romi kot etnična skupina s svojimi običaji, navadami, jezikom in načinom življenja nemalo težav v procesu izobraževanja. Na uspešnost v šoli namreč negativno vplivajo različni dejavniki, kot so neznanje jezika, neustrezno okolje, revščina, nizka izobrazba staršev, predsodki idr., zaradi katerih so romski otroci že ob vstopu v šolo v slabšem položaju kot ostali. Poleg teh dejavnikov v diplomski nalogi obravnavam tudi njihov način življenja, pomen izobrazbe v današnji družbi, predstavim Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov v Sloveniji, v kateri so navedena načela, cilji in temeljne rešitve za uspešnejše vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje, ter analiziram inovacijski projekt, ki so ga izvajali na OŠ Bršljin. Cilj projekta je bila uspešna integracija vseh učencev v sistem vzgoje in izobraževanja ter optimalni razvoj vsakega posameznega učenca. To naj bi dosegli z uvedbo ustreznih oblik in metod dela pri pouku ter z različnimi dejavnostmi v šoli in izven nje.

Ključne besede: Romi, izobraževanje, OŠ Bršljin.

Roma in the Slovenian educational system (The example of primary school Bršljin)

Educational system enables Romani children to learn the Slovenian language and about the majority culture, it enables them better position in the labour market and consequently better social status, but it requires greater involvement of Roma in education in order to achieve better social integration. The Romani people as an ethnic group with their own traditions, customs, language and way of life face great deal of problems in the educational process. Success in school is negatively affected by various factors such as ignorance of the language, improper environment, poverty, low parental education, prejudices, etc., which the Romani children, in comparison to others, when they enter school puts in to the disadvantage position. In addition to these factors in the thesis I also deal with their way of life, the importance of education in today's society. I present the Strategy for Education of Roma in Slovenia, which sets out the principles, goals and fundamental solutions for better inclusion of Roma in education and the analysis of the innovative project, which was performed at the primary school Bršljin. The main aim of the learning project was successful integration of all pupils in to the educational system and the optimal development of each pupil. This could be achieved through the introduction of appropriate forms and methods of work in classroom, with use of different activities in school and other educational forms.

Keywords: Roma (Romani children), education, Primary school Bršljin.

KAZALO

1	UVOD	6
2	POMEN IZOBRAZBE V DANAŠNJI DRUŽBI	9
2.1	VZGOJA, IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE	9
2.2	FUNKCIJE IZOBRAŽEVANJA	10
2.3	POMEN ZNANJA.....	11
2.4	UČINKI IZOBRAŽEVANJA NA ŽIVLJENJE POSAMEZNIKA.....	12
2.5	VREDNOTENJE IZOBRAŽEVANJA IN DRUŽBENA MOBILNOST.....	14
3	KDO SO ROMI	17
3.1	IZVOR ROMOV	17
3.2	IZVOR IMENA CIGAN IN ROM.....	18
3.3	ROMI V EVROPI	19
3.3.1	RAVNANJE Z ROMI V EVROPI.....	20
3.3.2	GEOGRAFSKA NASELJENOST	23
3.4	ROMI V SLOVENIJI.....	25
3.4.1	ROMI NA DOLENJSKEM.....	28
3.5	ŽIVLJENJE ROMOV OZ. SOCIALNO-EKONOMSKE RAZMERE IN TRADICIJA ROMOV	30
3.5.1	SOCIALNO-EKONOMSKE RAZMERE ROMOV	31
3.5.2	TRADICIJA ROMOV.....	33
4	IZOBRAŽEVANJE ROMOV	36
4.1	DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ŠOLSKO USPEŠNOST ROMSKIH OTROK	38
4.1.1	SOCIALNO-EKONOMSKI STATUS IN REVŠČINA	38
4.1.2	JEZIK	41
4.1.3	SUBKULTURA	43
4.1.4	PREDSODKI.....	44
4.1.5	SLABŠE PREDZNANJE IN MANJ IZKUŠENJ	45
4.1.6	RAZLIKA V PRIMARNI IN SEKUNDARNI SOCIALIZACIJI	46
4.1.7	ASPIRACIJE.....	47
4.1.8	ZDRAVJE	48
4.1.9	NEPRIMERNE STANOVANJSKE RAZMERE IN ŠOLSKE POTREBŠČINE	48
4.1.10	SLABE HIGIENSKE IN UČNE NAVADE	49
4.1.11	PROSTI ČAS.....	50
4.1.12	POMANJKLJIVOSTI V IZOBRAZBI UČITELJEV	51
4.1.13	IZOLIRANOST ROMSKIH SKUPNOSTI	51
4.1.14	VPISOVANJE V OSNOVNE ŠOLE S PRILAGOJENIM PROGRAMOM.....	52
4.2	ZGODOVINA IZOBRAŽEVANJA ROMOV V SLOVENIJI	52
4.3	STRATEGIJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ROMOV V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	56
4.4	ROMI V VRTCIH.....	61
4.5	ROMI V OSNOVNIH ŠOLAH.....	63
4.5.1	ROMSKI POMOČNIK	65
4.6	ROMI V SREDNJIH ŠOLAH.....	68

4.7	ROMI V VISOKEM ŠOLSTVU.....	69
4.8	IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH ROMOV.....	69
5	POUČEVANJE ROMOV NA OŠ BRŠLJIN.....	71
5.1	POVOD ZA NASTANEK IZVEDBENEGA MODELA VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA V OŠ BRŠLJIN.....	71
5.2	PREDLOG IZVEDBENEGA MODELA VKLJUČEVANJA UČENCEV ROMOV V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO V OŠ BRŠLJIN.....	72
5.3	MODEL UČINKOVITEGA POUČEVANJA IN UČENJA ZA DVIG UČNE USPEŠNOSTI POSAMEZNEGA UČENCA.....	74
5.3.1	CILJI IN AKTIVNOSTI MED IZVAJANJEM PROJEKTA.....	74
5.3.2	ANALIZA PROJEKTA.....	79
6	ZAKLJUČEK.....	88
7	LITERATURA.....	93

KAZALO SLIK, TABEL, GRAFOV IN PRILOG

SLIKA 3. 1:	Selitvene poti Romov.....	20
SLIKA 3. 2:	Romska zastava.....	23
SLIKA 3. 3:	Otroci v romskem naselju Brezje - Žabjak.....	30
SLIKA 5. 1:	Romske učenke in učitelj ISDP na delavnici v Dolenjskem muzeju.....	75
SLIKA 5. 2:	Romski učenec na delavnici o zdravi prehrani ob kulturnem dnevu.....	77
TABELA 3. 1:	Podatki o številu romskega prebivalstva v izbranih evropskih državah	24
TABELA 3. 2:	Naraščanje števila Romov na ozemlju RS po popisih prebivalstva od leta 1953 do 2002.....	26
TABELA 3. 3:	Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome - po občinah z največjim številom le teh (popis 2002).....	27
TABELA 5. 1:	Učna uspešnost romskih učencev v šolskih letih 2004/2005, 2005/2006, 2006/2007 in 2007/2008.....	80
TABELA 5. 2:	Prikaz opravičenih in neopravičenih izostankov po razredih v šol. letu 2005/2006.....	82
GRAF 5. 1:	Učna uspešnost romskih učencev v odstotkih v šolskih letih 2004/2005, 2005/2006, 2006/2007 in 2007/2008.....	81
PRILOGA A:	Intervju z Go. Martino Picek, ravnateljico OŠ Bršljin.....	104
PRILOGA B:	Intervju z G. Milanom Obradinovičem, učiteljem na OŠ Bršljin.....	108
PRILOGA C:	Izdelek romske učenke v slovenskem in romskem jeziku.....	113

1 UVOD

Izobraževanje je za vsakega posameznika posebna družbena izkušnja, saj v njej pridobiva temeljna znanja in spretnosti, v odnosu do drugih razvija svoje sposobnosti, odkriva pa tudi samega sebe in svoje zmožnosti. Cilj izobraževanja je tudi osebni razvoj posameznika in njegova socializacija. Človek, ki se ne vključi v proces izobraževanja, ne more uresničiti vseh možnosti, ki mu jih na različnih področjih omogoča družba, saj pridobitev ustrezne izobrazbe vpliva na življenjske priložnosti v prihodnosti in predstavlja enega pomembnejših orodij pri premagovanju revščine, ki se prenaša iz generacije v generacijo.

Kolikšno stopnjo izobrazbe bo posameznik dosegel, je odvisno od različnih dejavnikov, npr. njegovih prirojenih in tudi privzgojenih sposobnosti, materialnih možnosti, v veliki meri pa tudi od tega, ali je posamezniku ali družbeni skupini, iz katere izhaja, izobrazba vrednota ali ne. Kako visoko je izobrazba na vrednostni lestvici posameznika je odvisno od kulture, tradicije, stopnje družbeno-ekonomskega razvoja in tudi od odnosa do izobrazbe celotnega družbenega sloja, kateremu posameznik pripada.

Vrednotenje izobraževanja, posledično pa tudi stopnja izobrazbe, je najnižja med nižjimi sloji prebivalstva. Za te sloje prebivalstva je tako značilna slaba funkcionalna pismenost, kar jim onemogoča dvig po družbeni lestvici in s tem določa odrinjenost na rob družbe, izoliranost ter nižjo kakovost življenja. Med tak sloj v družbi sodijo tudi Romi, vsaj pretežna večina, tako v Sloveniji kot tudi drugje v Evropi.

Povsem na obrobje družbe so potisnjeni tudi dolenski Romi, ki so v večini naselij najslabše integrirani v družbo in tudi ekonomsko ter socialno predstavljajo skupino, ki je v veliki meri odvisna od državne pomoči. Zaradi svojega položaja, ki jim ga med drugim narekujejo tradicija, navade, rituali, verovanja in njihova kultura, nimajo moči in ugleda v družbi, so nezaželeni pri večinskem prebivalstvu, živijo v neprimernih bivalnih pogojih z nezadostno higieno in se nezdravo prehranjujejo. Njihovo vrednotenje izobraževanja je zelo nizko, posledično pa je tudi učni uspeh romskih učencev zelo slab. Ker je njihov položaj poseben, ker so tako drugačni od večinskega prebivalstva je z večanjem naselja Brezje – Žabjak prihajalo do vse večjih konfliktov med njimi in večinskim prebivalstvom. Vse to je eskaliralo leta 2005, ko so se napetosti

nevarno stopnjevale. Posledica je bila, da se je družbeno dogajanje preneslo tudi na proces izobraževanja na OŠ Bršljin. Tako so na šoli v sodelovanju z Ministrstvom za šolstvo in šport in Zavodom RS za šolstvo začeli izvajati inovacijski projekt, s katerim naj bi dvignili izobrazbo romskih učencev na višjo raven.

Ustrezna izobrazba je eden izmed temeljnih dejavnikov, ki omogoča dvig po družbeni lestvici oz. zaposlitev in posledično izboljšanje socialno-ekonomskega stanja prebivalcev, tudi Romov. Tako sem v diplomski nalogi po uvodu predstavila pomen izobrazbe v današnji družbi, funkcije izobraževanja in učinke le tega na življenje posameznika. Predstavila pa sem tudi, kakšen pomen ima vrednotenje izobraževanja ter v kakšni povezavi je z družbeno mobilnostjo.

Da bi lažje razumeli situacijo, v kateri se nahajajo in težave, s katerimi se srečujejo Romi, sem v nadaljevanju podala poglobljena dejstva o Romih in njihovem življenju. Opisala sem njihov izvor, prihod v Slovenijo in na Dolenjsko, njihove socialno-ekonomske razmere, tradicijo in navade.

V četrtem poglavju sem analizirala dejavnike, ki negativno vplivajo na šolsko uspešnost romskih učencev in predstavila zgodovino izobraževanja Romov v Sloveniji. Danes so se načini in pogoji poučevanja v primerjavi s preteklostjo kar precej izboljšali, za kar je med drugim zaslužna tudi Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS, ki je pomemben dokument in podlaga za razne ukrepe na področju vzgoje in izobraževanja. Ti so uvedeni na vseh stopnjah izobraževanja od vrtcev naprej.

Romski otroci so v večini vpisani v obvezno osnovnošolsko izobraževanje, vendar število otrok, ki dokonča ta program, še vedno ni zadovoljivo. Velika potreba je po izobraževanju odraslih, premajhna pa je tudi vključenost Romov v programe nadaljnega poklicnega izobraževanja in v vrtce. Na koncu četrtega poglavja sem zato pojasnila, kako so Romi vključeni v programe vzgoje in izobraževanja po posameznih stopnjah, od vrtca do visokega šolstva in izobraževanja odraslih Romov.

Diplomsko delo temelji na analizi in interpretaciji primarnih in sekundarnih virov. Poleg deskriptivne, vzročno-pojasnjevalne in analitične metode sem uporabila še polstrukturiran intervju. Z njim sem empirično dopolnila študijo primera, s katero sem v

petem poglavju prikazala, kako se s problemi, s katerimi se srečujejo pri izobraževanju Romov, spopadajo na OŠ Bršljin. Šolo obiskujejo učenci z romskega naselja Brezje - Žabjak, njihovo število se povečuje iz leta v leto, zaradi slabšalnega in celo odklonilnega odnosa do izobraževanja in šole nasploh, predsodkov s strani večinskega prebivalstva in drugih neugodnih dejavnikov, pa prihaja v šoli do različnih problemov. Višjo izobrazbeno raven in manjšo odsotnost od pouka romskih učencev so na šoli skušali dvigniti s projektom pod imenom »Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig uspešnosti posameznega učenca«, katerega povod, cilje in aktivnosti sem tudi analizirala.

V zaključku sem povzela glavne točke in ugotovitve, jih postavila v širši kontekst ter predstavila svoje razmišljanje o obravnavani problematiki.

2 POMEN IZOBRAZBE V DANAŠNJI DRUŽBI

Namen tega poglavja je predstaviti pojme, kot so vzgoja, izobraževanje in usposabljanje, spoznati funkcije izobraževanja in pomen znanja. Skušala bom tudi ugotoviti, kakšne učinke ima izobraževanje za posameznika ter kako ljudje vrednotimo izobraževanje.

2.1 VZGOJA, IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Brez vzgoje in izobraževanja človek ne bi mogel spoznati in uresničiti možnosti svojega razvoja. Proces vzgoje in izobraževanja pomaga posamezniku, da spozna svoje potrebe in se jih zave, pomaga pa mu tudi pri iskanju ustreznih načinov, oblik in sredstev za njihovo zadovoljevanje. S pomočjo vzgoje in izobraževanja razvija človek stvaren, kritičen odnos do okolja, spoznava zakonitosti razvoja družbe, to pa mu omogoči njegovo vključitev v družbo – njegovo socializacijo. Človekova osebnost se ne more razviti zunaj družbe ter brez vzgoje in izobraževanja (Jereb 1998, 14).

Izobraževanje je torej družbena izkušnja, v kateri se odkrivamo, razvijamo sposobnosti v odnosu do drugih ter pridobivamo temeljna znanja in spretnosti. Vedno mora vključevati družino in ožjo skupnost, začeti pa se mora že v zgodnjem otroštvu in v različnih oblikah, ki so odvisne od večih okoliščin (Delors 1996, 23).

V najširšem smislu pojmujeemo vzgojo in izobraževanje kot posebno družbeno dejavnost, ki je usmerjana k doseganju nekega določenega vzgojno-izobraževalnega cilja. Pri vzgoji gre za dolgotrajen in celovit proces, v katerem se usmerjeno oblikuje in razvija osebnost vsakega posameznika, obenem pa se ga prilagaja zahtevam družbenega okolja za lažje sprejemanje njegovih norm in vrednot. K temu vzgojnemu cilju veliko prispeva tudi izobraževanje, ki je načrtovan in dolgotrajen proces, v katerem se razvija posameznikove sposobnosti, znanja in navade, ki mu omogočijo vključevanje v družbo in delo. Vzgoja in izobraževanje sta povezani in prepleteni dejavnosti, ki se medsebojno pogojujeta in ju zato ne moremo ločevati, saj je vzgajanje mogoče le ob določeni vsebini. V nekem obdobju sicer lahko prevladuje ena ali druga, vendar nikoli ne nastopa zgolj vzgoja ali zgolj izobraževanje. Pomembno pa je tudi usposabljanje, pri katerem gre največkrat za proces, v katerem se razvija posameznikove sposobnosti, ki so

potrebne za opravljanje nekega konkretnega dela. Je nujna sestavina vsakega vzgojno-izobraževalnega procesa, saj je vedno povezano z vzgojo in izobraževanjem. Kadarkoli se namreč razvija spretnosti, znanja in navade v procesu izobraževanja, se posameznika hkrati tudi usposablja za opravljanje nekih poklicnih del, življenjskih nalog in opravil (Jereb 1998, 17).

Jereb (prav tam) pravi, da če bi vzgojo, izobraževanje in usposabljanje poskušali opredeliti po njihovem dominantnem namenu, bi bil temeljni cilj vzgoje oblikovanje vesti, temeljni cilj izobraževanja oblikovanje zavesti, usposabljanja pa razvijanje posameznikovih sposobnosti, potrebnih za življenje in delo v družbi.

2.2 FUNKCIJE IZOBRAŽEVANJA

Velja, da izobraževanje vpliva tako na posameznika in družbo, kot tudi obratno. Izobraževanje vpliva na posameznikov položaj v družbi, na njegovo posedovanje moči in ugleda, materialno stanje, pomemben vpliv pa ima tudi pri socializaciji posameznika. Ima torej več funkcij, ki nikoli ne nastopajo samostojno, določene pa prevladujejo glede na obdobje, v katerem se nahaja družba. Krajncева navede naslednje (1977, 17-18):

- Kulturna funkcija izobraževanja: Gre za ohranjanje funkcionalnih tradicij družbe, za prenašanje družbenega izročila na mlajše. Z izobraževanjem se nova spoznanja dopolnjujejo s starim znanjem, oz. se družba obnavlja in živi.
- Reprodukcijska funkcija izobraževanja: Posameznik se oblikuje v procesu socializacije, ki je tesno povezana z izobraževanjem, saj le ta vedno poteka ob osvajanju določenih vsebin, oz. tudi skozi proces izobraževanja.
- Družbeno-politična inovacijska funkcija izobraževanja: Gre za to, da je izobraževanje z osvajanjem in nato širjenjem spoznanj v širšo družbo poleg individualnih tudi nosilec družbenih sprememb. Če se z izobraževanjem ta spoznanja ne bi širila, bi ostala stvar posameznih znanstvenikov in ne bi služila svojemu namenu.
- Inovacijska funkcija izobraževanja: Izobraževanje poleg prenosa znanja omogoča tudi nastanek novih spoznanj, s katerim se povečuje zakladnica celotnega znanja človeštva in omogoča napredek družbe.
- Diferencialna ali razločevalna funkcija izobraževanja: Stopnja izobrazbe čedalje bolj določa posameznikov socialno-ekonomski položaj in življenjske razmere. Razločevalna funkcija tako postaja vedno bolj pomembna.

- Demokratizacijska funkcija izobraževanja: Gre za to, da naj bi imeli vsi enake možnosti za šolanje, ne glede na imetje ali socialni izvor.

Splošni cilj izobraževanja je zagotoviti pogoje za socializacijo in osebni razvoj posameznikov v skladu z razvojnimi možnostmi, interesi in potrebami posameznikov ter družbe. Podcilji pa so med drugimi vzgajanje za medsebojno strpnost, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, omogočanje pridobitve poklica, splošne izobrazbe ter razvoja in doseganje čim višje ravni ustvarjalnosti, zagotavljanje najbolj ustreznega razvoja posameznika ne glede na socialni položaj, kulturno poreklo ali spol, spodbujanje vseživljenjskega izobraževanja, zavesti o integriteti posameznika itd. (Jereb 1998, 26).

2.3 POMEN ZNANJA

Pomen, ki so ga ljudje pripisovali znanju, se je spreminjal skozi čas in je odvisen od dejavnikov, ki vplivajo nanj (npr. lastnosti šolskega znanja, razumevanja družbene vloge šole, vloge znanja v družbi). Danes je znanje postalo sredstvo, ki nam omogoča preživetje in pridobitev določenega družbenega statusa. Od vloge, ki jo pripišemo znanju, je odvisen način prenosa znanja in organizacija šole. Različne pomene in načine razumevanja znanja po Lammu razdelimo v naslednje tri skupine (Barle in Bezenšek 2006, 127-128):

- Družbeni instrumentalizem (funkcionalizem): vrednost znanja določa njegova uporabnost. Tako je najvrednejše tisto znanje, ki ga potrebujemo za preživetje. Pri družbenem instrumentalizmu gre za to, da naj bi ljudje posedovali znanje, če je potrebno in koristno za njih, ter da fond formalnega znanja temelji na znanju, ki ga rabimo v vsakdanjem življenju in je uporabno. Vsak šolski program naj bi tako vseboval znanja, potrebna za preživetje, znanja, potrebna za vzgojo državljana in znanja, s katerimi se oblikuje čut za lepoto in umetnost (Spencer v Barle in Bezenšek 2006, 127).
- Ritualizem: tu naj bi fond formalnega znanja vseboval znanja značilna za pripadnika neke družbe, oz. znanja, ki so pomembna za človeštvo in zaradi katerih se razlikuje od živali in ostalih bitij. Gre za znanja, ki so pomembna v procesu socializacije in se prenašajo iz generacije v generacijo.
- Razvojni instrumentalizem: poudarja pomen znanja za razvoj individualnih sposobnosti in razvoj osebnosti. Pomembno je, da šola razvija tudi motivacijo za

stalno izobraževanje. Danes ne moremo več analizirati zgolj šolskega, formalnega znanja, saj poznamo še celo paleto neformalnih znanj. Zato je potrebno analizirati povezanost šole z drugimi ustanovami, kjer pridobivamo znanje, oz. povezanost med formalnim in neformalnim znanjem, kjer tudi razvijamo svoje zmožnosti.

2.4 UČINKI IZOBRAŽEVANJA NA ŽIVLJENJE POSAMEZNIKA

Najbolj pogosti tipi razlag o tem, kako stopnja izobraženosti vpliva na življenje posameznika, so socializacijska perspektiva, alokacijska perspektiva in institucionalna teorija. Prva, *socializacijska perspektiva*, govori o tem, da šolanje posameznika vpliva na usvojitve kognitivnih orodij za lažje reševanje problemov in razumevanje sveta. Vpliva tudi na oblikovanje vrednot in presoj ter na posameznikovo znanje o svetu. Znanje, ki ga potrebuje za razumevanje delovanja okolja, v katerem posameznik živi, vpliva na znanje za opravljanje določenih del in za ohranjanje zdravja. *Alokacijska perspektiva* pravi, da institucije selekcionirajo ljudi na podlagi izobraževalnih dosežkov. Poudarek je na tem, da ljudje brez izobraževanja in dokazil o le tem skoraj nimajo možnosti priti do dobro plačanih delovnih mest, visokih družbenih položajev in moči, saj jih zasedejo tisti s spričevali. Tretjo perspektivo, t.i. *institucionalno teorijo*, je utemeljil Mayer. Menil je, da je družba organizirana tako, da ustvarja povezave med položaji in šolanjem. Določena izobrazba naj bi tako izražala določeno kakovost za opravljanje dela, kar pomeni, da je za zasedbo določenega delovnega mesta potrebna določena stopnja izobrazbe (Barle in drugi 2008, 17-18).

Učinke formalnega izobraževanja na posameznika je preučeval tudi Pallas (v Barle 2007, 11), ki meni, da so najbolj izpostavljeni učinki na zaposlovanje. Učinke izobraževanja je razdelil na naslednje tri skupine (prav tam, 11-22):

- *Vpliv na znanje in kognitivni razvoj*: ljudje z višjo izobrazbo imajo več trajnega znanja, več znanja o aktualnih dogodkih, politiki, okolju, znanosti, imajo večjo spretnost pri reševanju in razumevanju problemov, večjo kognitivno fleksibilnost in pogosteje uporabljajo različna sredstva (npr. množične medije) za nadgrajevanje znanja. Obstaja tudi povezava med stopnjo izobrazbe in odprtostjo za nove ideje in inovacije, za posameznike z višjo izobrazbo pa je tudi bolj verjetno, da berejo knjige in časopise ter bolj izkoristijo priložnosti za neformalno učenje. Glede na to, da so posamezniki v današnjem svetu

izpostavljeni nenehnim racionalnim izbaram, imajo tisti z več informacijami oz. z več znanja prednost pred ostalimi.

- *Vpliv na socialno-ekonomski položaj posameznika:* določene socialno-ekonomske učinke zagotavlja ustrezno delovno mesto, pogoj za zasedbo le tega pa je ustrezna stopnja izobrazbe. Ljudje z višjo stopnjo izobrazbe zasedajo uglednejša in bolj plačana delovna mesta, so bolj predani delu in imajo bolj jasno načrtano karierno pot. Posamezniki z višjimi stopnjami izobrazbe imajo tudi krajše t.i. obdobje nenehnega iskanja, kot se imenuje obdobje, ko mladi vstopajo na trg dela in menjavajo zaposlitve, ker ne dobijo stalne službe, kot posamezniki, ki imajo manj kot srednjo šolo. Nadalje je znano, da tisti s slabšo izobrazbo ne morejo nadzorovati svojega dela, da je njihovo delo večinoma vnaprej planirano in da je stopnja odtujitve večja. Tisti z višjo izobrazbo so poleg večje avtonomije pri delu vključeni tudi v več socialnih mrež, imajo močnejše socialne vezi, se pogosteje udeležujejo raznih kulturnih prireditev, se vključujejo v razna društva in civilno iniciativo.
- *Psihično zdravje in dobro počutje:* daljše obdobje izobraževanja pozitivno vpliva na psihično zdravje in dobro počutje, saj bolj izobraženi vidijo večji smisel življenja, zaradi občutka, da lahko sami upravljajo s svojim življenjem se zmanjša tudi stopnja nezadovoljstva, jeze in anksioznosti. Prav tako je pri višje izobraženih stopnja depresivnosti manjša kot pri tistih z nižjo izobrazbo. To je mogoče razlagati z večjo socialno vključenostjo višje izobraženih ali z delovnimi mesti, ki jih zasedajo. Kot že rečeno, imajo večinoma več možnosti nadzora nad svojim delom in večjo avtonomijo kot nižje izobraženi. Številne raziskave dokazujejo tudi povezavo med stopnjo izobrazbe in boljšim fizičnim zdravjem. Bolj izobraženi v povprečju živijo dlje in se tudi počutijo bolje. Možne razlage, zakaj pride do povezanosti med stopnjo izobrazbe, fizičnim zdravjem in življenjsko dobo, so te, da slabše izobraženi ponavadi opravljajo fizična dela in poklice, ki bolj neposredno ogrožajo zdravje kot poklici bolj izobraženih in s tem, da manj izobraženi živijo manj zdravo, saj so bolj izobraženi oboroženi z več informacijami o nevarnostih tveganih oblik vedenja in zaradi večjih finančnih virov lažje vzdržujejo zdrav način življenja (npr. zdrava prehrana, rekreacija). Zadnja razlaga pa je, da izobraževanje, ne glede na materialne možnosti, neposredno vpliva na vedenje. Nazoren primer so rezultati raziskave, kjer so ugotovili, da je vsako naslednje leto izobraževanja povečalo

možnost uporabe varnostnega pasu za 5 odstotkov (Leigh 1990 v Barle 2007, 21).

2.5 VREDNOTENJE IZOBRAŽEVANJA IN DRUŽBENA MOBILNOST

Kakšno stopnjo izobrazbe bo dosegel posameznik, je odvisno od prirojenih in privzgojenih sposobnosti, od objektivnih, predvsem materialnih možnosti, pa tudi od stališča do izobraževanja, ki je pogoj za morebitno motiviranost ali nemotiviranost. Posameznikovo vrednotenje izobraževanja je eden izmed odločilnejših faktorjev pri vplivu na uspeh izobraževanja. Pravzaprav je vrednotenje izobraževanja eden glavnih motivacijskih mehanizmov, ki vpliva na vključevanje in uspešnost v izobraževalnem sistemu (Bevc 1991, 49).

Na družbeno vrednotenje izobraževanja vpliva kulturna tradicija, narava družbenih odnosov in stopnja družbeno-ekonomskega razvoja. Posameznikovo vrednotenje izobraževanja je odvisno še od družbenega sloja, kateremu pripada posameznik, od splošnih osebnostnih značilnosti, kot so starost, prirojene sposobnosti, spol, itd., od družbenega in ekonomskega položaja posameznika, od značilnosti izobraževanja (kakšna je fizična dostopnost, metode in vsebina izobraževanja...) ter od psiho-socialnih značilnosti družine (tu so pomembna predvsem stališča staršev do izobraževanja) (Bevc 1991, 49-50).

Izobrazbo najbolj cenijo vodilni kadri, intelektualci in uslužbenci. Skratka, višji je družbeni sloj in pridobljena izobrazba, višje je vrednotenje izobraževanja. Družine iz nižjih družbenih slojev, s slabim gmotnim položajem, nizkim vplivom in družbenim ugledom izobraževanje vrednotijo nižje. To je posledica njihove nizke izobrazbe in mnenja, da ne morejo doseči boljše izobrazbe zaradi slabšega gmotnega položaja, oz. zaradi njihovih slabših možnosti za doseg višje izobrazbe. Šolanje namreč še zdaleč ni zastoj, saj vsebuje vedno večje stroške. Poleg šolnine je otroke v času šolanja potrebno vzdrževati, plačevati knjige, učbenike, prevoz, obleke ipd. Z nadaljevanjem šolanja se tako podaljšuje tudi obdobje izdatkov. Vendar je zanimivo, da se zgolj z izboljšanjem materialnih možnosti njihovo vrednotenje ne bo spremenilo (Krajnc 1977, 97-105).

Z vrednotenjem izobraževanja je povezana tudi družbena mobilnost, saj posameznik v sodobni družbi napreduje po družbeni lestvici navzgor predvsem s pomočjo izobraževanja. Posameznikovo vrednotenje najprej vpliva na spreminjanje njegovih motivov, aspiracij in interesov, nato na njegovo angažiranost v družbi in na spremembo obnašanja, posledica pa je, da pride do sprememb posameznikovega položaja v družbi, oz. da se spremeni posameznikova pripadnost družbenemu sloju. V tem primeru gre za vertikalno družbeno mobilnost. Kot vidimo, vrednotenje izobraževanja na družbeno mobilnost ne vpliva neposredno in izolirano, ampak je le eden izmed mnogih dejavnikov. Če namreč oseba z nizkim vrednotenjem izobrazbe vseeno doseže relativno visoko izobrazbo, vendar nima dovolj velikih interesov, ne bo napredovala toliko, kolikor bi na osnovi formalne izobrazbe lahko. To pa zato, ker samo vrednotenje izobraževanja še ne spreminja družbenih položajev. Potrebne so spremembe pričakovanj, oz. notranje spremembe v posamezniku, ki se pojavijo z izobraževanjem in spremljajočimi se dogodki, osebami in pojavi. Le ti pa niso več posledica zgolj vrednotenja, ampak že stopnje izobraževanja (Krajnc 1977, 167-172).

Koliko se bo posameznik povzpел po družbeni lestvici, je odvisno predvsem od njegovih pričakovanj za prihodnost, ta pa nastanejo na podlagi ocenitve sedanjega stanja in izkušenj glede tega, koliko mu je do zdaj uspelo povečati svoj ugled, moč in materialno stanje.

Človek, ki spozna, da so njegove možnosti za razvoj omejene in da so mu nedosegljiva tudi sredstva, s katerimi morda drugi ljudje dosegajo svoje cilje, prilagodi temu spoznanju svoje vrednote. Kot odgovor na tako dojemanje stvarnosti se pojavi določena prilagoditev, ta pa pomeni znižanje aspiracij, zoženje interesov itd. in tako nastane iz prvotne ekonomske ovire še socialno-psihološka. Sprevrže se lahko tako, da spremeni obnašanje človeka in odvrne njegovo aktivnost od prizadevanja za izboljševanje materialnih možnosti. Verjetnost, da bo tak človek napredoval, postaja vedno manjša. Zaradi tega je mobilnost v nekaterih družbah v spodnjem družbenem sloju relativno nizka, prav nasprotna pričakovanju, da bi morali najbolj napredovati ravno ljudje iz spodnjih družbeno-ekonomskih položajev (Krajnc 1977, 104-105).

Dejavniki, ki spodnjemu družbenemu sloju onemogočajo dvig po družbeni lestvici, so slaba funkcionalna pismenost (nizka izobrazba, neinformiranost, slaba poklicna

usposobljenost, nepoznavanje delovanja družbenih institucij, ki so pomembne za njihovo vključitev in integracijo v družbo), nepoznavanje svojih pravic in neuporaba služb, ki so jim na voljo, visoka stopnja umrljivosti in obolevnosti, odrinjenost na rob družbe, obremenjenost s predsodki večine (da so družbeno nekoristni), nezmožnost vplivanja in odločanja, nizka kakovost življenja zaradi slabih bivalnih in delovnih pogojev, neustrezne prehrane, velike brezposelnosti in revščine ter nezadovoljstvo z življenjem in psihosocialna obremenjenost zaradi konstantnih težav s preživetjem (Kraševc Ravnik in Mikuš Kos 1996, 212). Vse te dejavnike dobro poznajo tudi Romi, ki nimajo veliko ugleda in moči v družbi, njihovo materialno stanje ni zavidljivo, imajo visoko umrljivost, neprimerne bivalne pogoje, slabo prehrano in so 'izobčenci' družbe. Obenem je tudi njihovo vrednotenje izobraževanja zelo nizko. Njihova pričakovanja za prihodnost so zato manjša, s tem pa se vedno znova znajdejo v začaranem krogu, saj brez aspiracij in interesov ni družbene mobilnosti.

3 KDO SO ROMI

Romi in njihova kultura je posledica njihove zgodovine in usode, ki jih je doletela. Da jih ne bi ocenjevali le preko medijskih prezentacij, ki so večinoma negativne, preko predsodkov in stereotipov, da nam bo njihova kultura, obnašanje in življenje bližje, oz. vsaj bolj znano, sem v naslednjem poglavju predstavila njihov izvor, zgodovino, prihod v Evropo in Slovenijo, tradicijo ter razmere, v katerih živijo. Spoznavanje zgodovine in kulture Romov nas pelje tudi do boljšega razumevanja njihovih navad, običajev in načina življenja, ki še kako vplivajo na šolanje romskih otrok. Seznanjanje z njihovo kulturo tako posledično vodi do uspešnejšega dela z romskimi otroki.

3.1 IZVOR ROMOV

Izvor Romov je bila dolgo neznanka in še dandanes ni trdnih dokazov in soglasja med vsemi romologi o njihovi zgodovini. Raziskovalcem velik problem predstavlja dejstvo, da so Rome, njihov način življenja, selitve, izvor ipd. skoraj vedno preučevali drugi in ne oni sami. Tako so imeli raziskovalci za raziskovanje na razpolago predvsem sekundarne vire in razne mite in legende o prvotni domovini Romov, ki so jih le ti prenašali iz generacije v generacijo. Po teh legendah naj bi bila njihova prvotna domovina Egipt, vendar so bile vse te zgodbe brez zgodovinske in znanstvene podlage. Izvorno domovino Romov je bilo zato potrebno iskati nekje drugje, zato so nastale različne nove teorije. Nemški raziskovalec Hasse je trdil, da izvor Romov sega v čas Herodota, Italijan Predari in Anglež S. Roberts pa sta postavila teorijo, da so Romi preživeli prebivalci Atlantide (Štrukelj 2004, 13). Zaradi nesmiselnosti in neutemeljenosti so bile le te kmalu zavrnjene.

Resno, znanstveno podprto raziskovanje o izvoru Romov se prične na prehodu iz 16. v 17. stoletje. Kot začetnik raziskovanja Romov velja profesor grščine Bonaventura Vulcanius, sledi mu Jacob Tomasius s prvo doktorsko disertacijo o Romih (*Dissertatio philosophica de Cingaris*), pa romolog H. M. G. Grellmann, ki je s preučevanjem romskega jezika ugotovil, da je njihova izvorna domovina Indija in Avgust Friedrich Plott, ki je v svojem delu »Die Zigeuner in Europa und Asien« tudi dokazal, da Romi izvirajo iz Indije. V 20. stoletju se je raziskovanje skrivnostnih Romov zelo razmahnilo, najpomembnejši delež k razvoju romologije pa so prispevali Block, Clebert, Djordjević, Djurić, Rishi, Šiftar, Štrukelj in drugi (Tancer 1994, 22-24).

Po teorijah in hipotezah, ki so jih postavljali na podlagi legend in mitov, preučevanja poti, po katerih so potovali Romi, na podlagi preučevanja zgodovine kovaštva, resnejših antropoloških raziskav, kjer so primerjali obliko lobanje in druge fizične lastnosti Romov z drugimi ljudmi, so jezikoslovci na podlagi lingvističnih dokazov le prišli na pravo pot. Že omenjeni A. Friedrich Pott je napisal prvo znanstveno delo o izvoru romskega jezika in na podlagi dognanj ugotovil, da je izvorna domovina Romov Indija. Po njegovem mnenju romski jezik izvira iz severne Indije, je v osnovi enoten in soroden s sanskrtom, ki je najstarejši v družini Indoevropskih jezikov (Štrukelj 2004, 14). Pottov naslednik je bil jezikoslovec slovenskega rodu Franc Miklošič, ki je raziskoval Rome, oz. njihov odhod iz Indije in čigar dela predstavljajo pomemben del romske literature. Ugotovil je, da je romski jezik soroden narečju dardu ter da izhaja iz severozahodne Indije. Izvorno domovino Romov Miklošič postavlja na severozahodni del Indije, v dolino južnega Hindukuša (Brizani -Traja 2000, 10). Ker so izvor Romov v Indiji potrdile še razne mitološke, sociološke, etnografske in druge raziskave, danes večina romologov sprejema Indijo (obronke Himalaje) kot izvorno domovino Romov.

3.2 IZVOR IMENA CIGAN IN ROM

Romsko ljudstvo so v Evropi in po svetu različno poimenovali. Ime Cigan oz. izpeljanke iz njega so indijske nomadske skupine najbrž dobile že ob prihodu na evropska tla. V romskem jeziku beseda namreč ne obstaja, zato je jasno, da so jih tako poimenovali drugi. Pri izvoru in pomenu te besede je še marsikaj nepojasnjene, predvideva pa se, da izhaja iz grške besede athinganos, ki pomeni nedotakljiv. Miklošič je ugotovil tudi, da so z Athingani označevali neko sekto, ki se je ukvarjala z magijo in se je pojavila v osrednji Aziji. In tako naj bi romsko ljudstvo dobilo ime Cigan, ki je razširjeno in znano v večini evropskih jezikov. Italijani imajo izraz Zingaro, Španci Gitano, Portugalci Ciganos, Bolgari Aciganiny, Madžari Czigány, Poljaki Cygan, Nemci Zigeuner, Turki Čingane (Šiftar 1970, 10).

Kasneje je ime Cigan dobilo negativen in ponižujoč prizvok. In tudi pri nas ni nič drugače. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1994, 85) je tako za cigana pod drugo obrazložitvijo zapisano, da gre za zvitega, lahkomiselnega ali malopridnega človeka. Omenjeno je, da se cigan ciganski uporablja tudi kot psovko, nazorni pa so tudi opisi z negativnim prizvokom, kot so ti, da laže kot cigan, da cigani kradejo otroke, da

je nekdo umazan kot ciganček« ipd. Glagol ciganiti je razložen celo kot goljufati, odirati.

Zaradi stereotipno negativnega vrednotenja imena Cigan se je v novejšem času začelo uporabljati ime Rom. Tako so leta 1971, na prvem svetovnem kongresu Romov, za vse pripadnike tega naroda sprejeli poimenovanje Rom. Besedo Rom naj bi prinesli iz svoje prvotne domovine, izhaja iz romskega jezika in pomeni človeka, tudi poročenega moža. Za cigansko žensko in poročeno žensko je ta izraz Romni. V množini ima beseda obliko Roma in pomeni ljudje, uporabljajo pa jo, kadar govorijo o človeku svojega rodu (Štrukelj 2004, 16). Za poimenovanje neromskega prebivalstva največkrat uporabljajo besedo *gadžo* za moški in *gadži* za ženski spol.

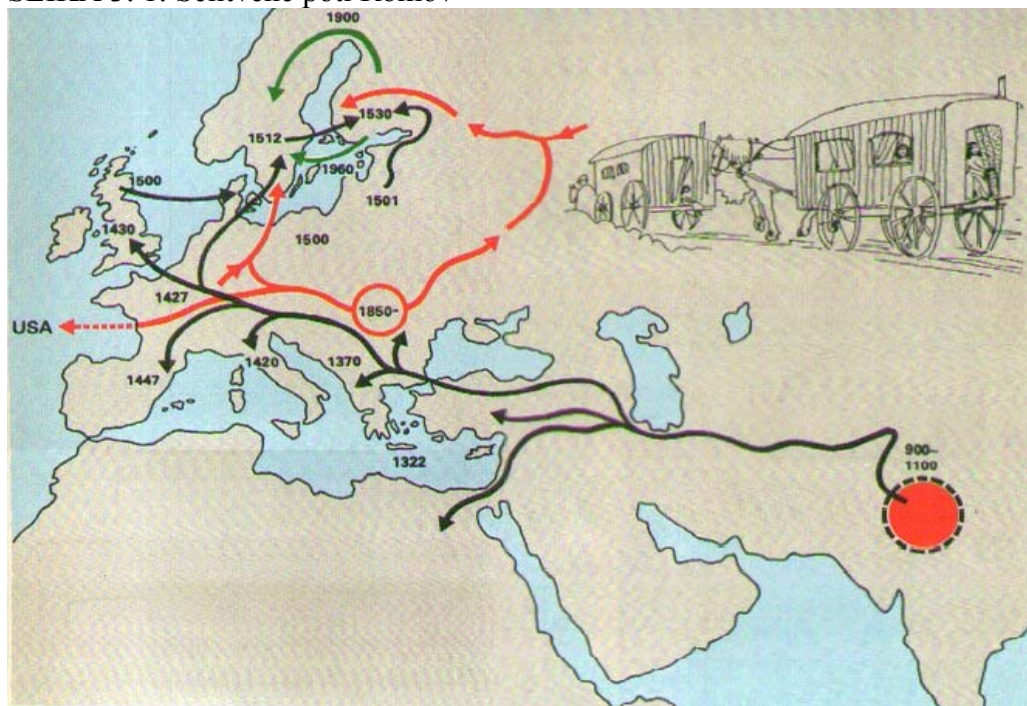
Poleg imen Cigan in Rom prebivalstvo uporablja še druga imena. Tako je v rabi tudi ime Egipčan, kar izvira iz teorije, da so prišli v Evropo iz Egipta. V Grčiji jih imenujejo Ejiptos ali Giftoi, v Albaniji Jevg ali Evgit, v Angliji Gypsy, na Nizozemskem Egytiers ali Gyptenaers. Francosko poimenovanje Bohemians izvira iz pripovedovanja Romov, da prihajajo iz Češke (Bohemia), v Španiji so po barvi kože dobili ime Cales (pomeni črn) in Mustalainen na Finskem (musta pav tako pomeni črn) (Tancer 1994, 50 in Štrukelj 2004, 17).

3.3 ROMI V EVROPI

Nič manj problematičen kot izvor Romov je njihov čas in vzrok za selitve. Še vedno namreč ne vemo točno, kdaj in zakaj so Romi zapustili Indijo. Večina raziskovalcev (med njimi je tudi Block) meni, da so se Romi začeli bolj množično izseljevati med 9. in 11. stoletjem zaradi osvajalnih vojn v Indiji. Pred barbarskimi pohodniki so se začeli seliti proti zahodu in so v posamičnih selitvenih tokovih v nekaj stoletjih prepotovali čez šest tisoč kilometrov. Po odhodu iz Indije so se dolgo časa zadrževali v puščavi Tar, saj naj bi upali, da se bodo še lahko vrnili. Ko so zapustili puščavo Tar, so se ločili v dve veji. Ena naj bi šla v smeri Afganistan, Turkestan in Turkmenija do Kaspijskega jezera, kjer so se Romi spet razdelili v dve smeri. Ena smer je nadaljevala pot skozi Azerbajdžan in Gruzijo proti Kavkazu, druga pa čez Armenijo in Turčijo. Druga veja Romov je šla proti Osrednji Aziji, v Siriji pa se je spet delila na dve smeri. Prva smer je šla proti Turčiji, druga pa proti Egiptu, dalje proti obali Sredozemskega morja in nato čez Gibraltarsko ožino v Evropo (Šiftar 1970, 12). Romi so korak za korakom prišli v

vse predele Evrope, kjer še danes živijo v bolj ali manj strnjenih romskih naseljih, z večjo ali, pogosteje, manjšo naklonjenostjo domačinov.

SLIKA 3. 1: Selitvene poti Romov

Vir: Franzese.

3.3.1 RAVNANJE Z ROMI V EVROPI

Prihod Romov na evropska tla je bil sprejet zelo različno. Ponekod jih niso marali, spet drugje pa so jih sprejemali z radovednostjo, saj so mislili, da so tu le začasno. V kraje, kamor so prihajali, so prinesli glasbo, ples, poseben nomadski način življenja in razne obrti, ki so jih opravljali (bili so kovači, strokovnjaki za zdravljenje konjev, vedeževalci, obdelovalci lesa-koritarji). Kmalu pa je prišlo do tega, da so bili po celotnem ozemlju Evrope preganjeni, prezirani in nezaželeni. Vladarji, fevdalci, deželne in lokalne uprave so začele izdajati razne odredbe in druge predpise, v katerih so bila dovoljenja in navodila za preganjanje, zapiranje, kaznovanje in izobčenje Romov iz družbe. Uhlik omenja, da je v nekaterih odredbah pisalo celo, da je potrebno Cigane, ki jih najdejo v mestih, na cestah, na deželi ali v gorah žive sežgati in obesiti (Uhlik v Tancer 1994, 48).

Ena zgodnejših in pomembnejših odredb naperjenih proti Romom je bila izdana v Barceloni že leta 1492. V njej je pisalo, da se morajo Romi stalno naseliti v roku 60 dni, ali pa zapustiti državo. Kasneje so jim prepovedali tudi uporabo imena Gitanos,

njihovega jezika in noše. Prvi predpisi v Franciji so bili izdani leta 1504, leta 1561 pa je bil izdan predpis, ki je zahteval, da zemljiška gospoda Rome kar pokonča z ognjem in mečem. Na Škotskem so Romom rezali ušesa, ujetega Roma, ki je že imel porezana ušesa, pa so pribili k drevesu in ga razkazovali. Tudi na Pruskem so ženskam in otrokom odrezali po eno uho in jih nato izgnali, moške pa so obesili. Ne glede na spol in starost, so obesili vsakega ujetega Roma z že odrezanim ušesom. Kasneje so bili predpisi še poostreni, saj so obešali vse Rome, kdor ni upošteval teh predpisov, pa je bil kaznovan z denarno kaznijo. Na Danskem naj bi se po odredbi iz leta 1536 morali izseliti vsi Romi. Na Nizozemskem so Rome, ki so jih polovili, pred izgnanstvom, najprej še mučili. V Švici so jih lahko nekaznovano ubijali, v težkem položaju pa so bili tudi Romi v Romuniji, saj so bili še do sredine 19. stoletja osebni sužnji. Hiše so si smeli graditi le, če jih je gospodar osvobodil, bili so popolnoma odvisni od druge osebe. Zaradi takih in podobnih predpisov so se Romi izolirali, branili in se skrivali, kakor so vedeli in znali. Odrekli so se svojim navadam, običajem, skušali pa so tudi prikrivati, da so Romi (Šiftar 1970, 22-24).

Kasneje so poskušali Rome prevzgojiti, jih stalno naseliti in navaditi na redno delo. Tudi Marija Terezija je v 18. stoletju (tudi na ozemlju današnje Slovenije) skušala zakonsko asimilirati Rome s številnimi odredbami, ki jih je njen naslednik, sin Jožef II. še zaostрил. Odredbe so med drugim vsebovale prepoved rabe romskega jezika in rabe imena Rom, prepoved opravljanja romskih tradicionalnih poklicev (da bi postali takrat potrebna kmetijska delovna sila), prepovedovale so tudi poroke med Romi, preseljevanje iz kraja v kraj (potovali so lahko le s posebnimi potnimi dovolilnicami), svoje otroke so morali oddati v ustrezne vzgojne zavode, sirotišnice oz. v prevzgojo določenim družinam, ki so za to dobile denar in obleko (Brizani-Traja 2000, 12). Zaradi Marije Terezije jih v javne listine niso več vpisovali kot Cigane, ampak kot nove naseljence. Niso jih več enačili s potepuhi ali razbojniki, zemljiška gospoda pa jim je morala dati stavbne parcele, nekaj zemlje in jih vzeti v službo, da bi se navadili na delo in se stalno naselili. Nomadstvo je bilo namreč prepovedano (Šiftar 1970, 25). Marijine in Jožefove odredbe so sicer uresničevali, vendar uspešne asimilacije s temi prisilnimi ukrepi niso dosegli. Jožef II. je leta 1783 potem, ko je spoznal, da ne dosega zelenih ciljev, popustil, omilil ukrepe in Romi so se spet prepustili svojim starim običajem, navadam in načinu življenja.

Najbolj kruto so z Romi ravnali v času II. svetovne vojne, ko so bili podobno kot Judi obravnavani kot asocialni manjvredni pripadniki nižje rase in so jih skušali 'iztrebiti, izkoreniniti'. Hitler in njegova vojska so jih strpali v koncentracijska taborišča. Himmler (nacistični vojni zločinec, ena vplivnejših oseb v Tretjem rajhu) je decembra 1942 izdal ukaz za izgon vseh Romov v Auschwitz-Birkenau, kjer so na njih delali razne medicinske eksperimente, ali pa so morali toliko delati, da so umrli zaradi izčrpanosti, podhranjenosti ali bolezni. Ostale so ubili v plinskih celicah. Prvi množični pomor Romov se je zgodil januarja 1940 v Buchenwaldu. Šlo je za eksperiment, saj so testirali pesticid ciklon B, ki so ga po eksperimentu uporabljali kot kemično orožje v plinskih celicah. Test je bil 'uspešen', saj je umrlo vseh 250 romskih otrok, strpanih v plinske celice. Ocenjujejo, da je bilo v času II. svetovne vojne pomorjenih od 250.000 pa vse tja do pol milijona Romov (Hajdu 2002).

Etnično 'čiščenje' je pred kratkim potekalo tudi na Balkanu – na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in na Kosovu. V Bosni in Hercegovini je v času federativne Jugoslavije živelo od tristo do petsto tisoč Romov. V vojni po razpadu Jugoslavije jih je bilo veliko ubitih skupaj z muslimani, veliko pa jih je končalo tudi v taboriščih, ali so jih pregnali in danes živijo kot begunci kje drugje. Od leta 1999 pa je genocid nad Romi potekal tudi na Kosovu, kjer so se znašli med dvema ognjema in so bili pogosto žrtve diskriminacije. Ocenjujejo, da je bilo Romov na območju Kosova nekaj deset tisoč, danes pa jih je le še nekaj sto (Brizani-Traja 2000, 16-17).

Kljub temu da so Romom dandanes priznane že marsikatero pravice, se po Evropi še vedno srečujejo z diskriminacijo, nenaklonjenostjo širše družbe in kršitvijo osnovnih človekovih pravic. Za izboljšanje njihovega položaja je bil med drugim pomemben tudi prvi svetovni kongres Romov v Londonu leta 1971, kjer so ustanovili Mednarodno romsko organizacijo, sprejeli himno, zastavo in grb (Tancer 1994, 53). Odločili so se za zeleno in modro barvo zastave, pri čemer zelena predstavlja zemljo, neomejena prostranstva, rast ter svobodo gibanja, modra pa neskončno nebo, duhovne vrednote, nebesa. Na sredini je rdeče kolo, ki predstavlja napredek, gibanje oz. večno potovanje Romov. S tem prvim kongresom in vsemi naslednjimi so dosegli, da je romska problematika večkrat na dnevnem redu zasedanj OZN-a, Unesca in Evropske Unije.

SLIKA 3. 2: Romska zastava

Vir: Romani.org 1998.

3.3.2 GEOGRAFSKA NASELJENOST

Pripadniki romske populacije so raztreseni po vseh državah v Evropi. Uradne in zanesljive številke o Romih po posameznih državah v Evropi ni, saj se mnogi Romi ob popisih prebivalstva ne opredelijo za pripadnika romske narodnosti, poleg tega pa precejšen delež romskega prebivalstva v Evropi še vedno živi kot nomadi in se seli znotraj ali med državami. Zato se posamezni podatki med seboj zelo razlikujejo. Kljub temu ocenjujejo, da je približno število Romov v svetu nekje od 12 do 15 milijonov, v Evropi pa od 10 do 12 milijonov. Največ romske populacije v Evropi najdemo na Balkanskem polotoku (predvsem v Romuniji), oz. v vzhodni Evropi (približno 8 milijonov), ostale pa po drugih državah Evrope.

TABELA 3. 1: Podatki o številu romskega prebivalstva v izbranih evropskih državah

DRŽAVA	URADNA ŠTEVILKA (zadnji popis prebivalstva)	PREDVIDEVANA - OCENJENA ŠTEVILKA
Avstrija	Ni podatka	20.000 od 25.000
Belgija	Ni podatka	20.000 do 30.000
BiH	8.864 (1991)	20.000 do 60.000
Bolgarija	370.908 (2001)	500.000 do 800.000
Češka	11.718 (2001)	150.000 do 300.000
Danska	Ni podatka	1.000 do 10.000
Estonija	542 (2000)	1.000 do 1.500
Finska	Ni podatka	cca 10.000
Nemčija	Ni podatka	70.000 do 130.000
Grčija	Ni podatka	80.000 do 350.000
Madžarska	190.046 (2001)	400.000 do 800.000
Italija	Ni podatka	120.000 do 160.000
Litva	2.570 (2001)	2.575 do 4.000
Makedonija	53.879 (2002)	80.000 do 250.000
Poljska	12.731 (2002)	20.000 do 60.000
Portugalska	Ni podatka	40.000 do 50.000
Romunija	535.140 (2002)	1.200.000 do 2.500.000
Rusija	182.617 (2002)	450.000 do 1.000.000
Slovaška	89.920 (2001)	320.000 do 500.000
Slovenija	3.246 (2002)	7.000 do 10.000
Španija	Ni podatka	600.000 do 800.000
Turčija	Ni podatka	300.000 do 3.500.000
Ukrajina	47.600 (2001)	50.000 do 400.000
Velika Britanija	4.096 (2001)	do 300.000
Srbija	108.193 (2002)	400.000 do 800.000
Črna gora	2.875 (2003)	20.000
Latvija	8.205 (2000)	8.000 do 15.000

Vir: Council of Europe 2007.

Kot je razvidno iz Tabele 3. 1, so Romi v večjem ali manjšem številu naseljeni po celotni Evropi. Nekateri so naseljeni začasno, veliko jih je že stalno naseljenih, nekateri pa so še vedno nomadi. Ob prihodu v nove dežele so se morali prilagajati novemu okolju in kulturi, zato je tudi toliko različnih romskih skupin in narečji. Dokazano je namreč, da so Romi v svoj jezik vedno sprejemali tuje besede. Ob vstopu v nove kulture

so se pozabili tudi nekateri njihovi običaji, navade in tradicije, ki so že tako različni od skupine do skupine, zato ne moremo podati nekega splošnega opisa Romov ali definicije, kdo je Rom. In ravno zato, ker med vsemi skupinami ni neke skupne definicije o tem, je tudi nemogoče ugotoviti njihovo pravo število.

3.4 ROMI V SLOVENIJI

Prvi podatki o prisotnosti Romov v Sloveniji segajo v 14. stoletje. Gre za pisni vir iz leta 1387 v zagrebški škofijski sodni kroniki, ki omenja Cigana iz Ljubljane. Najstarejše znane arhivske listine v Sloveniji pa so mlajše, saj izvirajo iz 15. in 16. stoletja ter prav tako omenjajo ime Cigan (*Zygeuner* in *Czygayner*) in kovaški poklic. V 17. stoletju so zapisi raznih sodnih listin, odredb in okrožnic, ki so obravnavale ali urejevale romsko problematiko, že bolj natančni, v 18. stoletju pa tudi že bolj pogosti in številni. Iz uradnih listin je razvidno, da so Rome, kot na ostalem evropskem ozemlju, tudi na ozemlju Slovenije strogo obravnavali, jim prepovedovali preseljevanje in jih preganjali. Kot že omenjeno, sta Avstro-Ogrska cesarica Marija Terezija v sredini 18. stoletja in kasneje njen naslednik cesar Jožef II. izdala množico ukrepov, s katerimi sta želela asimilirati Rome v družbo. Te odredbe so vsebovale prepoved preseljevanja, opravljanja romskih tradicionalnih poklicev, medsebojnih porok, rabe romskega jezika ipd. Kljub uresničevanju odredb, namena niso dosegli. V 19. stoletju so z različnimi odredbami in okrožnicami tedanjih oblasti Rome začeli preganjati iz kraja v kraj (Brizani-Traja 2000, 12 in Štrukelj 2004, 25-26).

Romi v Slovenijo niso prišli naenkrat in iz ene smeri. Naseljevanje slovenskega ozemlja je potekalo skozi daljše obdobje in iz treh smeri: iz Hrvaške (današnji dolenski Romi), iz Madžarske (današnji prekmurski Romi) in iz smeri nemških dežel (današnji gorenjski Romi ali Sinti). Vsaka od teh treh skupin ima svoje narečje. Sprva je šlo za nomadsko prebivalstvo, v 17. in 18. stoletju pa so se pojavile prve stalne naselitve posameznih romskih skupin v Prekmurju, na Dolenjskem in Gorenjskem. Najbolj pogosto so se naseljevali (Zadravec 1991, 78):

- ob državni meji z Madžarsko in Avstrijo,
- ob reki Lendavi, gramoznicah, potokih,
- v bližini večjih mest,
- na obrobjih vasi in naselij,
- v zavetju gozdov,

- raje so se naselili v versko mešanih vaseh in v vaseh, kjer so živeli Židje,
- izogibali so se vasi, kjer je bila policija in vojska ter katoliških vasi.

Nato je število Romov začelo naraščati. Natančnega podatka o njihovem številu nimamo, ker podatki s popisov prebivalstva niso najbolj zanesljivi, saj se zaradi različnih razlogov vsi Romi niso deklarirali za pripadnika te etnične skupine. Bolj zanesljivi so podatki, ki jih zbirajo centri za socialno delo na podlagi različnih vlog za socialne pomoči in podatki šol z območij, kjer živijo Romi. Po njihovih izračunih v Sloveniji živi med 7.000 in 12.000 Romov, torej okrog 0,5 % celotne populacije (Barle Lakota in drugi 2004, 8), po zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 pa le 3.246 ali 0,2 % celotne populacije (Šircelj 2003, 142), kar pa je kljub majhni številki največ doslej.

TABELA 3. 2: Naraščanje števila Romov na ozemlju RS po popisih prebivalstva od leta 1953 do 2002

Leto	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Število Romov	1663	158	951	1393	2259	3246
% v populaciji	0,12 %	0,01 %	0,06 %	0,08 %	0,12 %	0,17 %

Vir: Šircelj 2003, 142-143.

Iz zgornje Tabele 3. 2 vidimo, da romsko prebivalstvo v Sloveniji narašča. Dejstvo, da se je leta 1953 za Rome opredelilo več ljudi kot leta 1961, nam pove, da je bilo v Sloveniji pred tem letom več kot 158 Romov, ki pa se niso opredelili kot Romi zaradi različnih razlogov, kot so diskriminacija, strah, jezikovna in kulturna heterogenost med skupinami Romov, ki otežujeta identificiranje z romstvom ipd. Danes je položaj boljši, vendar se zaradi nestrpnosti in zatiranja vsi Romi še vedno ne opredelijo kot Romi. Veliko se jih opredeljuje za Slovence in zato je dejansko število Romov večje kot v popisih.

Sodeč po podatkih iz popisa prebivalstva leta 2002 je največ Romov v Sloveniji v prekmurskih in dolenskih občinah, kar je razvidno tudi iz spodnje Tabele 3. 3. Romi, ki živijo v večjih mestih, kot so Maribor, Ljubljana in Velenje, niso avtohtoni prebivalci, ampak v večini imigranti iz južnih držav bivše Jugoslavije, predvsem Makedonije in Kosova (Tancer 1994, 55).

TABELA 3. 3: Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome - po občinah z največjim številom le teh (popis 2002)

Občina	Št. Romov	Občina	Št. Romov	Občina	Št. Romov
Maribor	613	Lendava	86	Brežice	42
Novo mesto	562	Tišina	86	Krško	37
M. Sobota	439	Črnomelj	85	Velenje	34
Ljubljana	218	Črenšovci	63	Turnišče	29
Puconci	137	Cankova	56	Ivančna G.	27
Kočevje	127	Rogašovci	51	Miklavž na Dravskem polju	25
Šentjernej	98	Ribnica	49	Beltinci	23
Metlika	90	Semič	47	Jesenice	21
				Druge	201
				SLOVENIJA	3246

Vir: Statistični urad Republike Slovenije 2002.

Romi so mlado prebivalstvo z majhnim odstotkom ostarelih, saj je skoraj polovica (47 %) vseh Romov v Sloveniji starih do 18 let, delež starejših od 65 let pa znaša le 3 % in večina le teh živi v Prekmurju, za katerega je značilen boljši socialni in družbeni status ter bolj urejene razmere. Nizek delež starejšega prebivalstva kaže na to, da je življenjska doba Romov krajša od preostalega prebivalstva (Avsec 1996, 131).

Za Rome v Sloveniji je značilna velika brezposelnost, revščina, nizka stopnja izobrazbe, socialni problemi, stanovanjska problematika, naraščajoča stopnja kriminala ipd. Zaradi naštetega je integracija Romov v širšo družbo preskromna. Velik problem predstavlja tudi negativen odnos večinskega prebivalstva do Romov, ki se izraža preko predsodkov, diskriminacije ter nezanimanja za romsko problematiko.

Ker bom v diplomski nalogi preučevala, kako poteka izobraževanje Romov na OŠ Bršljin iz Novega mesta, bom v nadaljevanju na kratko predstavila tudi, kako je z Romi na Dolenjskem.

3.4.1 ROMI NA DOLENJSKEM

Romi na Dolenjskem naseljujejo kraje v občinah Črnomelj, Grosuplje, Ivančna Gorica, Kočevje, Krško, Metlika, Novo mesto, Ribnica, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in Žužemberk (Štrukelj 2004, 307-309). Na tem območju naj bi po podatkih centrov za socialno delo živel 2.246 Romov. Otrok do starosti 15 let je okoli 900 (40,2 %), aktivnih oseb v starosti od 25 do 65 let okoli 1.300 (58 %), ostali pa so starejši od 65 let (manj kot 40 oz. 1,7 %). Redka naselja imajo primerno infrastrukturo in so komunalno urejena, večina odraslih je nepismenih in odvisnih od priložnostnega dela in socialne pomoči (Barle Lakota in drugi 2004, 8). Poglavitne rodbine so Hudoroviči, Brajdiči in Jurkoviči (Štrukelj 1991, 36).

V 19. stoletju in na začetku 20. stoletja so se Romi v Beli Krajini in na Dolenjskem veliko ukvarjali s kovaštvom, danes pa jih je le še nekaj, saj mladim ta poklic ni več zanimiv. Trgovali so s konji, kar jim je prinašalo kar nekaj dobička, nemalo pa je bilo tudi drobilcev kamenja v kamnolomih in na cestah. Pri tolčenju kamenja in pripravljanju gramoza so dolenjski Romi veljali za res dobre delavce. Ženske so se ukvarjale z vedeževanjem, beračenjem in nabiranjem zelišč ter gob (Štrukelj 1991, 42-43).

Danes Romi predstavljajo eno najtežje zaposljivih skupin v Sloveniji zaradi nizke stopnje izobrazbe, slabih delovnih navad, oz. drugačnih življenjskih navad in pogojev, nemotiviranosti, predsodkov delodajalcev ipd. Delovno aktivnih Romov je več v Prekmurju, zato je tudi njihov socialno-ekonomski položaj boljši od Romov na Dolenjskem (Barle Lakota in drugi 2004, 9). Klopčičeva (2007, 134) navaja tudi primerjavo med upokojenci. Največje število upokojencev med Romi je v Prekmurju, kar »potrjuje domnevo, da je bilo tudi v polpretekli zgodovini v Prekmurju največ redno zaposlenih Romov« (prav tam).

Konkretnega števila zaposlenih Romov na Dolenjskem ni, ocenjuje pa se, da jih je okoli 30, in sicer v gradbeništvu, komunalnih dejavnostih in kovinskopredelovalni industriji. Kot oblika zaposlitve se pogosto pojavljajo tudi javna dela. Leta 2002 je bilo pri Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna služba Novo mesto, delež registriranih brezposelnih Romov kar 69 % vseh aktivnih Romov (Smerdu in Giodani 2003, 4-5). V raziskavi, ki so jo v okviru projekta PISR (Poklicno informiranje in svetovanje za

Rome) na vzorcu 774. Romov izvedli v oktobru in novembru leta 2005 na območju Dolenjske, Bele krajine, Posavja, Kočevskega in Grosupeljskega območja, pa je kar 91 % anketirancev odgovorilo, da so brezposelni. 6 % jih je odgovorilo, da jih je zaposlenih, ostali 3 % pa predstavljajo učence, dijake in upokoјence (Babič Ivaniš in drugi 2006, 206).

V Sloveniji so med Romi velike razlike, saj so zelo različno vključeni v okolje. Nekateri izmed njih so se že v veliki meri približali načinu življenja večinske družbe in se integrirali v svoje okolje, spet drugi pa še vedno živijo v slabih življenjskih pogojih in na robu družbe. Kot že rečeno, so Romi na Dolenjskem manj integrirani v družbo kot Romi v Prekmurju. Poleg manjše zaposlenosti je za dolenjske Rome značilno večje število nepismenih in neizobraženih, oz. največje število oseb brez dokončane osnovne šole ter izrazito mlada starostna populacija, saj ima Dolenjska najvišji delež otrok do 15. leta starosti (Klopčič 2007, 129 in 141). Večina odraslega prebivalstva je odvisna od denarne socialne pomoči in priložnostnega dela. Živijo na robu naseljenih območji, v odmaknjenih, nelegalnih naseljih, še brez elektrike in vode. Zelo pogosto se pojavlja tudi problem lastništva, saj so se Romi naselili na ozemljih drugih lastnikov.

Slabe bivanjske razmere so tudi v romskem naselju Brezje – Žabjak, katerega otroci obiskujejo OŠ Bršljin, ki jo obravnavamo v nadaljevanju. V tem naselju naj bi bilo približno sedemsto Romov, leži pa v dolžini treh kilometrov ob regionalni cesti Novo mesto-Mirna Peč. Razprostira se na približno dvajsetih hektarjih površine. Od tega je legalnega le približno pet hektarjev. Januarja 1985 je Mestna občina Novo mesto sprejela načrt za romsko naselje. Predvidena je bila gradnja enainštiridesetih stanovanj in vrtca. Gradilo se je zelo počasi, saj je bilo do konca leta 1994 zgrajenih dvaindvajset hiš do tretje gradbene faze, v katere se je naselilo dvanajst družin. Vrtec so začeli graditi leta 1991, naslednje leto pa je že pričel delovati. Ostala romska bivališča so zgrajena nelegalno, nekaj je zidanih in urejenih hiš, večina pa neustrezna za življenje ter brez osnovne infrastrukture. Voda je le na določenih točkah v naselju, elektriko pa si preko kablov, napeljanih po drevesih in drogovich, napeljujejo od Romov iz legalnega dela naselja (Doberdrug 2009a, 17-18).

SLIKA 3. 3: Otroci v romskem naselju Brezje - Žabjak

Vir: Osebni arhiv 2010.

3.5 ŽIVLJENJE ROMOV OZ. SOCIALNO-EKONOMSKE RAZMERE IN TRADICIJA ROMOV

Identitete Romov ne predstavlja le njihov izvor, temveč tudi njihova kultura, tradicija, navade, oz. njihove prakse in verovanja, rituali, oblike vedenja, socialno-politično in ekonomsko stanje, ki jih predstavljam v nadaljevanju. Marsikomu je še vedno nejasno, kako so se Romi lahko obdržali vse do danes, glede na to, da jim pripisujejo populacijsko maloštevilčnost, prostorsko omejenost, brezdržavnost, nerazvito in primitivno družbeno strukturo, šibko gospodarsko zasnovo, družbeno nedinamičnost, brezosebne stike med Romi v posameznih izolatih, šibke družbene vezi (posebno novejšje; maloštevilne uveljavljene so zelo trajne in trdne), izoliranost in omejen stik s svetom, pomik na družbeno margino, omejen obseg poklicev, izgubo svoje etnične oblike ter dejstva, da nimajo enotne vere, da se redko naslanjajo drug na drugega, da si redko kdaj pomagajo (razen v nesreči in bolezni), da nimajo enotnega jezika, materinega jezika in svoje pisave (Zadravec 1991, 78). Danes so razkropljeni po vsem svetu, kjer se srečujejo z različnimi kulturami in načini življenja. Prav zato se med seboj razlikujejo po navadah, običajih, načinu življenja in stopnji civilizacije. Tudi v Sloveniji živijo v različnih razmerah. Nekateri so se že dodobra integrirali v okolje, veliko pa jih zaradi revščine, neizobraženosti, nezaposlenosti in diskriminacije še vedno živi v slabih pogojih in na robu družbe. V sledečem poglavju so predstavljene te razmere in nekatere tradicije, ki so jih uspeli ohraniti skozi leta.

3.5.1 SOCIALNO-EKONOMSKE RAZMERE ROMOV

- **Bivalne razmere:** Večina Romov živi izolirano, v naseljih in zaselkih, ki so na obrobjih mest in ločeni od ostalih. Bivalne razmere se razlikujejo glede na stopnjo socializacije. Večina jih živi v 'divjih naseljih', brez kanalizacije, elektrike in pitne vode. Velik problem teh naselij je ta, da se pogosto nahajajo na prilaščenih državnih ali zasebnih zemljiščih. Skoraj polovica vseh Romov živi v zasilnih bivališčih, kot so barake in kontejnerji, nekaj pa jih je še vedno v šotorih. Njihovi domovi so grajeni iz najrazličnejših materialov, kot so les, pločevina ter lepenka in imajo en ali dva prostora. Le ti so temni, vlažni, majhni, s slabim ogrevanjem in slabo higieno. V zadnjem času so si v nekaterih naseljih pričeli graditi zidane hiše, kar je ponovno naletelo na odpor okoliških ljudi, saj gre za črne gradnje. Komunalno in urbanistično urejenih naseljih je malo, večina v Prekmurju (Avsec 1999, 102).

Horvat (1999, 21-22) navaja, da lahko Rome v Sloveniji razvrstimo v naslednje tri skupine:

- o Skupina v katero štejemo Rome, ki dosegajo visoko stopnjo kulture bivanja. Gre za Rome živeče v urbanem središču, najemnih stanovanjih, stanovanjskih blokih ali lastnih zidanih hišah izven romskih naselij ali v razvitih romskih naseljih.
- o V drugo skupino spadajo Romi, ki živijo v strnjenih romskih naseljih, v zidanih hišah z enim ali dvema prostoroma, 'cimpranih' in lesenih hišah.
- o V tretjo skupino pa spadajo Romi z najnižjo stopnjo kulture bivanja. Gre za Rome, ki živijo v izolatih lociranih na periferijah vaških skupnosti. Živijo v hladnih, vlažnih in temnih prostorih, ki so ne higiensko urejeni in brez urejenih sanitarij.

Romi, ki spadajo v drugo in tretjo skupino, imajo neustrezne bivalne razmere, ki za seboj prinesejo tudi neustrezne higienske razmere (neurejena kanalizacija, sanitarije ipd.), slabše zdravje, krajšo življenjsko dobo, visoko stopnjo umrljivosti novorojenčkov in dojenčkov, slabšo izobrazbo.

- **Zaposlovanje:** V preteklosti so se Romi ukvarjali s kovaštvom, drobljenjem kamenja v kamnolomih, preprodajo konj, beračenjem, vedeževanjem, zdravljenjem z zdravilnimi zelišči ipd. S časom pa so te obrti utonile v pozabo. Danes se Romi preživljajo predvsem s pomočjo socialnih pomoči, z neorganiziranimi zaposlitvami (kot so zbiranje in prodaja odpadnega materiala

ter nabiranje gob, zelišč in gozdnih sadežev), s priložnostnimi, sezonskimi zaposlitvami (npr. obiranje sadja, pomoč kmetom), z nelegalnimi načini (preprodaja avtomobilov, orožja, mamil), nekateri pa se vključujejo v programe javnih del. Čeprav je zaradi pogostih migracij in Romov zaposlenih v tujini, težko dobiti zanesljivo število zaposlenih Romov, je znano, da je redno zaposlenih zelo malo. Še vedno so namreč žrtve predsodkov, saj so praviloma med prvimi, ki izgubijo zaposlitev v primeru stečaja ali nelikvidnosti podjetja (Kleibencetl 2004, 21). Žuglova (1991, 116) ugotavlja, da so nekateri delodajalci nenaklonjeni zaposlovanju Romov tudi zaradi njihovega pogostega zapuščanja delovnega razmerja, fluktuacije in zaradi pogostih izostankov z dela. Druge pomembne ovire, zaradi katerih so Romi že na začetku v slabšem položaju glede zaposlovanja, so predvsem prenizka izobrazba in visok delež nepismenih, neznanje slovenskega jezika, drugačna kultura oz. sistem življenjskih in moralnih vrednot, neizkušnost, nerazvitost sposobnosti in delovnih navad ter slabše zdravje zaradi slabih življenjskih pogojev.

- ***Izobrazba:*** Splošna izobrazbena raven Romov v Sloveniji je zelo nizka. Predvsem v starejših generacijah prevladuje nepismenost, zaradi katere ostanejo neinformirani, nezaposleni, ne vključeni v družbo in neosveščeni. Čeprav so po zakonu tudi romski otroci šoloobvezni, je v osnovni šoli visok osip teh učencev. Le redki so tisti, ki uspešno zaključijo osnovno šolo, saj jo večina zapusti takoj, ko izpolnijo osnovnošolsko obveznost. Slabša uspešnost romskih otrok v šoli je posledica revščine, neprimernih bivalnih razmer, neurejenih socialnih razmer, slabšega predznanja, slabih delovnih navad, nezadostne motivacije s strani staršev in širše skupnosti ter predsodkov ostalih sošolcev. Velik problem romskim otrokom predstavlja tudi jezik, saj se s v večini s slovenščino prvič srečajo v vrtcu ali šoli. Zaradi slabšega znanja jezika oz. ker nimajo možnosti izobraževanja v maternem jeziku, so že v začetku v slabšem položaju. Več o dejavnikih, ki vplivajo na izobraževanje, in podrobnejši pregled izobraževanja Romov je predstavljen v naslednjih poglavjih.

Romi so izrazito marginalizirana družbena skupina, ki jo uvrščamo med tiste z najnižjim socialnim statusom (slab materialni položaj, nizka stopnja izobrazbe ali celo brez in slabe možnosti za zaposlitev). Romi so zato brez družbene moči, zunaj dogajanja, odvisni od socialnih pomoči in redko aktivno sodelujejo pri reševanju

problemov. Med sabo so neorganizirani, nepovezani in razdrobljeni po naseljih. Socialni status Romov se razlikuje po regijah. Boljši kot na Dolenjskem, v Posavju in Beli Krajini je v Prekmurju, kjer imajo bolj urejene bivalne razmere, komunalno infrastrukturo in otroke bolj redno vključujejo v vzgojno izobraževalne ustanove. Tu je tudi višja stopnja integracije, kar je posledica daljše dobe poselitve in bolj sprejemljivega odnosa okolja (Avsec 1996, 132; Barle Lakota in drugi 2004, 9-10).

3.5.2 TRADICIJA ROMOV

Kultura Romov in sistem vrednot se je izoblikoval na podlagi njihovega nomadskega načina življenja, različnih vplivov kulture družb, v katerih so se naseljevali na svoji poti, vplivov Indije kot njihove pradomovine in njihove izoliranosti. Zaradi nomadskega načina življenja so oblikovali poseben odnos do življenja in smrti. Njihovo življenje, navade in običaji so prilagojeni zakonom narave, značilna je vera v posmrtno življenje. Običaji in rituali imajo predvsem varovalno in zaščitno funkcijo, povezani pa so z različnimi verovanji, praznoverjem in magijo. Največ jih je nastalo v zvezi s pomembnimi dogodki, ki si jih drugače niso znali razložiti (Avsec 1999, 103 in Brizani-Traja 2000, 18). S časom so Romi veliko tradicij, navad in verovanj opustili, večinoma so jih ohranili predvsem Romi, ki so na socialnem robu. Med še ohranjene, najštevilčnejše in najpomembnejše spadajo običaji, ki so povezani z rojstvom, poroko in smrtjo.

- **Rojstvo:** Nosečnica se mora držati veliko predpisov, kot so npr. ti, da ne sme jesti načetega sadja, ne sme videti mrliča, da otrok ne bo imel mrtvaške barve, ob bliskanju in grmenju mora imeti ruto in predpasnik, da otrok ne dobi zajčje ustnice. Nosečnici se tudi ne sme odreči nikakršne želje – če si namreč zaželi nekaj in tega ne dobi, obenem pa se dotakne svojega telesa, prenese svojo neizpolnjeno željo na otroka in le ta dobi na mestu, kamor se je mati prijela, t.i. materino znamenje. Značilno je tudi to, da romske porodnice po porodu ne ležijo v postelji. Če že rodijo v porodnišnici, jo zapustijo že prvi dan po porodu, otrok pa v oskrbi ostane še nekaj dni (Avsec 1996, 139; Brizani-Traja 2000, 18 in Štrukelj 2004, 185).
- **Poroka:** Poročajo se predvsem med seboj, če se poročijo z nekom, ki ni Rom, mora le ta sprejeti njihova pravila in tradicijo. Eden od običajev je tudi ta, da se nevesto plača. Plača jo ženinov oče, ki poročuna tudi s stroški poroke.

Pomembna je nedolžnost dekleta, saj ji cena pade za polovico, če ni, oz. ima mož pravico, da jo vrne in s tem razveže zakon (Brizani-Traja 2000, 19). Na Dolenjskem je ženitovanjski obred potekal tako, da je starešina roki ženina in neveste ovil s svileno ruto, nataknil prstana in razbil glinen lonec, kar je pospremil z besedami, da se lahko ločita šele v primeru, ko iz črepinj spet nastane cel lonec. Ta obred so nekatere družine že opustile, saj menijo, da je najpomembnejše, kako se dogovori mladi par. Ponavadi kupijo le jagnje, ki se ga speče na žaru in vino. Svatovanje poteka pri ženinu, če le ta nevesto pripelje na svoj dom in pri nevesti, če se ženin priženi k njej. Danes se iz ekonomskih razlogov (otroški dodatek, pravica do zdravniške oskrbe) poročajo tudi na matičnem uradu (Štrukelj 2004, 187-190).

- **Smrt:** Verovanja ob smrti družinskega člana in čaščenje mrtvih je med Romi zelo razširjeno. Smrt si razlagajo kot naravni pojav, vendar obstaja veliko vraž o tem, kako lahko mrtvi škodujejo živim. Njihova razlaga posmrtnega življenja kaže mešanico animizma in krščanske vere. Najbolj razširjeno verovanje je, da lahko umrli po smrti postane volkodlak (Štrukelj 1991, 44). Umrlega vedno oblečejo v praznično obleko. Moški na glavi nima ničesar, žensko pa pokrijejo z ruto, ki ne sme biti rdeča, saj je to vesela barva. Okrog trupla ležijo sveče, dolenjski Romi dajo umrlemu v krsto njegove najljubše predmete, cigarete in denar, da si bi na drugem svetu lahko kupil zemljo. Sorodniki in sosedje ob mrliču čujejo, ponoči pojejo, pijejo, plešejo, oz. so čim bolj glasni, saj s tem odganjajo zle duhove, živali in druge strahove (Štrukelj 2004, 190-198). Običaji, navade in obredi vezani na smrt so zelo povezani z vraževerjem in strahom. Tako se žalujoči vedno bojijo, da bi se umrli vrnil v neki nadnaravni obliki in preganjal žive. Da do tega ne bi prišlo, se ime umrlega ne sme omenjati, telesa ne dotikati, njegovih osebnih predmetov pa se je potrebno znebiti (The Patrin Web Journal 2000).
- **Vera:** Romi so na splošno indiferentni do vere. V Evropi pripadajo tako islamski, katoliški kot pravoslavni veri, v Sloveniji pa so formalno katoliške vere. Znano je, da dajejo krstiti svoje otroke in cerkveno pokopavajo umrle, da lahko ta potem v miru počiva. Drugih verskih obredov se ne udeležujejo, tudi cerkvene poroke so redkejše, saj se poročajo po svojih običajih in na matičnih uradih. Zaradi prireditev in gostij veliko hodijo po raznih žegnanjih in podobnih verskih svečanostih (Štrukelj 2004, 213). Romi so vedno sprejeli religijo družbe,

v kateri so živeli, obenem pa so zadržali tudi nekatera lastna verovanja. Po njihovih predstavah Bog ni le vsemogočno bitje, ampak je tudi nebo, oz. vse kar se vidi na nebu. Verujejo v dobro in zlo božanstvo. Prvo človeka varuje in mu daje, kar potrebuje za življenje, drugo pa hoče ljudem škodovati. Brizani-Traja navaja (2000, 21), da je romski naziv za Boga Del ali Devel, ki izvira iz staroindijskega naziva Deva, ki je nekdo, ki človeku kaj daje, njegovo nasprotje pa je Beng (hudič), ki poseblja hudobijo in zlo.

- **Vzgoja otrok:** Romski otroci imajo veliko bratov in sester, čeprav se v zadnjem času zaradi socializacije rodnost zmanjšuje tudi pri Romih. Romi imajo otroke že zelo zgodaj, zaželen pa je vsak otrok. Mati z njim vzpostavi posebno čustveno vez z dolgim dojenjem, saj otroke dojijo zelo dolgo, tudi do tretjega leta starosti. Poleg tega so dojenčki veliko v telesnem stiku z materjo, marsikje jih še vedno povežejo v trikotno ruto, namesto da bi uporabljali otroški voziček. Oče je tisti, ki otroke ščiti in skrbi za njih. Otroci so vedno vključeni v vse, kar se dogaja v družini (nabiranje zelišč, odpadnih surovin, skrb za brate in sestre, poleg so ob družinskih praznikih, smrtih...) in tako spoznavajo življenje odraslih (Avsec 1999, 104-105). Imajo brezskrbno in veselo otroštvo. Njihove igre so preproste in nagajive, za igrače imajo preproste predmete, ne igrajo se z različnimi sodobnimi igračkami, kot so računalniki in knjige. Igrajo se v gozdu in v okolici svojega bivališča, skratka zunaj v naravi. Samostojno raziskujejo svojo okolico, so svobodnejši in predvsem drugačni od vrstnikov. Tudi zato, ker njihovo otroštvo hitreje preide v dobo odraslosti.

Zaradi socializacijskih pritiskov in zaradi vplivov kulturnih modelov večinske družbe se Romi soočajo z različnimi kulturnimi šoki. Razpeti so med lastno kulturo in kulturo večinske družbe, kar je pripeljalo do tega, da so Romi, ki so dosegli višjo stopnjo socializacije, avtomatsko sprejeli vrednotni sistem širše družbe in opustili svoje tradicionalne običaje, Romi, ki živijo na robu, pa so obdržali svoj vrednotni sistem, verovanja in tradicionalni način življenja (Avsec 1999, 103-104). Kot pravi Štrukljeva (1999, 128) se »današnje življenje nenehno spreminja in ne dopušča nobenemu narodu, kakor tudi ne romskemu, da bi ohranjal tradicionalno mitološko izročilo, zato ta del kulture odмира in je prepuščen pozabljenju.«

4 IZOBRAŽEVANJE ROMOV

Vzgojno-izobraževalne ustanove v demokratičnih družbah, kamor se uvršča tudi slovenska demokratična pluralna šola, naj bi sprejemale kulturo dialoga, poudarjale, da je na vzgojno-izobraževalnem področju med drugim potrebno spoštovati tudi drugačnost, različnost interesov ter potrebe izobraževancev, oz. naj bi razvijale prijazen odnos človeka do drugega in na sploh prispevale h graditvi bolj prijaznega družbenega sveta. Šola mora učence učiti strpnosti, vzpostavljanja demokratičnih družbenih odnosov in spoštovanja občečloveških vrednot družbe (človekovo dostojanstvo, solidarnost, spoštovanje človekovih pravic, pluralna demokracija, skrb za okolje, vladavina prava). Z vzgojo demokratičnih vrednot se namreč ljudi lahko motivira k bolj aktivnem delovanju zoper mnoge nezaželene pojave v današnji družbi, kot so npr. kršenje človekovih pravic, terorizem, revščina, droge, nezaposlenost in diskriminacija oz. nespoštovanje pravic marginaliziranih družbenih skupin, med katere spadajo tudi Romi (Židan 2007).

Sistem vzgoje in izobraževanja se mora usmerjati v celovit in skladen razvoj osebnosti. Pri tem mora poskrbeti za primerno in kakovostno intelektualno, estetsko, fizično, etično, delovno in družbeno vzgojo in izobraževanje ter vzgojo za mir, sodelovanje, medsebojno spoštovanje, razumevanje, za enakost med spoloma ter za multikulturno in večnacionalno skupnost (Ferdo 1991, 15). Nekateri najpomembnejši cilji vzgoje in izobraževanja so tudi (prav tam):

- vsem nuditi možnost izobrazbe do tiste stopnje, ki so jo želijo in so jo sposobni doseči,
- vsakemu posamezniku zagotoviti optimalni razvoj njegovih sposobnosti, nadarjenosti in ustvarjalnosti,
- razvoj ustvarjalnega in kritičnega mišljenja,
- vzgoja in izobraževanje za razvoj, za iniciativnost in vedoželjnost, za prilagodljivost na spremembe,
- vzgoja in izobraževanje posameznika za vključitev v delo, stalno izobraževanje, za podjetništvo, za prevzemanje odgovornosti ter skupnih in posamičnih nalog,
- vzgoja in izobraževanje za odgovorno osebno in družbeno življenje, za sodelovanje, za skupinsko delo, za humanost, strpnost, življenje v pluralni in demokratični družbi.

Židanova (2004, 57) opozarja, da je tako na območju nekdanje Jugoslavije kot tudi drugje v Evropi prisoten nacionalizem in nestrpnost, zaradi česar je potrebno v procesu izobraževanja iskati nove načine, kako razumeti in sprejeti velike razlike med ljudmi ter bolj poudarjati multikulturalnost. Pospeševati je potrebno razumevanje, strpnost in solidarnost med vsemi ljudmi, narodi, rasnimi in verskimi skupinami. Zavedati se moramo, da je multikulturalnost vrednota, da ne gre le za kratek stik z drugimi kulturami, ampak za trajno spremembo posameznikovega odnosa do njih, za trajen doseg spoštovanja. Socializacija za multikulturalnost je pomembna zato, da bo človek bolj človečen, kulturn, humanejši, čustveno pozornejši, strpnejši, plemenitejši, bolj kakovostno vzgojen, bolj seznanjen z globinami in širinami (unikatnih) kulturnih identitet ter zato, da bo manj konfliktno naravnani (Židan 2004, 64).

To bi pripomoglo tudi k lažji inkluziji Romov v izobraževanje. Danes so namreč še vedno deležni diskriminacije na vseh področjih, tudi v šoli. Kljub temu, da je izobraževanje pravica vseh, da se uveljavlja načelo enakih možnosti hkrati z zahtevo po upoštevanju različnosti (individualnih, skupinskih razlik ter razlik v hitrosti in tempu razvoja), pravice do izbire in drugačnosti, le to pri romski skupini ni vedno izpolnjeno. Res je, da imajo pravico do vključitve v izobraževalni proces, so pa v njem zaradi predsodkov in svoje drugačnosti marsikdaj v neenakem položaju v primerjavi z drugimi.

Romski učenci se soočajo z zaničevanjem, poniževanjem ali ignoriranjem s strani sošolcev, polni predsodkov so tudi nekateri učitelji, vključujejo jih v šole s prilagojenim programom, jim nižajo zahtevane standarde znanja, oz. jim dajejo višje ocene brez ustreznega znanja za te le zato, da bi se šola pokazala kot učinkovita ipd. Vendar tudi če jim uspe zaključiti izobraževanje, imajo potem težave še z iskanjem zaposlitve. Izobrazba je danes namreč nujen, vendar ne tudi zadosten pogoj za izbor kandidata na delovno mesto. Za uspeh na trgu delovne sile je odločilen cel niz drugih karakteristik, od stila govora in oblačenja do informiranosti, poznanstev idr. Tu pa so mladi iz marginaliziranih skupin, med katere spadajo tudi Romi, spet v nezavidljivem položaju in tako dvojno deprivilegirani, saj v primerjavi z drugimi težje uresničujejo svojo pravico do izobraževanja, izobraževanje pogosto zaključujejo v veliko težjih objektivnih okoliščinah, nazadnje pa, če jim ga že uspe dokončati, težje dobijo zaposlitev (Šooš 1987, 70). V nadaljevanju predstavim nekaj dejavnikov, ki vplivajo na to, da romski

učenci težje uresničujejo svojo pravico do izobraževanja, oz. zaradi katerih so v neenakem položaju v procesu izobraževanja v primerjavi z ostalimi in posledično zato tudi manj uspešni.

4.1 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ŠOLSKO USPEŠNOST ROMSKIH OTROK

Za uspešnost v izobraževanju sta poleg primernih intelektualnih sposobnosti bistvena motivacija in pozitiven odnos do izobraževanja. Vendar tudi to ni dovolj, da posameznik dejansko doseže zastavljeno izobrazbo. Pomembne so tudi materialne in socialne možnosti za realizacijo želenega cilja v izobraževanju. Na tem področju se različni družbeni sloji precej razlikujejo in posledično različno participirajo v izobraževalnem sistemu (predvsem na višjih stopnjah izobraževanja) (Hribernik 1994, 41-42).

Šola naj bi sicer po načelu enakih možnosti in nediskriminiranosti, po katerem »država zagotavlja možnosti za optimalen razvoj ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstitucijo itd.« (Krek 1995, 21), vsem učencem zagotavljala enake možnosti in naj ne bi diskriminirala, vendar zaradi več dejavnikov še vedno prihaja do neenakosti in nepravičnosti. Tako npr. neugodne razmere in okolje, v katerem živijo romski otroci, povzročijo, da imajo že ob vstopu v izobraževanje slabše izhodišče kot drugi.

4.1.1 SOCIALNO-EKONOMSKI STATUS IN REVŠČINA

Socialno-ekonomski status je variabla, sestavljena predvsem iz poklica in izobrazbe staršev, kulturne ravni družine, materialnega stanja, medsebojnih odnosov znotraj družine, spodbujanja in pomoči otroku pri učenju, medsebojnih odnosov znotraj družine ter stila vzgajanja (Toličič in Zorman 1977).

Da je socialno-ekonomski status Romov nizek, smo izvedeli v prejšnjem poglavju, v tem pa se bom osredotočila na to, kako ta vpliva na uspešnost romskih otrok v procesu vzgoje in izobraževanja. Znano je, da samopodobo med drugim določa tudi pripadnost določenim socialnim skupinam. To vpliva tudi na vedenje do drugih ljudi in na reakcije na dogodke, ko se ljudje odzivajo bolj kot pripadniki skupin in ne kot posamezniki. Pripadnost nekemu sloju torej vpliva na oblikovanje vrednot, človekove osebnosti, motivacije in ambicij, s katerimi zastavljamo in dosežemo svoje cilje (Pergar-Kuščer

2003, 100-101). Sposobnosti tako niso edini pogoj za uspešnost v izobraževanju. Več raziskav je pokazalo, da otroci, ki prihajajo iz družin z višjim socialnim statusom, v povprečju v šoli dosegajo boljše rezultate in višjo stopnjo izobrazbe kot otroci, ki prihajajo iz družin z nižjim socialno-ekonomskim statusom.

Avtorja Toličič in Zorman sta v knjigi *Okolje in uspešnost učencev* (1977) odkrivala, kako socialno-ekonomski in demografski dejavniki vplivajo na uspešnost otrok v šoli in na njihove osebne lastnosti. Z obširno raziskavo, ki sta jo izvedla na reprezentativnem vzorcu učencev iz različnih regij po Sloveniji, sta dokazala, da socialno-ekonomski status družine res vpliva na šolsko uspešnost enako inteligentnih otrok. Vpliv socialne neenakosti je potrdila tudi Makarovičeva raziskava, ki je bila leta 1984 objavljena v knjigi *Družbena neenakost, šolanje in talenti*. Neenakost se je pokazala v tem, da mladi iz nižjih slojev niso v celoti realizirali svojih intelektualnih sposobnosti, še bolj očitna pa je bila razlika v nadrealizaciji sposobnosti manj inteligentnih otrok, ki prihajajo iz višjih slojev, v primerjavi s tistimi iz nižjih slojev a z enako stopnjo inteligentnosti (Pergar-Kuščer 2003, 107). Takih raziskav se danes zaradi varstva osebnih podatkov ne da več izvajati, na podlagi dostopnih statističnih podatkov in analiz pa se kljub temu lahko zaključi, da je uspeh otrok v osnovni šoli in njihov vpis na različno zahtevne srednješolske programe statistično pomembno povezan z izobrazbo staršev, saj imajo otroci manj izobraženih staršev pogosteje slabši učni uspeh in se vpisujejo na manj zahtevne srednje šole (Razdevšek-Pučko in drugi v Pergar-Kuščer 2003, 108).

Otrokov šolski uspeh torej ni odvisen le od njegovih umskih in telesnih sposobnosti, ampak tudi od socialno-kulturnih razmer v družini, od odnosov v družini in od delovanja širšega življenjskega okolja. Tako kljub enakim formalnim pogojem za izobraževanje, dejansko otroci nimajo enakih možnosti za pridobivanje in osvajanje znanja ter lastnega razvoja (Tancer 1994, 93). Otroke pri razvoju ovirajo predvsem pomanjkljivi govorni in jezikovni vzorci v družini, pomanjkanje higienskih navad, nepoznavanje pravil življenja v širši družbi, manj ugodno okolje, zaradi česar imajo manj izkušenj o svetu in življenju ter tudi manj možnosti za reševanje miselnih problemov. V manj ugodnem okolju je običajno tudi manj interakcij med otroci in odraslimi, saj prevladuje avtoritativna vzgoja, ki ceni mirne in poslušne otroke, ne pa aktivnih in samoiniciativnih (Toličič in Zorman 1977, 13).

Pri otrocih, ki odraščajo v manj ugodnem okolju, se pogosto pojavi poduspešnost oz. podrealizacija. Makarovič (1984 v Razdevšek-Pučko 2003, 118) pravi, da gre pri podrealizaciji za to, da nizek socialni položaj bistri otrokom ne omogoča, da bi se šolali, medtem ko boljši socialni položaj omogoča šolanje tudi manj inteligentnim otrokom (nadrealizacija). Realizacija sposobnosti je odvisna od socialnega porekla. Drugo ime za isti pojav je sindrom poduspešnosti, gre pa za otroke, ki se niso naučili delovanja v tekmovalnem okolju in doseganja uspehov. V šoli ne poslušajo, ne berejo, ne opravljajo šolskih zadolžitev, so dezorganizirani in brez motivacije, na različne načine se umikajo iz učnega procesa in iščejo zunanje vzroke za neuspešnost. Ne verjamejo, da bi lahko bili uspešni, tudi če bi se bolj potrudili, niso pripravljeni tvegati, so nestrpni in ne znajo izgubljati (Razdevšek-Pučko 2003, 118-120).

Znano je, da so Romi marginalna skupina, katere večina živi na dnu socialne stratifikacijske strukture in imajo omejene možnosti za mobilnost. Večina jih živi v revščini, saj ostajajo njihove primarne, eksistenčne potrebe nezadovoljene, ali pa so zadovoljene pod standardom. Živijo v pomanjkanju materialnih dobrin, v slabih stanovanjskih razmerah, s slabo prehrano in nizkim dohodkom ali socialno pomočjo. Niso vključeni v širšo družbo, med seboj so nepovezani in neorganizirani, prikrajšani pa so tudi na kulturnem in socialnem področju. Revščina jih omejuje pri različnih življenjskih priložnostih, med drugim tudi pri izobraževanju.

Mikuš Kosova je navedla naslednje posledice, ki jih ima revščina na vzgojo in izobraževanje otrok (1999, 91):

- starši se manj ukvarjajo z otrokom,
- otroci imajo manj stika s kulturnimi dogajanja in dobrinami zunaj doma,
- doma so deležni manj učnih spodbud, knjig in drugih kulturnih dobrin,
- imajo manj dodatnega, neformalnega, izven šolskega izobraževanja,
- niso deležni ustrezne pomoči ob šolskem neuspehu,
- manj so vključeni v različne prostočasne aktivnosti, s katerimi bi si širili znanje, obzorje, ali razvijali socialne veščine.

Zaradi revščine imajo romski otroci manj ugodne in spodbudne okoliščine odraščanja. Poleg nekaterih že naštetih imajo tudi slabše zdravstveno stanje, njihovi starši nimajo

energije ali časa, da bi se ukvarjali z njimi, v družini je več pritiskov, stresa in tesnobe, otroci pa morajo poprijeti tudi za marsikatero delo, ki je prezahtevno ali pretežko. Zaradi pomanjkanja denarja so prikrajšani za sodelovanje v raznih športnih, kulturnih in drugih izven šolskih dejavnostih, za katere je potrebno plačevati članarino. V primerjavi s premožnejšimi pa so prikrajšani tudi pri drugih družabnih dogodkih, saj starši ne vidijo razloga, da bi otroke pošiljali na različne prireditve ali tečaje, nimajo časa, mislijo, da ne sodijo tja. Nekateri otroci tudi sami nočejo sodelovati pri tovrstnih aktivnostih, ker so mnenja, da z ostalimi ne morejo tekmovati glede oblek in potrebščin. V današnjem materialnem svetu tako ni redko, da revni otroci zaradi prikrajšanosti, izključenosti in manjvrednosti dobijo slabo podobo o sebi ter upravičeno doživljajo svet kot nadvse krivičen (Mikuš Kos 1999).

Poleg neudeležnosti v različnih izven šolskih aktivnostih vpliva revščina tudi na (ne)kakovost šolskih potrebščin, slabo obleko in prehrano. To pa ima na otroke učne, motivacijske in psihosocialne posledice. Lepše potrebščine namreč vplivajo na veselje do dela, nesodelovanje pri aktivnostih pa pomeni socialno izključenost in občutek sramu zaradi pomanjkanja denarja za le te. Revščina tudi spreminja stališča do izobraževanja, saj je motivacija manjša, ker je pomembneje preživeti. S strani staršev dobivajo otroci manjše spodbude, v primeru, da ima otrok v šoli težave, pa nimajo sredstev za morebitno pomoč (prav tam).

Neustrezna socialna in ekonomska razvitost okolja, v katerem živijo romski otroci, zmanjšuje njihovo šolsko storilnost ter neugodno vpliva na njih, saj ne morejo optimalno razviti svojih sposobnosti in so posledično manj uspešni v procesu vzgoje in izobraževanja.

4.1.2 JEZIK

Na razlike v jezikovnem razvoju otrok iz različnih slojev je opozoril Bernstein, ki je ugotovil, da okolje pomembno vpliva na otrokov jezikovni razvoj in navedel naslednje značilnosti pogovornega jezika, ki ga uporabljajo otroci nekvalificiranih delavcev (Toličič in Zorman 1977, 14):

- Kratki, slovnično preprosti in pogosto nedokončani stavki v aktivu.
- Uporaba istih veznikov (ko, in, pa).
- Redka raba pridevnikov in prislovo.

- Pogosta raba kratkih vprašanj in zahtev.
- Redka brezosebna raba.
- Pogosta raba stalnih besednih zvez.
- Pogosta raba trditvev, ki hkrati vsebujejo razlog in posledico, oz. se le ta med seboj zlijeta in dobimo kategorično trditev (npr.: »Stori, kar ti rečem!«).
- Trditve, ki so izražene tako, da implicitno vsebujejo vprašanja, ki sprožijo odobravanje (npr.: »Si predstavljaš?«, »No, tovariš, a je res?«).
- V stavčni strukturi so individualne opredelitve pogosto le implicitno izražene.
- Simboličnost je na nizki stopnji splošnosti.

Na drugi strani so značilnosti jezika, ki ga uporabljajo otroci in starši srednjega in višjih slojev (Bernstein v Toličič in Zorman 1977, 14):

- Upoštevanje slovnične ureditve in sintakse pri govoru.
- Slovnično kompleksna stavčna zgradba z vezniki in odvisniki pri izražanju.
- Pogosta raba predlogov, ki izražajo prostorske in časovne odnose, ter predlogov, ki izražajo logične zveze.
- Natančna raba prislovov in pridevnikov.
- Pogosta brezosebna raba.
- Uporaba ekspresivnih simbolov, da izrečeno čustveno poudarijo in ne toliko, da logično pojasnijo.
- Individualne opredelitve so izražene s strukturo in zvezami znotraj stavkov in med njimi, subjektivni odnos je dodatno pojasnjen z besedami.

Kakšen bo razvoj otroka na področju jezika je odvisno od jezika, ki ga uporabljajo starši, in od spodbud, ki jih doživljajo otroci. Ker se višji sloji ponavadi bolj posvečajo otrokovemu izražanju, obenem pa imajo bogatejši jezik, se otrok že v zgodnjem otroštvu nauči jezika in ima v tem pogledu prednosti pred otroki iz nižjih slojev, ki imajo manjši besedni zaklad in skromnejšo stavčno strukturo govora. Ti primanjkljaji kasneje predstavljajo oviro pri otrokovi uspešnosti v šoli, saj se mora otrok, ki obvlada le skromen pogovorni jezik, naučiti še formalnega. Ker učenec in učitelj uporabljata različen jezik, učenec ne more slediti in ne razume vseh vsebin (Toličič in Zorman 1977, 15-17).

Romi spadajo v nižji sloj prebivalstva, obenem pa jim slovenščina ni materni jezik. Zato je velika ovira v uspešnem izobraževanju romskih učencev ravno njihovo skromno znanje slovenskega jezika. Glede na to, da je jezik pomemben socializacijski dejavnik in glavno sredstvo komunikacije, lahko razlike, ki nastajajo med otroki nižjih in višjih slojev ter različnih socialnih okolij, oz. razlike v šolski uspešnosti pojasnimo tudi z različnimi jezikovnimi sposobnostmi.

Romski otroci živijo v okolju, kjer ni veliko priložnosti za učenje slovenskega jezika. Veliko jih ima prvi stik s slovenščino šele v vrtcu ali šoli. Nekateri romski starši sicer otroke poleg romskega učijo tudi slovenskega jezika, vendar jim zaradi lastne nepismenosti in nezadostne izobrazbe ne morejo nuditi ustreznega znanja. Otroci ne znajo tvoriti ustreznih povedi, se slabo izražajo, odgovarjajo le s krajšimi besedami, razumejo le enostavne povedi. Skratka, jezik poznajo kvečjemu na uporabni ravni in ga ne obvladajo kot učni jezik. Otroci so ob vstopu v vrtec ali šolo že na začetku prikrajšani, saj šolskih predmetov ne poslušajo v maternem ampak tujem jeziku. Tako ni čudno, da se pojavljajo težave pri pisanju, branju in govorjenju v slovenskem jeziku. Zaradi neznanja jezika romski učenci posledično ne razumejo dobro podane učne snovi in navodil, niso zmožni ustrezno opisati, sporočiti, razložiti in rešiti zadanih nalog, komunikacija med učiteljem in učencem pa je slaba. Vse to vodi v nemotiviranost romskih učencev, njihovo zadržanost, nesamozavest, umik v samoto in nesproščenost.

4.1.3 SUBKULTURA

Živimo v kompleksnih, stratificiranih družbah, v katerih se pojavljajo tudi subkulture. Gre za skupine, ki se ne vklopijo v prevladujočo kulturo, ampak imajo svoj sklop norm, vzorcev vedenja in vrednot. Ljudje sicer živimo v isti družbi, vendar smo si med seboj različni po izobrazbi, rasi, družbenem položaju, etnični pripadnosti itd. in ravno na etnični podlagi se je razvila subkultura Romov. Njihov način življenja je precej drugačen od tistega, ki prevladuje v širši družbi, zato se otroci, ki so vzgojeni v tej kulturi, počutijo nelagodno, ko vstopijo v okolje z drugačnim vrednotnim sistemom in prepričanji, načini obnašanja in čustvovanja.

Romska kultura je zaprta do širše družbe, zato se otroci s težavo vključujejo vanjo, saj jim je tuja in neznan. Kultura večine romskih družin je preprosta in konkretna. Vzgoja ima druge poudarke kot vzgoja v neromskih družinah. Starši namreč svoje otroke

navajajo predvsem k delu, s katerim se sami preživljajo in največ ukvarjajo, zato večinoma niso deležni dovolj spodbud za ustrezen razvoj intelektualnih in drugih sposobnosti. V primeru, ko otrok ni deležen dovolj spodbud in posledično ne more v celoti razviti svojih sposobnosti, govorimo o sekundarno znižanem inteligenčnem kvocientu oz. o vzgojni zanemarjenosti. Le ta je posledica realnosti, ko otrok ni ustrežno uvajan v kulturno in socialno življenje okolja (Tancer 1994, 94-96).

Pri Romih se vzgojna zanemarjenost pojavi v vsakem okolju, v katerega se vključujejo. Zaradi subkulture staršev otroci ne razvijejo svojih sposobnosti. Z njo so povezani tudi vzgojni vzorci staršev. Romski starši se sicer ukvarjajo s svojimi otroki, vendar pa njihova vzgojna doktrina poteka v sorazmerno nezahtevnih socialnih in kulturnih razmerah. In kadar pride do vzgojne zanemarjenosti že v predšolskem obdobju, le ta otroku predstavlja konkretno in nepopravljivo posledico, saj se otrok, ki v teh letih ni primerno stimuliran, pozneje težko vključi v širše okolje (prav tam, 97).

4.1.4 PREDSDOKI

Predsodke najdemo v vseh sferah družbe in šola ni izjema. Predsodki do Romov se kažejo v nespoštljivem, prezirljivem in nestrpnem odnosu do njih. Vedno se jih obravnava kot problem. Naj gre za izpostavljanje kulturnih razlik, težave z integracijo, slabo koncentracijo pri pouku, ali za higieno in počasnejše dojemanje snovi. Problem je tudi v tem, da se jih vedno obravnava kot pripadnike etnične skupine in ne kot individuum, zato se le ti ne morejo razlikovati od stereotipne podobe Romov.

Znani predsodek o Romih je npr. tisti o higienskih in prehranjevalnih navadah, zaradi katerih naj bi smrdeli in bili prenašalci raznih nalezljivih bolezni. V nekaterih šolah se zato jutro romskih učencev prične z umivanjem in preoblačenjem, s tem pa šola jasno izrazi stereotipno predstavo, da so vsi Romi umazani in se postavijo v položaj močnejšega, ki ima to dolžnost, da jih umije in posledično civilizira. Znani predsodki so še, da so romski otroci nesposobni slediti rednemu pouku, končati osnovno šolo, da ne zdržijo v zaprtem prostoru in zato toliko izostajajo od pouka, da se na splošno ne zanimajo za izobraževanje, so po svoji naravi leni in nedelavni ter da so nagnjeni k pretiravanju in laganju, zaradi česar se pogosto pretepajo in ustrahujejo ostale (Lamberger Khatib in drugi 2006, 222-230).

Zaradi vseh teh predsodkov so romski otroci večinoma izključeni iz dogajanja v razredu, niso sprejeti pri ostalih vrstnikih in ponavadi sedijo ločeno, v zadnjih klopeh. Počutijo se nezaželene, neumne, nesposobne in grde, zaradi česar se nočejo izpostavljeni. So pod stresom in nemalokrat doživljajo psihično nasilje. Zato se tudi ne udeležujejo izven šolskih dejavnosti, kot so razni krožki, izleti in druge družabne dejavnosti.

Vendar pri sprejemanju 'udarcev' romski otroci, predvsem dečki, niso pasivni. Pogosto se odzovejo s fizično agresivnostjo, kot je pretepanje, izsiljevanje denarja in druge lastnine. To vodi v poslabšanje stanja, v še večje nesprejemanje in zavračanje. In mnogokrat se zgodi, da je na šolah to edini opažen problem, ki spet opravičuje že uveljavljeno stališče, da takšni, agresivni in nasilni, pač so. Ker ti obojestranski negativni odnosi trajajo že toliko časa, se je zbrisala ločnica med vzrokom in posledico, zaradi česar se konfliktnost in nestrpnost med njimi kaže v obliki začaranega kroga. Zaskrbljujoče je dejstvo, da je omenjena konfliktnost in ignoriranje večinoma edina socialna interakcija med romskimi in neromskimi učenci (Avsec 1999, 109).

4.1.5 SLABŠE PREDZNANJE IN MANJ IZKUŠENJ

Ugotovili smo že, da neugodno, nerazvito okolje slabo vpliva na šolsko uspešnost romskih otrok. Ker niso deležni spodbudnega učnega okolja, ne morejo optimalno razviti svojih sposobnosti. Zato so ob vstopu v šolo telesno, duševno in socialno manj razviti kot njihovi vrstniki.

Do vstopa v šolo ali vrtec romski otroci ne znajo držati svinčnika, medtem ko se znajo neromski otroci že podpisati. Prav tako ne poznajo slikanic, knjig, raznih lutkovnih in drugih predstav, didaktičnih igrač itd. Zaradi staršev, ki so večinoma nepismeni, revni, vrednostno in kulturno drugače usmerjeni, imajo romski otroci drugačne izkušnje in slabše predznanje. Način življenja, vrednote in posebnosti romske kulture namreč ne spodbujajo dejavnosti in sposobnosti, ki jih zahteva šola. Romski starši niso motivirani za vključevanje svojih otrok v šolo, obenem pa jim zaradi slabe izobraženosti doma ne znajo pomagati pri učenju in domačih nalogah (Avsec 1999, 110).

Avščeva (1999, 111) navaja, da se v šoli ta primanjkljaj pri romskih otrocih kaže v kratkotrajni pozornosti, slabi koncentraciji, manjši razvitosti grafomotorike,

pomanjkanju delovnih navad in hitri utrudljivosti. Romski otroci izražajo večjo potrebo po gibanju in bivanju na prostem, težje jih je motivirati za delo in so hitro zadovoljni z najmanjšim uspehom. Vse to učiteljem otežuje delo, zaradi česar nemalokrat tudi sami izgubijo motivacijo za delo z romskimi učenci.

4.1.6 RAZLIKA V PRIMARNI IN SEKUNDARNI SOCIALIZACIJI

Romska primarna socializacija se kar v precejšnji meri razlikuje od sekundarne. Bivalno okolje in romske družine imajo nizko kulturno razvitost in kot taka ne dajeta dovolj spodbud za otrokov vsestranski razvoj. Zato se romski otrok ob vstopanju v širši svet srečuje z vrsto skorajda nepremostljivih težav (Tancer 1994, 95).

V procesu primarne socializacije se polagajo temelji človekove osebnosti, otrok se formira v socialno bitje, v pripadnika določene družbe. Razvijajo se intelektualni potenciali, motivacija, bralna kultura, oblikujejo in sprejemajo se vrednote, način zadovoljevanja kulturnih potreb idr. Vse to vpliva na vse kasnejše posameznikovo dogajanje, saj so učinki primarne socializacije trajni in jih je mogoče le izjemoma spremeniti. V procesu primarne socializacije ima največjo vlogo družina, v procesu sekundarne socializacije pa ima veliko vlogo šola, ki otroka socializira v formalnem in neformalnem smislu. Vendar, ko otrok vstopi v šolo, je že produkt družinske vzgoje, ni nevtralna in neoblikovana osebnost. In kljub temu, da šola poskuša izvajati širok vpliv na otrokovo vedenje in vrednote, vrednot, ki jih je privzgojila družina, ne more spremeniti sama od sebe, temveč le v tesni soodvisnosti z družino. Problem nastane, ker se vrednote romskih družin pogostokrat ne ujemajo z vrednotami širše družbe (Hribernik 1994, 37-40).

Rojc (1991, 246) ugotavlja, da v so v šolah najbolj uspešni tisti otroci, pri katerih je »raven družinske kulture, načina razmišljanja in vrednotenja, približana splošni kulturi, ki jo izgrajuje šola. Od tu je mogoče sklepati na osrednje socializacijske težave nekaterih marginalnih skupin, pa tudi pripadnikov narodnosti, katerih izvorna kultura in civilizacijski svet močno odstopata od kulture danega okolja in šole v njem.« Tako romski otroci npr. poznajo drugačne kriterije za lepo vedenje kot učitelji v šolah in vrtcih, zaradi česar v šoli otroka kritizirajo in s tem rušijo njegov sistem vrednot, ki si ga je do takrat pridobil doma. Doma so namreč njegovo obnašanje odobraval, v šoli pa ga ne sprejemajo, imajo ga celo za neprilagojenega in deviantnega. Zato v otroku

nastane konflikt med šolskim in domačim socialnim okoljem, čigar nezdržljivost se pokaže že takoj na začetku šolanja. Ta konflikt, ki je posledica spopada dveh vrednostnih sistemov, zmanjšuje otrokovo veselje za šolo in povzroča negativna stališča do izobraževanja v otroku. Rezultat vsega tega je, da ima otrok, kljub ustreznim sposobnostim za šolanje, slab šolski uspeh in nizko vrednotenje izobraževanja (Krajnc 1977, 99).

4.1.7 ASPIRACIJE

Na uspešnost v šoli vplivajo tudi otrokove aspiracije in motivacija ter vrednotenje izobraževanja. To pa je odvisno od izobrazbe in stališč staršev ter od njihovega družbeno-ekonomskega statusa. Čim višja je stopnja izobraženosti staršev, tem zahtevnejše poklicne želje glede prihodnjega poklica svojega otroka imajo, kar se odraža v višjem vrednotenju izobrazbe, v večji skrbi za otrokov učni uspeh, v pozitivnejšem odnosu do zahtev šole, v večji pomoči otroku ter v večjih pričakovanjih do otroka. Vse to povzroča večjo motivacijo za šolsko delo in posledično temelje za uspešnega otroka v šoli (Hribernik 1994,38).

Romski otroci so prikrajšani tudi na tem področju, saj je vrednotenje izobraževanja pri romskih starših nizko, zato svoje otroke usmerjajo k bližnjim ciljem, ki jih hitreje dosežejo in prej pridejo do zaslužka. Aspiracije romskih otrok so zato nizke, hitro se zadovoljijo z minimalnim uspehom in le pri redkih se opazi želja in volja po višjih učnih dosežkih. Aspiracije so odvisne tudi od uspešnosti otrok v šoli, kjer imajo uspešnejši otroci praviloma višje aspiracije kot tisti manj uspešni (Tancer 1994, 99). Zaradi pogostih neuspehov v šoli je tako motivacija za učenje pri romskih otrocih spet znižana. Šola je za njih drug svet, ki za njihovo življenje ni pomemben. In ker niso motivirani, zapustijo šolo takoj, ko je mogoče.

Znano je, da sta poleg primernih intelektualnih sposobnosti, pozitiven odnos do izobraževanja in motivacija bistvena za uspešnost šolanja. Stališča do izobraževanja dajo človeku tisto osnovno motivacijsko orientacijo, konkretni motivi pa odločijo o posameznikovi vključitvi v konkreten izobraževalni program (Hribernik 1994, 42). Zato so romski otroci, ker nimajo privzgojenega pozitivnega odnosa do izobrazbe in zadostne motivacije, že pred vstopom v šolo prikrajšani. In zato je potrebno, da jim zanimanje za

učenje in šolsko delo vzbudi šola, jih vzpodbuja in jim na različne načine pomaga pri doseganju boljših uspehov v izobraževanju.

4.1.8 ZDRAVJE

Romi niso nikoli zavestno skrbeli za svoje zdravje in ga cenili, ne poznajo pravih izvorov bolezni ter njenih posledic in v svojem vsakdanu ne razmišljajo o tem, kaj je zdravo in kaj ne. To je razvidno tudi iz njihovega življenjskega sloga. Malo jih je, ki niso strastni kadilci. Kaditi začnejo že zelo zgodaj in ni redko, da kadijo že otroci. V revnih romskih naseljih lahko tudi ob slabem in hladnem vremenu vidimo bose in pomanjkljivo oblečene otroke, poleti pa v škornjih ali toplih puloverjih, saj oblačenja ne prilagajajo vremenskim razmeram. Do zdravja so brezbrizni, zaskrbljeni postanejo šele ob pojavu bolezni (Avsec 1996, 139).

Zaradi slabe prehrane, prenaseljenosti in slabih bivalnih razmer, neustrezne higiene ter pomanjkljivega oblačenja so Romi dovzetni za razne bolezni, zaradi pogostih okužb pa so manj odporni. Med Romi je še vedno precej predčasnih porodov, katere posledice se kažejo v počasnejši rasti zob in kosti ter počasnejšem psihomotoričnem razvoju. Ti otroci tudi kasneje spregovorijo in shodijo. Romski novorojenčki so v splošnem lažji in manjši od neromskih. In otroci, ki se rodijo z nižjo porodno težo, pogosteje obolevajo, so manj odporni proti negativnim vplivom iz okolja, podvrženi so slabokrvnosti in bolj so izpostavljeni boleznim dihal in rahitisu. Ker so njihovi starši neinformirani in zdravstveno nezaveščeni, se mnogokrat ne udeležijo sistematskih pregledov in rednih cepljenj za otroke. Posledica tega je, da otroci nalezljive otroške bolezni prebolevajo na atipičen način, veliko pa jih prebolijo kasneje, ko odrastejo, ali pa sploh ne. Zaradi tega so kasneje telesno in duševno manj odporni ter bolj dovzetni za bolezni (Avsec 1996).

Zaradi okolja, v katerem živijo, so romski otroci zdravstveno bolj ogroženi kot njihovi vrstniki. Pogosteje obolevajo in se spopadajo z različnimi zdravstvenimi težavami. Bolehen otrok pa težje zbere motivacijo za šolsko delo in pogosteje izostaja od pouka.

4.1.9 NEPRIMERNE STANOVANJSKE RAZMERE IN ŠOLSKE POTREBŠČINE

Bivalne razmere, v katerih živi učenec, lahko na njegov šolski uspeh vpliva pozitivno ali negativno. Za romske otroke praviloma deluje negativno. Po podatkih iz raziskave

romskega okolja in šolske uspešnosti romskih učencev v osnovnih šolah Prekmurja leta 1991 jih je med zajetimi 411 učenci Romi le 24 % živel v ustreznih stanovanjskih razmerah. 45 % jih je živel v primernih in 30.5 % v neprimernih stanovanjskih razmerah. Svojo sobo je imelo 18 % vprašanih, svojo posteljo pa 64,5 % (Tancer 1999, 155). Ker so za uspešnost v šoli pomembni tudi delovni pogoji, so raziskovali tudi to in ugotovili, da je imelo primerne delovne pogoje 26.5 % romskih otrok, zadovoljive 39.4 % in neprimerne 33.6 %. V domovih brez elektrike je živel 7 % učencev (prav tam). Ne smemo pozabiti, da podatki predstavljajo stanje v Prekmurju, kjer na splošno Romi živijo v boljših razmerah kot drugod po Sloveniji (npr. na Dolenjskem), iz česar lahko sklepamo, da bi bili izsledki raziskave z drugih področij najverjetneje še neugodnejši. Pozorni pa moramo biti tudi na to, da je bila raziskava opravljena skoraj dve desetletji nazaj in so se razmere v Prekmurju in drugod po Sloveniji v tem času vsaj nekoliko obrnile na bolje.

Nekaterim otrokom šolskih potrebščin starši ne kupijo, ker se jim to ne zdi potrebno, za nekatere so predrage, spet drugi pa se med množico potrebnih stvari za šolo ne znajdejo najbolje. Vendar se z vsakim letom preskrbljenost romskih otrok s šolskimi potrebščinami izboljšuje. Nekateri družine za potrebščine že poskrbijo same, drugim pa pomaga šola s tem, da jim posodi knjige in učbenike iz šolske knjižnice in jim ne zaračuna obrabnine, potrebščine in sredstva pa lahko pridobijo tudi iz Karitasa ali drugih organizacij. Danes tako težava ni več toliko v tem, da romski otroci ne bi imeli šolskih potrebščin, ampak kot pravi Tancer (1994, 100) v tem, da nimajo odnosa do njih, saj jih mnogokrat izgubijo, uničijo, ali ne prinašajo v šolo, zaradi česar težko sodelujejo in sledijo pouku.

4.1.10 SLABE HIGIENSKE IN UČNE NAVADE

Higiena je, zaradi pogojev, v katerih živi večina Romov, na nizki ravni. Neprimerni življenjski pogoji, kot so neurejena komunalna ureditev in naselja brez elektrike, otežujejo, če že ne onemogočajo ohranjanje osnovne higiene, saj jim primanjkuje sveže pitne vode, nimajo urejenega odvoza smeti, ker ni elektrike, nimajo možnosti za ustrezno shranjevanje hrane in nimajo ustrezno urejenih sanitarij. Obenem imajo tudi slabe higienske navade. Zaradi vsega tega je ogrožena osebna in splošna higiena, množično se pojavljajo glodavci in insekti, kot so muhe, miši in podgane, ki še bolj

ogrožajo higieno. Ker se iztrebki, odplake in smeti odlagajo v bližini bivališč, se pojavlja tudi smrad in blato (Avsec 1996, 136).

Higienske navade otrok ob vstopu v vrtec in šolo so zelo različne. Otroci, ki prihajajo iz dobro situiranih družin in družin, v katerih so starši zaposleni, imajo te navade bolj razvite. Pri romskih otrocih, ki živijo v neprimerno urejenih naseljih, pa higiena predstavlja problem. Zaradi življenja na prostem in brez pitne vode in elektrike prihajajo v šolo umazani, v nedostojnih oblekah in obutvi. Vrstniki se teh otrok izogibajo, ker naj bi smrdeli, romski otroci pa se zato počutijo nelagodno. Kljub temu da je pogosto osebna higiena še vedno slabša od higienskih navad širše družbe, pa se stanje izboljšuje. K izboljšanju higienskih navad lahko pripomoreta tudi vrtec in šola, ki lahko otroke preko igre in z učenjem drugih pravil vedenja priučijo tudi teh navad.

K učinkovitosti izobraževanja pomembno prispevajo tudi ustrezne učne in delovne navade. To pa je še en problem, ki poleg slabih higienskih navad, povzroča slabšo šolsko uspešnost romskih otrok. Učne in delovne navade teh otrok so namreč zelo šibke, saj se ne zanimajo za šolsko delo, doma pa tudi ne dobijo spodbud, oz. so te prešibke, ali niso usklajene s šolskimi zahtevami (Tancer 1994, 100).

4.1.11 PROSTI ČAS

Romski otroci preživljajo prosti čas drugače kot njihovi sovrstniki. Manj poznajo računalnik, razne didaktične igre in sodobne igrače, svoj prosti čas večinoma preživljajo zunaj, v naravi. Obenem njihov prosti čas ni tako organiziran kot pri drugih otrocih, saj ne obiskujejo krožkov in drugih dejavnosti, kot so učenje tujih jezikov, obiskovanje knjižnic, gledališč, telovadbe itd. Starši nimajo volje, energije, denarja in časa za tovrstno kvalitetnejše preživljanje prostega časa, zato so otroci večinoma prepuščeni sami sebi.

Otroci iz nižjih slojev niso sposobni usmerjati svojih aktivnosti k doseganju dolgoročnih ciljev, saj še nimajo predstave o tem, kakšna bo njihova prihodnost. Ker je danes pomembna tudi neformalna vzgoja, se že kažejo pomanjkanja dodatnih virov izobraževanja pri otrocih, ki prihajajo iz manj razvitih socialnih okolij, kot so Romi (Krajnc 1977, 101).

4.1.12 POMANJKLJIVOSTI V IZOBRAZBI UČITELJEV

Še eden izmed dejavnikov, ki negativno vplivajo na vzgojo in izobraževanje romskih otrok, je neprimerna izobrazba učiteljev, ki poučujejo romske otroke. Le ti namreč med svojim rednim izobraževanjem niso bili usposobljeni za delo z njimi, oz. si niso pridobili potrebnega znanja, ki bi jim omogočilo, da uspešno delajo z vsemi učenci. Naše šole so narejene za izobraževanje homogenih skupin učencev, ki pripadajo večinski družbi. Problem je nastal, ker se različnost učencev pri izobraževanju povečuje, programi izobraževanja učiteljev pa ostajajo enaki in se ne prilagajajo tej spremembi. Ker ti programi ne dajo znanja, ki ga učitelj potrebuje za poučevanje heterogenih skupin, so skupine, ki se razlikujejo od večinske družbe, prisiljene v asimilacijo ali prenehanje šolanja (Macura-Milovanović 2006, 30). Zaradi pomanjkljivosti v izobrazbi učiteljev je navzočnost romskih otrok v oddelkih rednih šol za učitelje pogosto veliko breme, za romske otroke pa velik primanjkljaj, zato so v programih izobraževanja učiteljev potrebne spremembe, kot so vpeljava vsebin, ki omogočijo seznanjanje s kulturo in načinom življenja Romov, posebne didaktične metode in pristopi za poučevanje romskih otrok ipd.

4.1.13 IZOLIRANOST ROMSKIH SKUPNOSTI

Romi so se vedno naseljevali na obrobja mest, vasi in gozdov, zato so romska naselja večinoma odmaknjena od ostalih prebivalcev. Živijo zase in se v večinsko družbo vključujejo le, ko je to potrebno. Ker so romske skupnosti izolirane, je dostopnost do šole ponavadi slabša, saj v romskih naseljih javnih prevozov ni, starši pa nimajo svojih prevoznih sredstev ali volje, da bi peljali svoje otroke v šolo. Ta problem veliko šol sicer rešuje z organiziranim šolskim prevozom, vendar pa izoliranost romskih skupnosti otrokom ob vstopu v proces izobraževanja povzroča tudi to, da se počutijo nerazumljene, osamljene, zapostavljene in odrinjene. Večina romskih otrok se namreč ob vstopu v šolo ali vrtec prvič konkretnije srečuje z večinsko družbo. Le ta pa jim je tuja, saj ima drugačne navade, vrednote in pravila od njihove, zato se v njej ne znajdejo. Nadaljnji problem izoliranosti je tudi ta, da so otroci izolirani tudi od svojih vrstnikov, težje pa so jim dostopne tudi vse druge kulturne, družabne, izobraževalne, informativne, zdravstvene in ostale institucije, ustanove in dogodki, skozi katere bi se lažje integrirali v izobraževanje in družbo nasploh.

4.1.14 VPISOVANJE V OSNOVNE ŠOLE S PRILAGOJENIM PROGRAMOM

Veliko oviro pri doseganju višje izobraženosti romskim otrokom predstavlja vpisovanje v osnovne šole s prilagojenim programom (v nadaljevanju OŠPP). Tako je bil v šolskem letu 2002/2003 delež vseh otrok na OŠPP 1,48 %, delež romskih otrok na teh šolah pa 9,3%, kar je skoraj sedemkrat več (Bačlija 2008, 124). Nesorazmerno velik odstotek romskih učencev na OŠPP je posledica prehitrega prešolanja otrok na te šole zaradi šolske neuspešnosti in vedenjske problematike brez pravega odkritja vzrokov za to. Na otroke, ki nimajo motenj v duševnem razvoju, je vpis na OŠPP vplival zelo negativno. Učence so ponavadi prešolali v starosti 9, 10 ali 11 let, medtem ko je bil njihov standard znanja za 1. ali 2. razred. Zato jih niso mogli všolati med vrstnike, ampak so jih integrirali med mlajše učence (7 do 8 let) in jih s tem ponovno segregirali. Romski učenci imajo zato še dodatne težave in mnogi med njimi zapustijo proces izobraževanja v 3., 4. ali 5. razredu (Barle Lakota in drugi 2004, 20).

4.2 ZGODOVINA IZOBRAŽEVANJA ROMOV V SLOVENIJI

Prvi podatki o vzgoji in izobraževanju Romov so zelo skopi. Za obdobje pred drugo svetovno vojno se o šolanju romskih otrok lahko sklepa le na podlagi priložnostnih zapisov iz časopisov in šolskih poročil posameznih šol. Iz teh podatkov je razvidno, da v šole niso hodili skozi vso šolsko obveznost, da je bila prisotnost neredna in da jim šole niso posvečale posebne pozornosti ter niso ukrepale v primerih nerednega obiskovanja (Tancer 1994, 69).

O preteklosti vzgoje in izobraževanja Romov, predvsem na področju Prekmurja in za čas od leta 1945 do 1965, veliko izvemo iz Šiftarjevega dela *Cigani: Minulost v sedanjosti* iz leta 1970. V njem je zapisal, da se natančnega pregleda šolanja romskih otrok ni dalo narediti, ker osnovne šole niso dosledno vodile evidenc o teh otrocih in njihovi prisotnosti pri pouku, ker so bili nekateri arhivi uničeni in ker so ti otroci pogosto menjavali šole. Kljub temu je skušal prikazati vključenost Romov v pouk na prekmurskih osnovnih šolah, na katerih je bilo več romskih otrok. Med drugim je ugotovil, da so Romi z obiskovanjem šol pričeli dokaj pozno, kar pa ni bila le posledica njihove želje, ampak tudi volje učiteljev, odnosa premožnejših prebivalcev in politike na posameznem območju in obdobju. Bogatejši meščani so namreč imeli v šolah kar velik vpliv, obenem pa so do 1945. leta romske deklice še redkeje obiskovale šole, saj naj bi bile te le za moške. Izobraževanje Romov in probleme v zvezi s tem so oblasti

dolgo ignorirale. Veliko jih je bilo proti temu, da bi hodili v šolo skupaj z ostalimi otroki, zato so predlagali ustanovitev posebnih šol in internatov, kjer bi se pripravili na življenje in v katerih naj bi romski otroci ostali do konca šolanja ali še dlje (Šiftar 1970, 160).

Šiftar je pisal o problemih v okviru vzgoje in izobraževanja romskih otrok med šolskimi leti 1955/1956 in 1965/1966 (1970, 171-178): Med drugim je ugotovil, da je bil problem šolanja romskih otrok na Dolenjskem še večji, saj je leta 1961 v novomeškem okolišu v šolo hodilo le okrog 30 % otrok, na trebanjskem območju pa je bil obisk še manjši. Veliko oviro pri šolanju je predstavljal slab materialni položaj, alkoholizem v družinah in neznanje slovenskega jezika, zaradi česar je predlagal pripravo romsko-slovenskega slovarja, ki bi tako učencem kot učiteljem olajšal šolsko delo. Slovar je nastal šele leta 1987, vendar zaradi jezikovnih razlik med tremi avtohtonimi skupinami Romov v Sloveniji ni uporaben za vse, ampak le za Rome s Prekmurja (Tancer 1994, 75). Kot nezanemarljivo je Šiftar navedel tudi dejstvo, da je v prekmurskih šolah prišlo preveč učencev na enega učitelja (42) in da so se učitelji pre pogosto menjavali, kar je vodilo v to, da se učitelji niso mogli dovolj in posebej poglobiti v vzgojo in izobraževanje romskih otrok. Za to tudi niso bili primerno izobraženi in nagrajeni. Problematično je bilo tudi nesodelovanje staršev, saj niso prihajali na roditeljske sestanke in premajhna iniciativa s strani šol in učiteljev za posebne sestanke in razgovore s starši romskih otrok.

Leta 1956 se je začelo bolj načrtno ukvarjati s problematiko romskega izobraževanja. Nekateri šolski delavci so predlagali, da bi se ustanovil vzgojni zavod, kjer naj bi se romski otroci naučili higienskih in delovnih navad, spet drugi pa so predlagali, da bi se za njih ustanovilo posebne predšolske oddelke, saj naj bi bili romski otroci pri 8-ih ali 9-ih letih duševno približno toliko razviti kot ostali otroci pri 7-ih letih in bi posledično lahko sledili pouku. V primeru, da se tega ne bi dalo organizirati, naj bi šole začeli obiskovati leto kasneje kot ostali. Romi sami so predlagali ustanavljanje vrtcev, kjer bi se otroci pripravili na vstop v šolo, vendar je bilo veliko število romskih staršev do te ideje nezaupljivih, zaradi česar otrok niso pošiljali v vrtec (Šiftar 1970, 178-180). Iz Šiftarjeve monografije je razvidna predvsem problematika izobraževanja prekmurskih Romov, ki je ne moremo posploševati na celotno romsko populacijo. V Prekmurju so se namreč prej in uspešneje začeli spopadati z njo, zato so na tem območju bile in so še

danes boljše razmere in manj težav. Nam pa omenjeni vir kljub temu da nek pogled v takratno stanje na tem področju.

Do leta 1972 je bilo delo z romskimi otroki na področju vzgoje in izobraževanja prepuščeno predvsem dobri volji posameznih učiteljev in šol. Po tem letu je postalo področje vzgoje in izobraževanja romskih otrok soodgovornost države, saj je tedanja Republiška izobraževalna skupnost sprejela sklepe, ki so bili podlaga za finančno in strokovno pedagoško reševanje tega vprašanja. Prvi so to vprašanje začeli urejati na Prosvetno-pedagoški službi v Murski Soboti, po nekaj letih pa so se jim pridružili tudi v Novem mestu (Avsec 1999, 106). Ustanovili so aktive učiteljev, vzgojiteljev in socialnih delavcev, na katerih so se posvetovali, obravnavali aktualna vprašanja v zvezi z vzgojo in izobraževanjem romskih otrok, usklajevali učne načrte, didaktične postopke in metode ipd. V Novem mestu so bila širša posvetovanja za vse, ki so se ukvarjali s to problematiko v letih 1979, 1982 in 1983 (Tancer 1994, 162).

V Zavodu SRS za šolstvo so leta 1981 naredili Osnutek prilagojenega vzgojnega programa priprave otrok za osnovno šolo za romske otroke, vendar ga v Strokovnem svetu za vzgojo in izobraževanje SR Slovenije zaradi političnih in pravnih razlogov niso sprejeli. Kljub temu so ga vzgojiteljice uporabljale pri svojem delu, saj je osnutek predstavljal neko pozitivno spremembo, oz. posodobitev vzgojnega dela z romskimi otroki. Pet let kasneje je Zavod SRS za šolstvo sestavil ekspertno skupino, katere namen je bil usmerjanje, spremljanje in usklajevanje vzgoje in izobraževanja romskih otrok. V petih letih, kolikor je bil mandat skupine, je prišlo do pozitivnih premikov glede sodelovanja pedagoško svetovalne službe v vzgoji in izobraževanju romskih otrok. Prvo natančno poročilo na ravni celotne republike je namreč izdelala ravno ta skupina. Šlo je za obsežno poročilo o problematiki vzgoje in izobraževanja Romov v šolskem letu 1986/87 (Tancer 1994, 81).

Med leti 1985 in 1989 je Zavod SRS organiziral štiri republiška posvetovanja o vzgoji in izobraževanju predšolskih in osnovnošolskih romskih otrok, namenjena strokovnemu izpopolnjevanju, informiranju in izmenjavi izkušenj vzgojiteljic in učiteljev. Sklepi, stališča in smernice za nadaljnje delo, ki so bile sprejete na vsakem od teh posvetovanj, so bili posredovani tudi drugim, ki so se tako ali drugače ukvarjali z Romi. To je prispevalo, da je bila problematika bolj poznana, kakovost vzgojno izobraževalnega

dela pa večja. Leta 1992 je ta isti zavod sprejel razvojno-raziskovalni projekt *Vzgoja in izobraževanje romskih učencev v OŠ*. V njem je sodelovalo šest osnovnih šol, med njimi je bila tudi OŠ Bršljin iz Novega mesta. S projektom so želeli preveriti učinkovitost določenih praks in didaktičnih metod oz. pridobiti ustrezne učne, vsebinske in organizacijske izkušnje za delo z romskimi otroki (Tancer 1994, 80-83).

Naslednji pomembnejši dokument za vzgojo in izobraževanje Romov so bila *Navodila za prilagajanje programa OŠ za romske učence*, ki jih je leta 1993 sprejel Strokovni svet RS za vzgojo in izobraževanje. Z navodili je bilo zagotovljeno strokovno usmerjanje vzgoje in izobraževanja romskih otrok, opredeljeni pa so bili tudi vsebinski, organizacijski in normativni pogoji za omogočanje uspešne in ustrezne vključitve romskih otrok v vzgojo in izobraževanje. V navodilih so bila določena izhodišča, način vpisa v šolo in razporejanje, opredelitve glede dela na začetku šolanja, glede prilagajanja učnega programa od 1. do 3. razreda in od 4. do 8. razreda, opredelitve o ocenjevanju in napredovanju, o šolskem obisku, pedagoških delavcih ter o povezovanju s starši in drugimi dejavniki (Tancer 1994, 83-93). Navodila so sicer navajala, da je nujno upoštevati razlike, ki se pojavljajo med romskimi učenci (kot so razlike v znanju slovenskega jezika, v kulturnem in socialnem razvoju, materialnih razmerah, v katerih živijo, in razlike v sposobnostih prilagajanja delu v šoli), vendar so kljub temu dajala vtis, da gre bolj za asimilacijo romskih otrok v šolsko kulturo kot integracijo z ohranjanjem in vzpostavljanjem romske identitete. Pouk romskega jezika se naj bi namreč organiziral le, če je imela šola za to interes in možnosti, posebni interesi in značilnosti romskih učencev pa naj bi se upoštevali le pri pouku glasbene, športne, tehnične in likovne vzgoje ter pri gospodinjstvu (Slichthuber Jerebic 2008, 41).

Pomemben je tudi vladni *Program ukrepov za pomoč Romom iz leta 1995*, v katerem so poleg ukrepov za izboljšanje položaja romske skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja navedeni tudi ukrepi na področju bivalnih razmer, zaposlovanja, skrbi za varstvo družine, kulturnega razvoja skupnosti, zdravstvenega in socialnega varstva ter informiranja in organiziranja romske skupnosti. Program je še vedno aktualen, na področju vzgoje in izobraževanja pa vsebuje naslednje ukrepe: Ministrstvo za šolstvo in šport naj bi v sodelovanju z občinami zagotavljalo vključevanje romskih otrok v vrtce vsaj dve leti pred vstopom v šolo, šolam z romskimi učenci naj bi priznavalo dodatne ure pouka zunaj matičnega razreda, zagotavljalo naj bi finančna sredstva za malice

romskih otrok in za pomoč pri nakupu šolskih potrebščin. Ministrstvo za šolstvo in šport naj bi vsakemu Romu, ki bi študiral pedagoško smer študija, namenilo štipendijo, prednostno naj bi financiralo strokovne naloge, ki bi obravnavale razvoj mišljenja in oblikovanja vrednot pri romskih otrocih ter se zavzemalo za zbor skupine strokovnjakov, ki bi razvili specialno metodiko poučevanja slovenskega jezika za romske učence. Urad RS za šolstvo in šport naj bi skupaj z vrtci oblikoval navodila, ki bi prilagodila vzgojni program romskih otrok v vrtcih (Urad Vlade RS za narodnosti 1995).

V naslednjih letih je bilo narejenih precej projektov in sprejetih kar nekaj ukrepov. Med drugimi je Strokovni svet RS za splošno izobraževanje leta 2000 sprejel *Navodila za izvajanje programa 9-letne OŠ za učence Rome*, 2 leti kasneje pa še *Dodatek h kurikulumu za vrtce za delo z otroki Romov*. V slovensko zakonodajo je izobraževanje Romov vključeno v *Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* (Ur. l. RS 12/1996), *Zakonu o vrtcih* (Ur. l. RS 12/1996), *Zakonu o osnovni šoli* (Ur. l. RS 12/1996), ter v *Zakonu o Romski skupnosti v RS* (Ur. l. RS 33/2007). V zadnjih dvajsetih letih je bilo tako veliko poskusov in prizadevanj, da bi rešili problematiko vzgoje in izobraževanja Romov, oz. da bi izboljšali in uredili stanje na tem področju. Stanje se je sicer nekoliko popravilo, vendar so problemi ostali. Ena zadnjih v vrsti ukrepov je Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS iz leta 2004, ki jo podrobneje predstavljam v naslednjem poglavju. Kljub temu da naj bi bila razširitev, nadgradnja in dopolnitev dosedanjih ravnanj, ukrepov in navodil v zvezi z vzgojo in izobraževanjem romskih učencev, pa le ti še vedno ne hodijo radi v šolo, pogosto ne dosegajo minimalnih standardov za napredovanje, še vedno preveč izostajajo od pouka in niso sprejeti v širše okolje. Kar po mojem mnenju kaže na to, da ni dovolj, da se zavzema za ukrepe in ravnanja zgolj na enem področju, ampak je potrebno ta problem reševati na vseh nivojih (od bivanjskih, zaposlitvenih, zdravstvenih do vseh drugih problemov Romov).

4.3 STRATEGIJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ROMOV V REPUBLIKI SLOVENIJI

Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov v RS (v nadaljevanju Strategija) je pripravila delovna skupina, ki jo je ustanovilo pristojno ministrstvo. V skupini so bili različni strokovnjaki od predšolske vzgoje do izobraževanja odraslih ter predstavniki Zveze

Romov Slovenije, Ministrstva za šolstvo in šport in Zavoda RS za šolstvo. V letu 2004 je bila sprejeta na strokovnih svetih za splošno izobraževanje, izobraževanje odraslih ter strokovno in poklicno izobraževanje. V njej so načela, cilji in temeljne rešitve za uspešnejše vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje. Strategijo podrobneje predstavljam, ker je pomemben dokument in podlaga za nadaljnje ukrepe na področju vzgoje in izobraževanja Romov ter zato, ker na njej temelji izvedbeni model vzgojno-izobraževalnega dela na OŠ Bršljin, ki ga bomo obravnavala v nadaljevanju.

Temeljno načelo Strategije je načelo enakih možnosti, upošteva pa še ostala načela in cilje (Barle Lakota in drugi 2004, 22-25):

- zagotavljanje take vzgoje in izobraževanja, pri katerih je omogočeno doseganje standardov znanja, oz. doseganje ciljev, ki so v skladu s kurikulumom vrtcev in učnih načrtov,
- uveljavljanje pravice do spoštovanja in ohranjanja romske kulture in jezika v vzgoji in izobraževanju,
- vključevanje v večinsko družbo s pomočjo vzgoje in izobraževanja, ki zagotavljata prevzemanje funkcionalnih rekvizitov družbe in hkrati spoštovanje različnosti (ter identitete),
- vključevanje v večinsko družbo tako, da vzgoja in izobraževanje v kurikulumu zagotavljata načela in vrednote enakosti v povezavi s socialno pravičnostjo.

Po vzgojno-izobraževalni vertikali Strategija upošteva (Barle Lakota in drugi 2004, 25-30):

- načelo avtonomnosti in strokovne odgovornosti strokovnih delavcev,
- načelo odprtosti kurikula,
- načelo enakih možnosti in upoštevanja različnosti med otroki ter načelo multikulturalizma (spoštovanje specifičnosti romske kulture),
- načelo sodelovanja s starši,
- načelo aktivnega učenja, zagotavljanja možnosti verbalizacije in ostalih načinov izražanja,
- zagotavljanje možnosti za doseganje ciljev in standardov znanja,
- načela značilna za učenje in izobraževanje odraslih pa so načelo vseživljenjskosti, funkcionalnosti, prostovoljnosti, demokratičnosti, raznovrstnosti in dinamičnosti, integriranosti ter aktivne udeležbe.

Najpomembnejše rešitve, ki jih navaja Strategija, so (Barle Lakota in drugi 2004, 6):

- zgodnejše vključevanje romskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem (gre za vstop v predšolsko vzgojo vsaj dve leti pred vstopom v osnovno šolo, tj. najkasneje s štirimi leti; namen tega je socializacija, oz. osvojitve določenih izkušenj in vzorcev, ki otroku olajšajo vstop in vključitev v osnovno šolo ter učenje slovenskega in romskega jezika),
- vključevanje romskih pomočnikov v vzgojno-izobraževalni sistem (le ti predstavljajo vez med otrokom, vrtcem ali šolo ter romsko skupnostjo s tem, da otrokom pomagajo pri težavah z jezikom in vključevanjem),
- vsebinsko prilagajanje programov (v osnovnih šolah uvedba pouka romskega jezika na fakultativni ravni, prilagojeno učenje slovenskega jezika, identifikacija in realizacija ciljev, kot je npr. multikulturalnost ter standardov znanja v učnih načrtih, ki se dosežejo z vsebinami, ki učence seznanjajo tudi o romski kulturi, zgodovini in identiteti),
- pogosto strokovno izpopolnjevanje in razni doizobraževalni programi za strokovne delavce,
- posebne oblike organizacije in materialni pogoji (vsaj ohranjanje do zdaj veljavnih normativov ter še naprej finančna podpora in pomoč Ministrstva RS za šolstvo, znanost in šport),
- nesegregacija, integracija (praviloma nehomogeni oddelki; uporaba zakonsko predpisane individualizacije in diferenciacije - v prvem triletju notranja diferenciacija, od 4. do 7. razreda fleksibilna diferenciacija, v 8. in 9. razredu pa nivojski pouk),
- različne oblike učne pomoči,
- vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov (šole naj izdelajo poseben načrt, v katerem so navedene aktivnosti za komuniciranje in sodelovanje s starši romskih otrok ter načrt za zaznavanje in odpravljanje predsodkov in stereotipov),
- romski učenci kot etnična skupina niso učenci s posebnimi potrebami (šolska neuspešnost zaradi neznanja slovenskega jezika ali posebnosti romske kulture ne more in ne sme biti razlog za usmerjanje teh otrok v programe z nižjim izobrazbenim standardom),

- razvijanje mreže šol (da si lahko šole z romskimi učenci izmenjujejo pedagoške izkušnje),
- na področju izobraževanja odraslih Romov pa bo posebna pozornost namenjena dvigu izobrazbene ravni, razvoju delovne sile, svetovalnih središč v okoljih, kjer prebivajo Romi, zagotovitvi sredstev za možnost brezplačne učne pomoči in udeležbe v programih ter institutu romskega koordinatorja, posebnim normativom in standardom za programe, v katerih sodelujejo odrasli Romi.

Krek (2005, 10-11) ugotavlja, da so imeli romski učenci pred spremembami, ki jih je uvedla Strategija, dve možnosti. V primeru, da so želeli biti uspešni, so se morali prilagoditi večini in se asimilirati, če pa jim to ni uspelo, so bili na nek način izločeni iz običajnega učnega procesa. S Strategijo so v vrtcih in šolah želeli nadomestiti prikrito politiko asimilacije in prikrite in odkrite oblike segregacije z integracijo romskih učencev v večinsko družbo, z različnimi pristopi ter s podporo ohranjanja romskega jezika in kulture.

Ker je večina ciljev Strategije dolgoročnih, je predvidena izdelava akcijskih načrtov za posamezna področja. Leta 2005 je bila zato za pripravo akcijskega programa za uresničevanje Strategije imenovana posebna delovna skupina, ki jo vodi predsednik Zveze Romov Slovenije, Jožek Horvat Muc. V akcijskem načrtu so predvidene aktivnosti šol, ministrstva, Zveze Romov Slovenije, javnih zavodov... V letu 2007 so tako na podlagi načrta pripravili in sprejeli poklicni standard romski pomočnik, izbirni predmet Romska kultura, pripravili in izvedli so program medkulturnega sožitja (Zveza Romov Slovenije) ter izobraževali učitelje (Zavod za šolstvo, Center za poklicno izobraževanje). Ministrstvo za šolstvo in šport je leta 2008 izvedlo razpis v okviru sredstev Evropskega socialnega sklada z namenom realizacije ukrepov iz Strategije. Za izvedbo je bila izbrana Zveza Romov Slovenije. Projekt *Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje* vključuje financiranje dela romskega pomočnika, pripravo gradiv za učenje romskega jezika ter poučevanje izbirnega predmeta Romska kultura. Zveza Romov Slovenije je v okviru tega projekta, za obdobje 2008-2011, lahko zaposlila 30 romskih pomočnikov razporejenih na različne šole in vrtce (Urad Vlade RS za narodnosti 2009). Po tem letu se bo razpis ponovil (2011-2013), po letu 2013 pa se bodo sredstva pridobivala iz nacionalnega proračuna. Poleg že omenjenih aktivnosti so bila izdana še razna gradiva v romskem jeziku, vsako leto so bili izvedeni seminarji za

učitelje v okviru nadaljnega izobraževanja, vzpostavljena je bila mreža šol z romskimi učenci za izmenjavo izkušenj in primerov dobrih praks, izvedeni pa so bili tudi strokovni posveti na temo vključevanja romskih učencev v vzgojo in izobraževanje (Urad Vlade RS za narodnosti 2010, 12).

V maju 2010 je bila na podlagi ocene izvajanja Strategije iz leta 2004 izdelana Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS – dopolnjena verzija (v nadaljevanju Strategija – dopolnjena verzija) z namenom, da poda nove rešitve in ukrepe, ki bi še pozitivneje vplivali na uspešno vključitev Romov v sistem vzgoje in izobraževanja. Dopolnjena verzija Strategije poleg istih načel in ciljev iz prvotne Strategije, dodaja nova izhodišča in poudarja pomen izobraževanja zaradi povečanja (samo)zaposlitvenih možnosti, mobilnostnih potreb sodobnega človeka, dviga kulturnega in socialnega kapitala, zmanjšanja socialne ogroženosti, družbene obrobnosti ter izključenosti. Poudarja tudi vseživljenjsko učenje in prenos vzgojnih aktivnosti v romsko naselje (kjer je možno ali potrebno - predšolska vzgoja, učna pomoč in obšolske dejavnosti). Spodbuja tudi izgradnjo večnamenskih prostorov, v katerih bi poleg omenjenih aktivnosti lahko bila tudi pisarna centra za socialno delo, romskega svetnika, sedež kulturnega društva, ipd. Zanimiv, a zaradi predsodkov zaenkrat verjetno še neuresničljiv, pa je tudi predlog, da bi neromski otroci zaradi pomanjkanja prostora v vrtcih obiskovali vrtce v romskih naseljih (Vlada RS 2010). Trenutno ima dopolnjena verzija še status delovne verzije, saj še ni bila sprejeta na strokovnem svetu.

Ministrstvo za šolstvo in šport je v letu 2010 objavilo razpis v okviru sredstev Evropskega socialnega sklada z naslovom *Dvig socialnega in kulturnega kapitala v romskih naseljih*, v katerega so vključeni tudi še neuresničeni ukrepi iz prvotne Strategije 2004. Namen razpisa je ohranjanje in spoznavanje romske kulture in jezika ter večja vključenost romske skupnosti tako v proces vzgoje in izobraževanja kot v celotno večinsko družbo. Dejavnosti, ki se bodo odvijale v okviru razpisa so (Vlada RS 2010):

- *razvoj in izvajanje različnih oblik vzgojno-izobraževalnega dela v romskih naseljih, pri čemer je poseben poudarek na predšolski vzgoji,*
- *načrtovanje, organizacija in izvedba usposabljanja učiteljev, socialnih in drugih strokovnih delavcev za delo z romskimi otroki in mladostniki s poudarkom na praktičnih izkušnjah dela,*

- *razvoj in izvajanje različnih oblik predšolskih, šolskih in obšolskih programov in aktivnosti za otroke, mladino in starše v romskih naseljih,*
- *izvajanje učne pomoči za romske učence in dijake,*
- *priprava prostorskih in demografskih analov na področju predšolske in šolske vzgoje v romskih naseljih za podporo izvajanju ukrepov na področju predšolske in šolske vzgoje, dvigu kakovosti življenja, socialnega in kulturnega kapitala v romskih naseljih ter kartiranje parametrov sedanjega in bodočega stanja območij z romskim prebivalstvom.*

4.4 ROMI V VRTCIH

Predšolsko obdobje je za otroka zelo dinamično tako po kvantiteti kot po kvaliteti razvoja, zato ima predšolska vzgoja ogromen vpliv in posledice v življenju človeka. Za romske otroke je vstop v vrtec obdobje polno izzivov, saj jim le ta zaradi razlik med življenjem doma in življenjem v vrtcu ponavadi predstavlja veliko spremembo. Ravno zaradi drugačnega načina življenja, romskega jezika ter okolja, iz katerega izhajajo, ki se tako razlikuje od večinske družbe, imajo romski otroci posebne potrebe, zaradi katerih je potreben drugačen pristop k delu z njimi kot z ostalimi otroki. V teh razlikah mnogokrat tičijo tudi razlogi, zakaj se romski starši tako neradi odločijo, da bodo svoje otroke dali v predšolsko vzgojo. Ti razlogi so nezaupanje staršev, nezmožnost ali nepripravljenost otroka vsak dan voditi v vrtec, večinoma nista zaposlena oba starša, zato ni nujne potrebe po varstvu, starši nimajo ustreznih informacij o pomenu predšolske vzgoje za njihove otroke, obenem pa jih skrbi, da bodo otroci zasmehovani ali ustraševani. Za zmanjševanje te negotovosti staršev in povečanje obiska vzgojiteljice vzpostavljajo stike s starši in jim predstavljajo življenje v vrtcu, še preden ga začne otrok obiskovati.

Romski otroci so vključeni v 40 vrtcev po Sloveniji, največ v Prekmurju, na Dolenjskem, v Posavju, Beli krajini in na Štajerskem. Obiskujejo vrtece v bližini naselja ali v naselju, če je vrtec bolj oddaljen pa je organiziran prevoz s spremstvom strokovne delavke iz vrtca ali otroka iz višjega razreda osnovne šole ali pa otroke v vrtec/šolo vozijo starši. Večina otrok obiskuje dnevne in poldnevne programe, ki poleg vzgoje in varstva vključujejo tudi nego, počitek in prehrano, obiskujejo pa tudi krajše programe (240 do 600 ur letno) namenjene otrokom od tretjega leta naprej. Romski oddelki

pridobivajo finance iz državnega in občinskega proračuna ter iz plačil staršev. Ker pa je večina romskih staršev oproščena plačila vrtca, večina stroškov pade na pleča občin (Barle Lakota in drugi 2004, 10).

V Sloveniji romske otroke v institucionalno vzgojo vključujemo na tri načine. Bodisi v čiste, romske oddelke, bodisi v običajne oddelke skupaj s slovensko govorečimi otroki ali pa v romske vrtce. V čiste oddelke so vključeni samo romski otroci, večinoma tisti, ki se v vrtce vključujejo prvič. V njih naj bi se otroci v krogu enako govorečih vrstnikov postopoma navadili na življenje v instituciji. V oddelke s slovensko govorečimi vrstniki se vključuje otroke, ki so že obiskovali vrtec v čistem oddelku, ali ko je število romskih otrok premajhno, da bi se oblikoval čisti oddelek. Tu se otroci učijo slovenskega jezika tudi preko pogovora z vrstniki, učijo pa se tudi življenja v mešani skupnosti (Levičnik 1991, 94).

Vrtci z romskimi otroki imajo ugodnejše normative, saj se romski oddelek lahko oblikuje že, če je v vrtec vpisanih vsaj 5 otrok. Drugače pa velja, da mora biti v homogenih oddelkih v prvem starostnem obdobju najmanj 9 otrok, v heterogenih pa 7, v drugem starostnem obdobju pa v homogenih oddelkih najmanj 17 otrok in 14 v heterogenih. Razlike v primerjavi z drugimi oddelki so tudi v razmerju števila otrok na strokovnega delavca, ki mora biti 4 otroci na zaposlenega v prvem starostnem obdobju (za vsaj 3 ure) in 7 otrok na zaposlenega v drugem starostnem obdobju. Kot na vseh drugih področjih je tudi na tem stanje v Prekmurju boljše. V Novem mestu sicer v romskem naselju Brezje deluje vrtec za romske otroke, vendar na področju Dolenjske, Bele krajine in Posavja otroci še vedno niso dovolj vključeni v predšolsko vzgojo (Barle Lakota in drugi 2004, 10).

Romski otroci naj bi se v vrtce vključili vsaj dve leti pred pričetkom osnovne šole, oz. najpozneje s štirimi leti. Namen tega je predvsem učenje jezika (tako slovenskega kot romskega) in socializacija, zaradi česar imajo otroci pri vstopu v osnovno šolo manj težav. Pri tem jim je v veliko pomoč romski pomočnik, ki pomaga pri izvedbi programa, ima stik s starši in romsko skupnostjo ter otrokom pomaga pri raznih ovirah, s katerimi se srečujejo v vrtcu.

Z razvojno stopnjo otrokovega socialnega, govornega in spoznavnega razvoja ob vstopu v šolo je povezana učna uspešnost otroka v šoli, oz. se slabši razvoj ob vstopu v šolo le redko in težko preseže v toku šolanja. Zato imajo zgodnje izkušnje, spretnosti in znanja pridobljene pred vstopom v šolo izredno velik učinek na poznejši razvoj in uspešnost otroka v šoli. Posebno pomembna je vključenost v vrtec za otroke iz socialno-ekonomsko in kulturno nesposobnega okolja, saj imajo le ti manj možnosti za doseganje višjih ravni razvoja in posledično manj možnosti za večjo uspešnost v šoli. Z vključenostjo v kakovosten vrtec pa lahko otroci nekatere primanjkljaje uspešno nadoknadijo. Ugotovljeno je namreč, da ima zgodnja vključenost otrok, ki prihajajo iz manj spodbudnega okolja, v vrtec pozitiven učinek na otrokovo akademsko pripravljenost za šolo (Gaber in Marjanovič Umek 2009, 77). Ker se romski otroci, ki obiskujejo vrtec, lažje vključujejo v družbo in so uspešnejši v šoli, je pomembno, da se starše vzpodbuja k vpisovanju svojih otrok v le te. Potrebno je več delavnic in predavanj v romskih naseljih na temo pomembnosti predšolskega izobraževanja, v vrtcih naj zaposleni navezujejo stik s starši in otroki že preden ga začnejo obiskovati, tako da jim razkažejo igralnice, igrače, potek dneva ipd. Pridobiti si je potrebno njihovo zaupanje, saj bodo le takrat otroke upali pustiti same.

4.5 ROMI V OSNOVNIH ŠOLAH

Po podatkih Strategije (Barle Lakota in drugi 2004, 11) je v šolskem letu 2002/2003 osnovne šole obiskovalo 1.349 romskih učencev, od tega 1.223 v rednih osnovnih šolah, 126 pa v OŠ s prilagojenim programom (kar je kar sedemkrat več od povprečja). V šolskem letu 2003/2004 je bilo v osnovne šole vključenih 1.469 romskih učencev, v šol. letu 2004/2005 1.547, v šol. letu 2005/2006 pa 1.614 romskih učencev (Urad Vlade RS za narodnosti 2006, 4). Vidimo, da se število romskih učencev iz leta v leto veča, vendar številke ne predstavljajo vseh romskih otrok. Ni namreč znano število romskih otrok, ki ne obiskujejo osnovne šole. Med te spadajo predvsem tisti, ki nimajo urejenega legalnega statusa in jih starši zaradi strahu pred izgnanstvom iz države ne vpišejo v šolo. Glede obiskovanja šole je situacija veliko bolj problematična na Dolenjskem, saj naj bi v primerjavi s Prekmurjem, kjer poročajo, da 70 % romskih otrok redno obiskuje šolo, na Dolenjskem ta številka znašala zgolj 39 % (Amnesty International 2006, 64).

Romski učenci so bili do pred kratkim v slovenske osnovne šole vključeni na naslednje štiri načine: v *homogene oddelke* so bili vključeni predvsem učenci na začetku šolanja

in v večini tisti, ki niso obiskovali priprav na šolo. V *delno homogenih oddelkih* so učenci v svojem oddelku le pri pouku slovenskega jezika, spoznavanja narave in družbe ter matematike, pri drugih predmetih pa so vključeni v razred z ostalimi vrstniki. Pozitivna stran teh oddelkov je možnost, da se delo prilagodi romski populaciji in se individualizira, negativna stran pa je, da lahko hitro pride do nižanja standardov in da so romski otroci še vedno izključeni. V *heterogenih oddelkih* so romski otroci pri vseh predmetih vključeni med ostale, neromske učence. V takih oddelkih je manj možnosti za individualizacijo, še posebej v primeru, da je v oddelku veliko število učencev. V nekaterih primerih so organizirali *delo v skupinah*, pri čemer je šlo za to, da so pri slovenščini, matematiki in spoznavanju narave in družbe združili romske učence iz različnih oddelkov v posebne skupine, kar naj bi pripomoglo k višji motivaciji in uspešnosti (Škof 1991, 102). Čeprav je bilo s šolskim letom 2005/2006 prepovedano oblikovanje homogenih oddelkov, še danes obstajajo oblike dela z romskimi učenci, ki jih segregirajo. Ker je eden od ciljev osnovne šole integracija in ne segregacija romskih otrok, so te oblike pouka manj primerne, saj se s tem poudarja razlika in krepijo predsodki, hkrati pa je učencem odvzeta možnost, da se učijo drug od drugega (jezika, kulture, itd.). Kljub temu se posebnih oblik organiziranja pouka ne sme popolnoma izključiti. Še posebno v primerih, ko se skuša z njimi učencem zagotoviti, da z njihovo pomočjo dosežejo ustrezne standarde znanja, ohranjanje romske kulture in kvalitete pouka. Seveda ob predpostavki, da so te oblike pouka dosegljive vsem učencem in ne zgolj Romom.

Pri osnovnošolskem šolanju romskih otrok so med drugim tudi naslednje posebnosti. Normativi za oblikovanje oddelka so ugodnejši, in sicer 21 učencev oz. 16 učencev v dvojezičnih šolah v oddelku, kjer so vključeni najmanj 3 romski učenci (drugače 28 učencev). Šolam so priznane tudi dodatne pedagoške ure za dopolnilni, dodatni pouk in individualizacijo. Ministrstvo za šolstvo in šport subvencionira šolsko prehrano, finančno podpira dodatne oblike dela z romskimi učenci in namenja finančno pomoč za pokrivanje stroškov prevozov, šolskih potrebščin, učnih pripomočkov, ekskurzij ipd. Šole, ki imajo v svojih vrstah vključene romske otroke, morajo izdelati tudi poseben načrt zaznavanja in odpravljanja predsodkov ter načrt, kako bodo sodelovali z romskimi starši. Posebnost je tudi romski pomočnik, ki odpravlja neuspešno integracijo in neznanje slovenskega jezika (Barle Lakota in drugi 2004).

4.5.1 ROMSKI POMOČNIK

Romski pomočnik je dodatni pedagoški delavec, ki je v vrtce in osnovne šole vpeljan z namenom uspešnejše integracije otrok. Njegovo delo je zelo fleksibilno, saj se mora prilagajati delu posameznega vrtca ali šole, otrokom in staršem. Romskim otrokom pomaga predvsem pri slovenskem jeziku in lažjem vključevanju v institucijo. Vključuje se v vse dejavnosti v razredu, otrokom pomaga pri učenju, spodbuja dvojezično kulturo in prisotnost romske kulture. Romski pomočnik ni le vez med učenci in učiteljem, vendar tudi vez med starši in učiteljem oz. šolo, saj obvešča starše o dejavnostih otrok, jim deli potrebne informacije, po potrebi prevaja pisna obvestila, organizira dejavnosti, ki bi izboljšale odnose med romsko skupnostjo in šolo ali vrtcem ter sodeluje z drugimi predstavniki romskih in neromskih organizacij (Barle Lakota in drugi 2004, 33-34).

Romski pomočnik ni pomemben le zato, ker pomaga učencem in predstavlja vez med učenci, učitelji in romsko skupnostjo. Že samo z dejstvom, da je kot Rom zaposlen in da svoje delo opravlja v šoli, predstavlja pozitiven vzor romskim učencem, saj jim kaže, da tudi oni lahko dosežejo več. Obenem prispevajo tudi k večjemu samospoštovanju članov romske skupnosti in z delom v šoli dokažejo, da šolanje ne predstavlja nevarnosti za njihovo kulturno identiteto ter da se odnos do romske manjšine izboljšuje, da lahko zaupajo šoli in zaposlenim v njej (Rus 2004, 14-15).

V Katalogu standardov strokovnih znanj in spretnosti za poklicno kvalifikacijo romski pomočnik/romska pomočnica so poleg strokovnih znanj in spretnosti naštetih tudi posebni pogoji, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki si želi pridobiti to kvalifikacijo. To so najmanj dokončana osnovna šola, šest mesečne izkušnje pri delu s pripadniki romske skupnosti, ustno in pisno obvladovanje slovenskega ter ustno obvladovanje romskega jezika/dialekta. Upoštevati je potrebno tudi funkcionalno pismenost, verbalno komunikacijo v slovenskem in romskem jeziku z odraslimi in otroki in neverbalno komunikacijo, poznavanje položaja in potreb pripadnikov romske skupnosti ter zavzemanje in spodbujanje vrednot sožitja in multikulturalnosti (Brezovšek 2008, 67). Ob teh pogojih se mi poraja dvom v to, da je zgolj osnovnošolska izobrazba dovolj za tovrstno delo z otroki, oz. da s pridobitvijo poklicne kvalifikacije romskega pomočnika le ti pridobijo zadostno podlago pedagoških pristopov za ustrezno ravnanje, odzivanje in delovanje z romskimi učenci. Po drugi strani pa se že pojavljajo problemi, saj zlasti na Dolenjskem primanjkuje pripadnikov romske skupnosti, ki bi izpolnjevali te pogoje.

Hkrati pa se tudi sami Romi neradi odločajo za to vlogo. Vzrok za to je potrebno iskati v medsebojnem nezaupanju, sporih in nerazumevanju med samimi Romi. Tako je uvedba romskega pomočnika v šole in vrtce sicer pozitiven premik na področju vzgoje in izobraževanja romskih otrok, vendar so še vedno potrebne prilagoditve in večja fleksibilnost, še posebno na posameznih lokalnih območjih.

V Ciljno raziskovalnem projektu Reševanje romske problematike v Sloveniji s poudarkom na socialni inkluzivnosti Romov v šolski sistem so želeli ugotoviti, kako Rome v izobraževalnem sistemu zaznavajo nekateri akterji v osnovnošolskem izobraževalnem procesu (romski pomočniki, njihovi pedagoški sodelavci in ravnatelji). Ker je pri vključevanju Romov v osnovne šole v veliko pomoč prav romski pomočnik, so analizirali predvsem to pomoč. Na podlagi analize odgovorov pridobljenih iz anketnih vprašalnikov, obsežne teoretične analize ter analize primerljivih mednarodnih raziskav so podali naslednje predloge za izboljšave mehanizma romskega pomočnika, ki bi ugodno vplivale na vključevanje romskih učencev v osnovne šole (Brezovšek 2008, 111-113):

- Predlog za izdelavo navodil, iz katerih bodo jasno razvidne oblike komuniciranja (npr. govorilne ure), ki jih mora romski pomočnik izvajati s starši, didaktični pripomočki, ki jih potrebuje ter navedba, koliko časa naj bo romski pomočnik v razredu.
- Izdelava finančnega načrta ter stabilno in stimulatívno delovno okolje za romske pomočnike.
- S pridobitvijo poklicne kvalifikacije romskega pomočnika se ne doseže dovolj pedagoških znanj in spretnosti, da bi z otroci preživeli toliko časa sami. Potrebno je torej dopolniti katalog standardov z dodatnimi znanji in spretnostmi, določiti obvezno in institucionalizirano sodelovanje med pomočniki in učitelji, ali določiti manjši časovni obseg, ko so romski pomočniki sami z učenci.
- Širši romski skupnosti je potrebno predstaviti pomembnost in vlogo romskega pomočnika, šole ter dolžnosti staršev. Zaradi visoke nepismenosti pride v poštev video posnetek o tej temi, ki bi ga vrteli ob prvih dnevih šole, v vrtcih in ob drugih primernih priložnostih.
- Ker naj bi bili v prihodnosti romski pomočniki zgolj Romi, je potrebno veliko pozornosti posvetiti tudi dejstvu, da so si nekatere romske družine sovražne.

Posledica tega je namreč lahko, da nekateri ne bodo želeli vpisovati svojih otrok v šolo, na kateri je zaposlen član družine, ki jim je sovražna.

- Dolenjsko in Prekmursko romsko skupnost je zaradi razlik med njima treba obravnavati ločeno (v Prekmurju npr. ni več nujno potreben pomočnik, ki zna romsko, saj le redki otroci govorijo romsko).
- Podan je tudi predlog o rednih srečanjih romskih pomočnikov, kjer bi se lahko posvetovali, izmenjali mnenja ter pokazali na težave, ki se pojavljajo, s čimer bi sproti reševali probleme povezane z delovnim mestom in poklicem.
- Dobro bi bilo, da se določi minimalno število romskih učencev v razredu, ki bi bilo merilo, kdaj je potrebno zagotoviti romskega pomočnika. Kjer je število romskih otrok manjše, naj se uvede doizobraževanje za delo z romskimi otroki in finančni dodatek za te učitelje.
- Za večjo integracijo romskih otrok je bil podan tudi predlog, da bi se spremenila obremenitev otrok v prvi triadi tako, da bi romski učenci lahko imeli več ur slovenskega jezika. Z boljšim znanjem slovenskega jezika bi se namreč lažje učili drugih predmetov. Podan pa je bil tudi predlog, da bi se uvedel test za ugotavljanje stopnje predznanja slovenskega jezika, na podlagi rezultatov katerega bi se ugotavljalo, ali je oddelek upravičen do romskega pomočnika.

Eden izmed pogojev za pridobitev poklicne kvalifikacije romskega pomočnika je, kot že omenjeno, vsaj delno poznavanje romskega jezika ali dialekta, vendar ta pogoj zaenkrat ni vedno izpolnjen. Ugotovljeno je bilo namreč, da več kot polovica romskih pomočnikov (52,9 %) na delovnem mestu uporablja le slovenski jezik, 47,1 %, torej malo manj kot polovica, pa poleg slovenskega uporablja tudi romski jezik. 37,5 % romskih pomočnikov pa romskega jezika sploh ne govori. Tako se Bačlija sprašuje, če je glede na skromno znanje romskega jezika in glede na to, da je romske narodnosti le štiri desetine romskih pomočnikov, sploh smiselno dodatno izobraževati obstoječe romske pomočnike, ali bi bilo bolje, da bi za romske pomočnike izobrazili in zaposlili ljudi iz romske skupnosti, ki bi opravili poklicno izobraževanje (Bačlija 2008, 138). Čas pa bo pokazal, kakšne spremembe in dopolnitve so še potrebne pri poklicu romskega pomočnika, da bo učna pomoč romskim učencem še bolj učinkovita.

4.6 ROMI V SREDNJIH ŠOLAH

Zveza Romov Slovenije ima naslednje podatke o vključenosti romskih otrok v srednje šole na področju Prekmurja: 13 jih je vpisanih na Srednjo poklicno in tehniško šolo Murska Sobota, in sicer 8 dijakov v program obdelovalca kovin, 4 v program pomočnika konfekcionarja in 1 v program električarja. V Srednjo šolo za gostinstvo in turizem Radenci so vpisani 3 romski dijaki, v Srednjo zdravstveno šolo Murska Sobota v Rakičanu 11, od tega 3 v štiriletni program tehnik zdravstvene nege, 8 pa v triletni program bolničar negovalec, v Srednjo kmetijsko šolo Rakičan je vpisanih 11 romskih dijakov, od tega 8 v 2 in pol letni program za pomočnika kmetovalca in 3 v triletni program kmetovalca, 2 pa sta vpisana v Gimnazijo Franca Miklošiča Ljutomer (Barle Lakota in drugi 2004, 12). V občini Novo mesto je v srednje in poklicne šole vpisanih približno 15 dijakov, večina od njih je vpisana na kmetijski šoli in večina od njih šolanje tudi kmalu prekine (Jevšek 2010).

Prav to je precej značilno za srednješolsko romsko populacijo. Cener Slavko, predsednik Svetniške skupine pri Zvezi Romov Slovenije je na okrogli mizi o izobraževanju romskih otrok, ki je bila organizirana na OŠ Tišina v okviru praznovanja Svetovnega dneva Romov 10.04.2009, opozoril ravno na to težavo:

Romskih otrok v nekaterih šolah ne 'mečejo' več v četrtem, petem ali šestem razredu, ampak preprosto napredujejo v višji razred osnovne šole, velikokrat brez ustreznega znanja. Sedaj se to kaže v srednjih šolah, ko so se mnogi romski otroci izpisali iz šole. To potrjuje podatek Ekonomske šole Murska Sobota, kjer se je več kot polovica vpisanih dijakov – Romov izpisala (Cener 2009, 7).

Problem je tudi, da delo v srednjih šolah in v programih izobraževanja odraslih ni posebej prilagojeno romski populaciji, zato se Romi v srednji šoli ob dejstvu, da mnogokrat nimajo ustreznega predznanja, srečujejo še z mnogimi drugimi težavami. Ravno zato bi bilo potrebno tem dijakom zagotoviti različne oblike učne pomoči v obliki dopolnilnega pouka, s pomočjo katerega bi lažje predelali zahtevano snov.

Kot kaže, je za romske učence prehod iz osnovne v srednjo šolo še toliko težji, saj so v osnovnih šolah deležni posebne diferenciacije in individualizacije, le te pa jim srednja šola ne ponuja več. Nekako se vsi ukrepi povezani s programom izobraževanja za

romske učence končajo z devetim razredom osnovne šole in se ne nadaljujejo. Več ukrepov in pomoči, ki se izvaja v osnovnih šolah, bi bilo tako potrebno izvajati tudi na srednjih šolah, vsaj v krajših - dveletnih ali triletnih programih. Tako bi otroci iz romske skupnosti, ki uspešno zaključijo osnovnošolsko izobraževanje, lažje nadaljevali šolanje, prišli do poklicne izobrazbe in bili posledično konkurenčnejši na trgu delovne sile.

4.7 ROMI V VISOKEM ŠOLSTVU

O visokoškolskem izobraževanju Romov ima Zveza Romov Slovenije zbrane naslednje podatke: Fakulteto za socialno delo obiskuje 1 romski študent s Prekmurja in 1 z Dolenjske, na Pedagoško fakulteto v Mariboru, smer jezikoslovje, sta vpisana 2 prekmurska roma, na Pravno fakulteto v Mariboru pa 1. Romskim študentom, ki vpišejo pedagoško smer študija, je v okviru razpisa štipendij za pedagoške poklice zagotovljena štipendija Ministrstva (Barle Lakota in drugi 2004, 12). Ker večina Romov, ki pride do srednje šole, le to kmalu tudi zapusti, je študentov Romov izredno malo ali skoraj nič.

4.8 IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH ROMOV

Po podatkih Urada Vlade RS za narodnosti (2006, 4) večina, več kot 65 % Romov, nima dokončane osnovne šole. Osnovno šolo za odrasle obiskuje približno 450 Romov (od tega 200 žensk), kar znaša približno 30 % vseh vpisanih v osnovne šole za odrasle. Zadnja leta je organiziranih veliko projektov in izobraževalnih programov, ki so namenjeni predvsem opismenjevanju, socializaciji ter ohranjanju romskega jezika in kulture. Financirajo jih predvsem Ministrstva RS za delo, družino in socialne zadeve, za šolstvo, znanost in šport, za kulturo in Ministrstvo za zdravje, izvajalci pa so večinoma nevladne organizacije ter razni javni zavodi. Odrasli Romi so vključeni predvsem v programe izobraževanja in usposabljanja v okviru Zavoda RS za zaposlovanje in v krajše in daljše programe, ki jih izvajajo posamezni izvajalci, še vedno pa je premalo odraslih Romov, ki bi se vključevali v izobraževanje za pridobitev poklicne izobrazbe (Barle Lakota in drugi 2004, 12).

Težave pri izobraževanju odraslih Romov se pojavijo, ker so Romi v teh programih soočeni z zahtevnimi vpisnimi pogoji, načini prenašanja znanja ter trajanjem izobraževanja, ki ni dovolj prilagojeno romski kulturi. Število Romov, ki se bodo vključili v izobraževanje odraslih in njihov uspeh v teh programih je odvisen tudi od

njihovega odnosa do izobraževanja. Ta se kaže kot nezaupljivost in strah pred udeležbo, nekateri imajo negativne izkušnje iz predhodnega izobraževanja, so nemotivirani zaradi življenja, ki jim ne omogoča postavljanja dolgoročnejših ciljev, imajo premalo informacij, nizko samozavest, negativen odnos do izobraževanja ter skromno predznanje. Hkrati jim tudi končanje I. stopnje izobrazbe ne omogoča zaposlitve. Zato je pomembno razvito svetovalno socialno omrežje, ki odraslim Romom svetuje, jih informira in motivira za vključitev v izobraževanje (Barle Lakota in drugi 2004).

Izobraževanje odraslih Romov pa ni pomembno le zaradi njih samih, da bi se dvignili iz začaranega kroga revščine in uspešneje integrirali v širšo družbo. Velik pomen ima tudi za njihove otroke. Bolj izobraženi bi jim namreč lažje pomagali pri domačem delu za šolo in še pomembneje, svoj pozitiven odnos do izobraževanja bi tako prenašali na svoje otroke in jih s tem bolj motivirali za delo v šoli.

5 POUČEVANJE ROMOV NA OŠ BRŠLJIN

Osnovna šola Bršljin je bila ustanovljena leta 1971. V prvem šolskem letu romski otroci še niso bili vključeni v vzgojno izobraževalni proces, so pa predstavniki šole, centra za socialno delo in občine že začeli z informiranjem romskih staršev o pomembnosti izobrazbe za njihove otroke. Tako je bilo v naslednjem šolskem letu 1972/1973 med 654-imi vpisanimi otroci tudi prvih 15 Romov. Večina teh je bila stara že 9, 10 ali 11 let, vendar ker prej niso obiskovali šole, so vse vključili v 1. razred. Prvo šolsko leto so bili vključeni v heterogene oddelke, kasneje pa je poučevanje romskih otrok v 1. in 2. razredu potekalo v homogenem, romskem oddelku, od tretjega razreda naprej pa so vse, ki so napredovali, spet vključevali v heterogene oddelke, eno do dve uri dnevno pa so bili vključeni v romsko skupino, kjer so se učili slovenščino in matematiko. Od šolskega leta 1991/1992, ko se je šola vključila v projekt »Vzgoja in izobraževanje Romov v OŠ« Zavoda RS za šolstvo so bili romski otroci v 1. razredu najmanj eno uro vključeni med ostale otroke, in sicer pri vzgojnih predmetih. V 2. razredu so bili med ostale otroke razporejeni dve uri dnevno, preostali dve uri pa je z njimi delal dodatni učitelj v posebnem razredu. Od 3. razreda naprej so bili romski učenci razporejeni med ostale otroke, eno uro dnevno pa je z njimi delal učitelj v posebnem razredu in utrjeval učno snov slovenskega jezika in matematike. Število novih romskih učencev je na začetku precej nihalo, saj so starši težko pošiljali svoje otroke v šolo, sploh že s sedmimi leti. Zato so jih nemalokrat v šolo vpisali šele, ko so bili stari 8, 9 ali celo več let. Kljub temu je število romskih otrok na bršljinški šoli raslo in v šolskem letu 2008/2009 je bilo vpisanih že 96 otrok, kar je 17,1% vseh učencev na šoli, v šolskem letu 2009/2010 pa že 101 romski otrok od skupaj 554 (Doberdrug 2009b, 19).

5.1 POVOD ZA NASTANEK IZVEDBENEGA MODELA VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA DELA V OŠ BRŠLJIN

Kljub različnim ukrepom, rešitvam, projektom in vloženem trudu, da bi izboljšali uspešnost v izobraževanju romskih otrok na OŠ Bršljin, neke prave uspešnosti ni bilo. Učenci so zapuščali osnovno šolo, preden so jo uspešno zaključili, ali pa so ponavljali razrede, bili neocenjeni in dosegali slabe učne rezultate zaradi nerednega obiskovanja pouka. Tisti, ki jim je osnovno šolo le uspelo končati, pa niso mogli nadaljevati s šolanjem, saj niso obvladovali minimalnih standardov znanj, potrebnih za nadaljnje šolanje v rednih srednjih šolah. S številnimi problemi so se srečevali tudi zaposleni na

šoli. Morali so prilagoditi cilje, vsebine in metode dela, iskati načine za uspešnejše sodelovanje s starši romskih otrok, nemalokrat pa je zaradi različnih kultur prišlo tudi do raznih konfliktnih situacij, nestrpnosti in nesoglasij med romskimi in neromskimi otroci in starši.

Ta nesoglasja so eskalirala v šolskem letu 2004/2005, kar smo lahko intenzivno spremljali tudi v različnih medijih. V šoli je bilo takrat 624 učencev, od tega 84 Romov. Nekateri starši neromskih otrok so zahtevali, da se romske učence prešola po vseh šolah v Novem mestu, ker naj bi veliko število romskih učencev v razredih vplivalo na slabšo kakovost dela, obenem pa naj bi se bali za varnost svojih otrok. S peticijo so pozvali ostale starše, da naj iz protesta ne pošiljajo svojih otrok v šolo, kar je približno tretjina staršev dva dni februarja 2005 tudi storila.

V reševanje nastalega problema se je vključilo tudi Ministrstvo za šolstvo in šport, ki je skušalo urediti razmere in zagotoviti primerne učne pogoje za vse na šoli. V sodelovanju s šolo so pripravili predlog izvedbenega modela vzgojno-izobraževalnega dela v OŠ Bršljin, ki naj bi bil izhodišče za preoblikovanje dela v šoli. Po t.i. 'bršljinskem modelu' so na šoli delali od aprila 2005, vendar se s to rešitvijo niso strinjali tamkajšnji Romi, saj so se bali, da vodi v slabše učne pogoje za njihove otroke, v ponovno segregacijo in homogene oddelke, ki so jih prepovedali šele v šolskem letu 2003/2004 (s Pravilnikom o normativih in standardih). Tako v začetku aprila v šolo svojih otrok niso poslali romski starši. Po srečanju s takratnim ministrom za šolstvo in šport Milanom Zverom, na katerem so predstavnikom romskih staršev razložili nov model poučevanja, pa so se tudi romski starši strinjali s predlogom izvedbenega modela. V šolskem letu 2005/2006 je 'bršljinski model' postal inovacijski projekt z naslovom Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca.

5.2 PREDLOG IZVEDBENEGA MODELA VKLJUČEVANJA UČENCEV ROMOV V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO V OŠ BRŠLJIN

Glavne značilnosti predlaganega izvedbenega modela so bile, da je bil začasen, da se je izvajal kot poskus in je ponudil naslednjo rešitev: Vse učence se integrira, torej obiskujejo matične oddelke, vendar se ob začetku leta ugotovi njihovo predznanje. Na

podlagi tega se jih pri predmetih, kjer imajo največje luknje v znanju, razporedi v posebne učne skupine. Tam se jim zagotovi dodatni pouk v obliki individualne in skupinske ter dodatne strokovne pomoči. Zato je šoli potrebno zagotoviti ustrezno večje število strokovnih delavcev. Model vzpodbuja fleksibilno organizacijo pouka in temelji na ohranjanju oddelkov. Poudariti je treba, da se učenci lahko vrnejo v svoj matični oddelek, ko dosežejo ustrezne standarde znanja, ter da se posebne skupine lahko oblikujejo le pri predmetih, kjer je za zagotavljanje kakovosti pouka to nujno oz., kjer je znanje jezika nujno potrebno za uspešno napredovanje (odpade torej ločevanje pri športni, glasbeni, tehnični vzgoji ipd.). S strani Zavoda RS za šolstvo je bil model vsa tri leta podvržen redni evalvaciji in spremljanju. To in dodatno strokovno pomoč je nudila konzulentka dr. Natalija Komljanc. Ustanovljena je bila tudi projektna skupina, ki je vključevala učitelje, vodstvo šole, predstavnike staršev tako romskih kot neromskih otrok in lokalno skupnost, z namenom, da nadzorujejo, kako poteka projekt oz. delo v šoli.

Cilj izvedbenega modela je bila uspešna integracija vseh učencev v sistem vzgoje in izobraževanja in optimalni razvoj vsakega učenca z uvedbo ustreznih oblik in metod pouka ter dejavnosti. Predvideni ukrepi v okviru izvedbenega modela so bili zgodnje vključevanje v predšolsko vzgojo, zgodnje poučevanje slovenskega jezika, uvajanje romskih pomočnikov, priprava izbirnega predmeta Romska kultura, normiranje romskega jezika - izdelava romskega slovarja, priprava učbenikov, priročnikov in druge literature za delo z romskimi učenci ter izvajanje raznih projektov vladnih in nevladnih organizacij (Ministrstvo za šolstvo in šport in drugi 2005, 4).

Pričakovane pozitivne posledice izvedbenega modela so:

- boljša kakovost pouka tako za neromske kot romske učence zaradi večjega števila strokovnih delavcev,
- izboljšanje znanja slovenskega jezika romskih učencev,
- metode dela in oblike vzgojno-izobraževalnega dela bodo bolj prilagojene romskim učencem,
- manjše število učencev bo olajšalo vzgojno-izobraževalno delo,
- uvedba romskih pomočnikov bo izboljšalo prisotnost pri pouku in krepilo zavest o tem, da je znanje vrednota (Ministrstvo za šolstvo in šport in drugi 2005, 5).

5.3 MODEL UČINKOVITEGA POUČEVANJA IN UČENJA ZA DVIG UČNE USPEŠNOSTI POSAMEZNEGA UČENCA

V sodelovanju konzulentke dr. Natalije Komljanc, projektne skupine, učiteljskega zbora in strokovnih delavcev OŠ Bršljin so na podlagi dokumenta Predloga Izvedbenega modela vzgojno-izobraževalnega dela v OŠ Bršljin ter Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v RS v šolskem letu 2005/2006 pričeli z inovacijskim projektom z naslovom Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca, preko katerega naj bi do konca šolskega leta 2007/2008 posodobili obstoječi model vzgojno-izobraževalnega dela. V skladu s cilji prej omenjenih dokumentov so se odločili, da bodo spremljali uvajanje referenčnega modela vzgoje in izobraževanja, klimo, oz. počutje v šoli, vpis, obisk pouka in dejavnosti ob njem, učno uspešnost učencev (še posebej pri slovenskem in angleškem jeziku ter matematiki), oblike in metode poučevanja in učenja, obliko formativnega preverjanja in ocenjevanja znanja ter koristnost asistentov oz. romskih pomočnikov (Komljanc 2005, 3).

Odgovorna oseba za izvajanje projekta je bila ravnateljica OŠ Bršljin Martina Picek, vodja projekta šolska pedagoginja Jasna Ignjatič, konzulentka pa dr. Natalija Komljanc. V preoblikovanje aktualnega modela vzgoje in izobraževanja je bil vključen tudi Svet staršev oz. preko roditeljskih sestankov in govorilnih ur vsi starši, nekateri učenci ter zunanji sodelavci, kot so občina Novo mesto, vrtci, zdravstvena služba, policija...

5.3.1 CILJI IN AKTIVNOSTI MED IZVAJANJEM PROJEKTA

Projekt je deloval na več nivojih, in sicer na nivoju posameznega strokovnega delavca šole, na nivoju projektne skupine, podprojektne skupine, nivoju celotnega učiteljskega zbora in na nivoju posameznega učenca. Projektne skupine so sodelovale še s skupino za izvajanje akcijskega načrta uvajanja Strategije, kjer so oblikovali profil romskega pomočnika in koordinatorja ter učni načrt Romska kultura (OŠ Bršljin 2006a, 1). Cilj projekta je bil izboljšati strategijo poučevanja in učenja, oz. oblikovati tak model pouka, ki bo dajal priložnosti za dvig učne uspešnosti vseh učencev na šoli. Konkretni cilji so bili (OŠ Bršljin 2006č, 1):

- izboljšati učno uspešnost posameznega učenca na šoli,
- izboljšati obisk romskih učencev,

- izboljšati klimo na OŠ Bršljin.

Doseganja teh ciljev so se lotili na različne načine. Med ukrepi, ki bi izboljšali učno uspešnost posameznega učenca, je med najpomembnejšimi nudenje individualne in skupinske pomoči učencem. Na šoli tako poznajo individualno in skupinsko pomoč za učence z učnimi težavami (0,5 h na oddelek tedensko, vse šole), dodatno strokovno pomoč za učence z odločbami, individualno in skupinsko ter dodatno strokovno pomoč (ISDP) za romske učence 'po sklepu ministra' (samo na OŠ Bršljin, 157 ur na teden, kar pomeni 1,046 ure na dan na oddelek), dopolnilni in dodatni pouk. Individualna in skupinska ter dodatna strokovna pomoč v prvem in drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju najpogosteje poteka tako, da je učitelj dodatne pomoči določen za razred. Učenci utrjujejo in dopolnjujejo učno snov v manjši skupini, oz. učitelj spremlja tisti oddelek, kjer je v danem trenutku največ otrok, ki potrebujejo njegovo pomoč. V tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju se učitelj pridruži učencem pri nivojskem pouku slovenskega in angleškega jezika ter matematike. Če je razlika v znanju prevelika, z manjšo skupino dela tudi pri drugih predmetih (Doberdrug 2009c, 27).

SLIKA 5. 1: Romske učenke in učitelj ISDP na delavnici v Dolenjskem muzeju

Vir: Osebni arhiv 2010

Učno uspešnost učencev so skušali izboljšati tudi s spodbujanjem bralne oz. funkcionalne pismenosti učencev, in sicer z urami pravljic in raznimi drugimi

aktivnostmi v knjižnici, vsak petek zjutraj pa so pri vseh predmetih in vseh zaposlenih prvih deset minut pouka brali kakšne zanimivosti. Spodbujali so večji obisk učencev Romov, večjo udeležbo v programih podaljšanega bivanja, zgodnje vključevanje otrok v vrtec, sodelovanje med aktivni in timi zaposlenih, spodbujali in razvijali so elemente pedagogike skupnosti, skušali so izboljšati sedanje metode ocenjevanja in preverjanja znanja z različnimi oblikami predstavljanja naučenega, učiteljski zbor in drugi strokovni delavci pa so se stalno strokovno izpopolnjevali. Izpopolnjevali so se tako na obče didaktični ravni kot na ravni specialne didaktike, psihologije, posameznih predmetnih metodik in različnih vzgojnih pristopov in modelov poučevanja. Tako so imeli srečanja in predavanja o učnih težavah učencev, tudi učencev Romov, o učnih stilih učenja in poučevanja, o opisnem ocenjevanju, preverjanju in ocenjevanju v OŠ, o bralnih strategijah, o tem kako otroku postaviti meje, o pedagogiki skupnosti, metodah in oblikah dela z romskimi učenci, specifikah funkcioniranja romskih otrok v vzgojno-izobraževalnem procesu, obiskali so tečaj romskega jezika na Razvojno izobraževalnem centru Novo mesto idr. Delali so tudi na izboljšanju pedagoške prakse, in sicer so pričeli bolj uporabljati metode dela, ki učence spodbujajo k celovitemu razvoju mišljenja, oblike učenja, ki omogočajo zaznavanje novih vsebin z različnimi čutili, večji poudarek so dali tudi na pridobivanju osebnih izkušenj o vsebini učenja. Pozanimali so se o učnih stilih učencev in jih usklajevali s stili poučevanja in učenja skratka, razvijali so ustvarjalne oblike pouka in dejavnosti ob njem. Na šoli so uvedli tudi evalvacijo lastnega dela s pomočjo kritičnega prijatelja. Gre za neklasično hospitacijo, ko so strokovni delavci Zavoda RS za šolstvo ali njihovi zunanji sodelavci prisotni ob načrtovanju, izvajanju in ocenjevanju vzgojno-izobraževalnega dela v posameznih oddelkih in skupinah, kjer so bili romski učenci in skupaj z učiteljem iščejo nove poti. Lažje učenje zagotavljajo tudi nižji normativi in standardi za oddelke, ki jih obiskujejo romski otroci. In sicer je v oddelku 21 otrok (prej 28) ob pogoju, da so v oddelku vsaj trije romski učenci. Kot v letih pred uvedbo projekta so nadaljevali tudi s pripravo raznih dvojezičnih glasil, slovarjev in drugih gradiv za interno uporabo pri delu z romskimi učenci (OŠ Bršljin 2009).

SLIKA 5. 2: Romski učenec na delavnici o zdravi prehrani ob kulturnem dnevu

Vir: OŠ Bršljin 2010.

Da bi izboljšali obisk romskih učencev, so na OŠ Bršljin v okviru projekta izvajali naslednje aktivnosti (OŠ Bršljin 2006d, 22; OŠ Bršljin 2007a, 19-22 in Padovan 2009, 23):

- Organizirano je bilo spremstvo učencev na šolskem avtobusu.
- Omogočeno je bilo umivanje, urejanje in preoblačenje v šoli.
- Omogočeno je bilo pranje in likanje oblačil.
- Pred začetkom šolskega leta so šolska svetovalna služba in izvajalci individualne in skupinske ter dodatne strokovne pomoči (v nadaljevanju ISDP) obiskali vse romske učence in njihove starše v romskem naselju.
- Na začetku šolskega leta, konec septembra, je vodstvo šole in šolska svetovalna služba v šolo povabila starše, ki so že med prvim obiskom napovedali, da svojih otrok iz različnih razlogov ne bodo poslali v šolo.
- Razredniki so redno vsak mesec beležili izostanke od pouka. Starše otrok, ki so izostajali neopravičeno, so pisno povabili v šolo. Tu je bila v pomoč romska družinska koordinatorica, ki je obvestila izročila in spodbujala starše, da se udeležijo srečanj.

- Kadar starši niso prišli v šolo in niso sodelovali z učitelji, so jih razredniki in učitelji – izvajalci ISDP obiskali v naselju.
- Kadar tudi to ni pomagalo, je posamezni primer obravnavala šolska svetovalna služba s predstavnikom Centra za socialno delo bodisi v šoli, bodisi med terenskim delom v naselju.
- Šola je od staršev pridobivala razloge za izostajanje učencev od pouka.
- Ob polletju so za otroke in starše organizirali srečanja, na katerih so pohvalili in simbolično nagradili redno prihajanje otrok k pouku in prizadevanja za boljši uspeh v šoli.
- Vodstvo šole in šolska svetovalna služba je na problematiko izostajanja romskih učencev opozarjala številna institucije in posameznike (zdravstveno službo, zavod za zdravstveno varstvo, romskega svetnika, Razvojno izobraževalni center in Svetovalno središče Novo mesto, Zavod za zaposlovanje Novo mesto, mestno občino, policijo in kriminalistično službo, druge OŠ, ki poučujejo Rome, medije...).
- Centru za socialno delo je socialna delavka vsak mesec pošiljala obvestila o neopravičenih izostankih otrok (kadar je imel učenec več kot 15 neopravičenih ur v mesecu).
- Ko je Center za socialno delo od osnovne šole dobil obvestila o neopravičenih izostankih, je starše teh otrok najmanj dvakrat pisno opozoril na njihovo dolžnost, da poskrbijo za izobraževanje svojih otrok. Če se tudi v tem primeru situacija ni popravila, je Center za socialno delo odločal o odvzemu socialne pomoči – deleža za otroke enemu od staršev, izjemoma obema (otroški dodatki so po zakonu nedotakljivi).
- Inšpektoratu RS za šolstvo in šport (l. 2005 je prevzel vlogo prekrškovnega organa) so posredovali prijave romskih učencev z izrazito veliko neopravičenimi izostanki (nad 100 neopravičenih ur v posameznem ocenjevalnem obdobju) in tistih, ki so opustili šolanje. To so delali zaradi želje in potrebe po uvedbi postopkov o prekrških zaradi izostajanja romskih učencev od pouka.

Z namenom izboljšanja klime na OŠ Bršljin so v šoli člane Sveta staršev seznanili s projektom, izvedli so roditeljske sestanke s starši bodočih prvošolcev na temo Kako reagirati in delovati, če ima tvoj otrok za sošolca Roma, prirejali so razna neformalna srečanja s starši, kot so razni pikniki, predstave in delavnice, predloge

staršev oz. predstavnikov Sveta staršev so skušali upoštevati v čim večji meri, za starše in učiteljski zbor so organizirali razna predavanja, kot je npr. predavanje z naslovom Kako postaviti otroku meje?, za večji občutek varnosti so najeli varnostnika, v oddelkih so imeli tematske razredne ure in razne goste, intenzivneje so vključevali romske otroke v šolske in obšolske dejavnosti, ob katerih se učijo socialnih veščin in sklepajo prijateljstva, v življenje in delo šole pa so vključevali elemente sodelovanja (OŠ Bršljin 2006č, 7).

5.3.2 ANALIZA PROJEKTA

V nadaljevanju bomo pogledali, v kolikšni meri so z inovacijskim projektom Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca in njegovimi ukrepi dosegli zastavljene cilje. Eden od teh je bil, kot že omenjeno, izboljšanje klime na šoli. Po poročilih, ki so javno dostopni na spletni strani OŠ Bršljin sodeč, se je stanje precej izboljšalo, saj naj bi bila šolska klima ugodnejša in pozitivnejša. To so ugotavljali na konferencah, svetih šole, timskih sestankih in svetih staršev. Na enem od sestankov sveta staršev so tako ocenili, da so se stvari umirile, da se čuti, da se na šoli vzpostavlja konstruktivno sodelovanje in da se stvari rešujejo. Ugotovili so tudi, da lahko k boljši klimi in večji avtoriteti učitelja v veliki meri pripomorejo tudi starši ter da mediji ne posegajo več toliko v šolski prostor. Tu je bila tudi opazka, da mediji o šoli pišejo predvsem negativno, na vabila, kjer bi šola pokazala kaj pozitivnega, pa se naj ne bi odzivali. Izboljšanje razredne klime dokazuje manjše število prekrškov, vzgojnih ukrepov in ostalih sankcij (OŠ Bršljin 2006d, 51). Boljša klima je rezultat konstruktivnega sodelovanja učencev, učiteljev, staršev, lokalne skupnosti in ostalih institucij, ob hkratnem izvajanju tematskih govorilnih ur, skupnih projektov, neformalnih srečanj ipd., po mnenju Obradinovića (2010) pa je odvisna tudi od aktualne krajevne politike v tistem trenutku in od odnosa na relaciji krajevna skupnost – Žabjak.

Eden glavnih problemov pri poučevanju romske populacije je njihova slaba učna uspešnost. O razlogih za le to smo govorili v prejšnjih poglavjih, tukaj se bomo lotili analize uspešnosti romskih učencev v OŠ Bršljin, oz. bomo ugotavljali, če se je le ta skozi inovacijski projekt izboljšala. V naslednji Tabeli 5. 1 je prikazana učna uspešnost romskih učencev v treh letih izvajanja projekta in leto prej.

TABELA 5. 1: Učna uspešnost romskih učencev v šolskih letih 2004/2005, 2005/2006, 2006/2007 in 2007/2008

ŠOL. LETO	ŠTEVILO	NAPREDUJE	NEGATIVEN	NEOCENJEN	SKUPAJ NE NAPREDUJE
2004/2005	84	50 (59,5)	18 (21,4)	16 (19,0)	34 (40,5)
2005/2006	78	48 (61,5)	9 (11,5)	21 (26,9)	30 (38,4)
2006/2007	84	51 (60,7)	9 (10,7)	24 (28,6)	33 (39,3)
2007/2008	86	57 (66,3)	4 (4,7)	25 (29,1)	29 (33,7)

(V oklepajih so odstotki)

Vir: OŠ Bršljin 2007c, 3 in OŠ Bršljin 2008, 5.

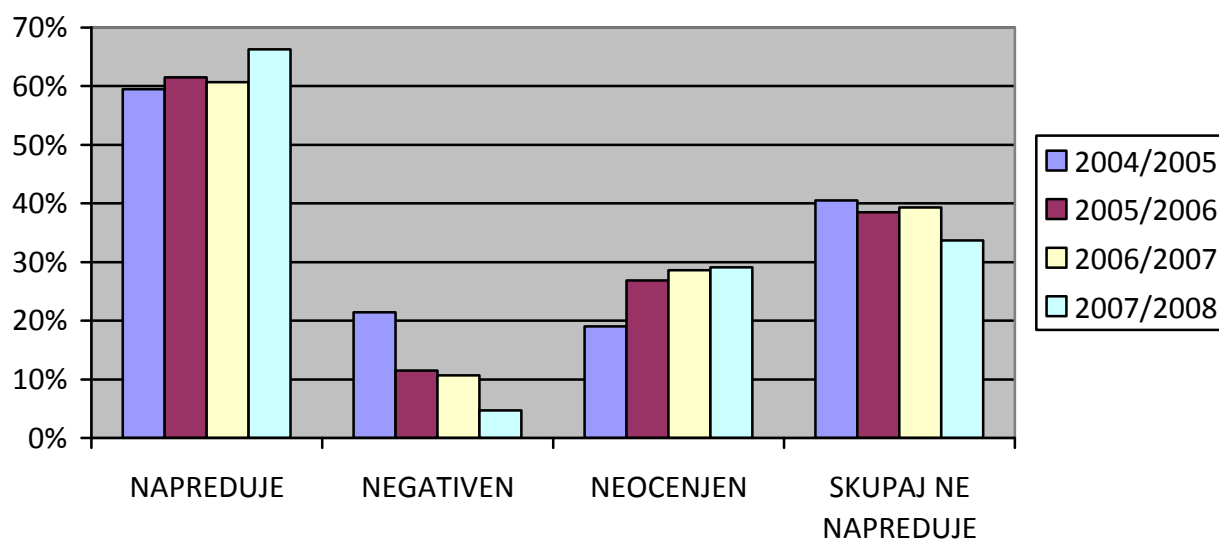
V šolskem letu 2004/2005 je bilo v OŠ Bršljin vpisanih 84 romskih učencev. Od teh jih je 50 šolsko leto zaključilo uspešno in napredovalo v višji razred. Po podatkih poročila o projektu v prvem letu izvajanja (OŠ Bršljin 2006b, 11) je bil njihov uspeh zadosten, z izjemo enega, ki je imel dober učni uspeh. Uspešnost romskih otrok v tem šolskem letu je bila torej 59,5 odstotna. Negativno ocenjenih učencev je bilo 18 (21,4 %), neocenjenih pa 16 (19 %), kar pomeni, da skupaj ni napredovalo 34 učencev oz. 40,5 % vseh vpisanih romskih učencev.

V naslednjem šolskem letu je bilo v šolo vključenih 78 učencev, od tega jih je v višji razred napredovalo 48, kar predstavlja 61,5 %. Tudi v tem letu je en učenec izdelal z dobrim uspehom, ostali pa z zadostnim (OŠ Bršljin 2006b, 12). Negativno ocenjenih je bilo 9 (11,5 %) učencev, neocenjenih pa 21 (26,9 %). Skupaj torej ni napredovalo 30 učencev oz. 38,4 % vseh romskih učencev.

V šolskem letu 2006/2007, je bilo v šolo vključenih 84 romskih učencev. Napredovalo je 60,7 % vseh učencev oz. 51 učencev (4 z dobrim, ostali z zadostnim učnim uspehom). 9 (10,7 %) učencev je bilo negativno ocenjenih, 24 (28,6 %) je bilo neocenjenih. Skupaj ni napredovalo 33 učencev, kar predstavlja 39,3 % vseh romskih učencev na šoli.

V zadnjem letu izvajanja projekta, v šolskem letu 2007/2008, je bilo na šoli 86 romskih učencev, od tega jih je 57 (66,3 %) uspešno napredovalo, 4 učenci oz. 4,7 % romske populacije na šoli ni napredovalo v naslednji razred zaradi negativne ocene, 25 oz. 29,1 % od vseh romskih učencev pa ni napredovalo, ker so bili neocenjeni. Skupaj ni napredovalo 29 romskih učencev, kar znaša 33,7 % vseh romskih učencev na šoli.

GRAF 5. 1: Učna uspešnost romskih učencev v odstotkih v šolskih letih 2004/2005, 2005/2006, 2006/2007 in 2007/2008

Vir podatkov: OŠ Bršljin 2007c, 3 in OŠ Bršljin 2008, 5.

Kot je razvidno iz zgornjega grafa 5. 1 je sprememba v odstotku otrok, ki napredujejo minimalna, malo večja je le v šol. letu 2007/2008, ko je odstotek učencev, ki napredujejo, za skoraj 7 % višji od tistega iz leta 2004/2005, ko se projekt še ni izvajal. Ponavljanje razreda zaradi negativnih ocen se je že v prvem letu opazno zmanjšalo, v zadnjem letu izvajanja projekta je v primerjavi s šolskim letom 2004/2005 negativno ocenjenih skoraj za 17 % manj. Zaskrbljujoče pa je, da se odstotek neocenjenih iz leta v leto vztrajno viša in je v zadnjem letu izvajanja projekta za kar 10 % višji kot v primerjavi z letom pred začetkom izvajanja projekta.

Vzrok za visok odstotek romskih otrok, ki so neocenjeni oz. za to, da ne napredujejo v višji razred, šola pripisuje predvsem nerednemu obiskovanju pouka. V zadnjih treh letih od 30 do 40 % celotne romske populacije pouk obiskuje redno, 35-45 % občasno, kar 20-25 % pa je takšnih, ki so, ali opustili šolanje ali v celem šolskem letu sploh niso prišli v šolo (OŠ Bršljin 2007c, 10). Uspešnost v šoli oz. napredovanje v višji razred romskih učencev pa je v veliki meri odvisno predvsem od rednega obiska pouka, saj učenci, ki vsaj približno redno obiskujejo pouk, napredujejo, oz. učenci, ki dovolj redno obiskujejo pouk, praviloma dosegajo višje standarde znanja. Zamujeno snov učencem pomaga nadoknaditi predvsem izvajanje individualne, skupinske in dodatne strokovne

pomoči, ki je prav zato nujno potrebna, obenem pa zagotavlja, da pouk poteka neovirano.

TABELA 5. 2: Prikaz opravičenih in neopravičenih izostankov po razredih v šol. letu 2005/2006

Razred	Število učencev	Opravičene ure	Neopravičene ure	Skupaj	Vrstni red po izostankih
1.	12	748	3856	4604	2.
2.	11	585	2078	2663	5.
3.	9	756	2274	3030	4.
4. osemkl.	11	786	2596	3382	3.
4. devetkl.	10	624	1516	2140	7.
5.	14	583	4965	5548	1.
7.	7	415	1976	2391	6.
8.	3	175	1007	1182	8.
9.	1	88	451	539	9.
Razredna stopnja		3499	12320		
Predmetna stopnja		1261	8399		
Skupaj		4760	20719	25479	

Vir: OŠ Bršljin 2006b, 7.

Iz zgornje Tabele 5. 2 je razvidno, da je neopravičenih izostankov več kot štirikrat več kot opravičenih, kar kaže na to, da večina staršev še vedno ne piše opravičil, ali jih celo ne zna. Največ manjkajo učenci petega oz. šestega razreda. Razlog za to tiči v tem, da v tem razredu preidejo z razredne na predmetno stopnjo, dobijo nove predmete in nove učitelje, več učiteljev, se selijo iz učilnice v učilnico, spremenijo se tudi strategije poučevanja, ki vplivajo na stil učenja, kar romskim učencem povzroča nemalo težav. Obenem že pri 11-12 letih začnejo opuščati šolanje zaradi prevzema družinskih obveznosti, porok ipd (OŠ Bršljin 2006c, 1).

Veliko je tudi izostankov v 1. razredu, saj se učenci, še posebej tisti brez predhodnega obiskovanja vrtca, težko privajajo na življenje in delo v šoli, imajo velik strah pred novimi, neznanimi ljudmi, starši pa so nezainteresirani za šolanje svojih otrok in jih ne pošiljajo v šolo, velikokrat jih le težka spustijo od doma. Ko so v drugem letu izvajanja projekta, v šolskem letu 2006/2007, na šoli analizirali opravičene in neopravičene izostanke, so ugotovili, da je kljub vsem aktivnostim učiteljev, vodstva šole, svetovalnih delavcev in zunanjih institucij za izboljšanje obiska, posamezni romski učenec v povprečju izostal 345 ur, kar predstavlja 57 šolskih dni in pol oz. skoraj 3 mesece pouka

(OŠ Bršljin 2007b, 10). Zaradi ogromnih izostankov imajo na šoli večkrat težave pri organizaciji dela. Zaradi neuspešnosti učencev, ki so neocenjeni zaradi prevelikega izostajanja od pouka, se razdre tudi kohezivnost oddelka, saj jih je potrebno večkrat združiti ali razdružiti, kar pomeni, da morajo učenci, ki so že oblikovali neke vezi in prijateljstva, le te stkati na novo, s čimer niso zadovoljni ne oni ne njihovi starši.

Neobiskovanje pouka je pri romskih učencih velika težava. Zaradi slabih bivalnih pogojev je njihovo zdravstveno stanje slabše, v naselju je tudi veliko socialne problematike (pijančevanje, pretepi, spori med romskimi družinami, droge), zgodaj opustijo šolanje tudi zato, ker se zelo mladi odločajo za družine. Ob vsem tem jih iz tira spravi tudi vsaka malenkost. Naj gre za to, da sosedov otrok ni šel v šolo, za petek 13. (so zelo vraževerni), krst, družinsko praznovanje, ali kaj podobnega, takrat ne pridejo v šolo. Velikokrat imajo tudi podaljšane vikende, ko ne pridejo v šolo v petek ali ponedeljek. Tudi z izvajanjem projekta, preko katerega so uvedli prej naštete ukrepe za povečanje obiska romskih otrok, se stanje ni izboljšalo. V šoli menijo, da je čas za prenos odgovornosti na Rome same in njihove predstavnike, saj neprestani izgovori romskih staršev, da njihovi otroci ne hodijo v šolo, ker so bolni, ker so družine med seboj sprte, ker se otroci bojijo šole, imajo slabe pogoje ipd. enostavno ne vzdržijo več (OŠ Bršljin 2007a, 23).

Šola je med izvajanjem projekta poskušala na razne načine izboljšati klimo, zmanjšati izostanke in povečati učne uspehe, vendar same številke ne kažejo na to, da bi se stanje resnično bistveno izboljšalo. Po analizi poročil, ki so jih vsake tri mesece med izvajanjem projekta pisali strokovni delavci šole, učitelji in konzulentka projekta, ugotavljam, da so se razmere nekoliko le popravile. Napredek je viden predvsem pri učencih, ki že doslej niso imeli večjega števila neopravičenih izostankov. Nudjenje individualne skupinske in dodatne strokovne pomoči je bilo uspešno, učenci se uspešneje vključujejo v dejavnosti šole. Ocene v povprečju še niso zadovoljive, saj je bil povprečen učni uspeh pri romskih učencih, ki so bili ocenjeni (pozitivno in negativno) v šolskem letu 2005/2006 1,86, v šolskem letu 2006/2007 1,92, v šolskem letu 2007/2008 pa 2,16. Povprečen učni uspeh pri romskih učencih, ki so napredovali, je bil v šolskem letu 2005/2006 2,02, v šolskem letu 2006/2007 2,08 in v šolskem letu 2007/2008 2,25 (Uršič 2009, 15). Kljub majhnemu napredku in slabemu povprečju je znanja po besedah učiteljev več, saj ne prihaja več do nižanja zahtevanih standardov z

namenom, da bi učenec lahko napredoval. Slabe dvojke so postale solidne dvojke. Prav tako so romski učenci v teh letih prvič dosegli dober učni uspeh, dobili so tudi kakšno trojko in štirico, nekaj pa jih je uspešno zaključilo osnovno šolo. Opazna je tudi razlika med učenci, ki obiskujejo pouk, in tistimi, ki pouka ne obiskujejo, saj so prvi postali še bolj odgovorni, prinašajo opravičila, se vključujejo v različne dejavnosti, njihovi starši sodelujejo s šolo. Tisti, ki pouka niso obiskovali redno, pa so še manj odgovorni, oz. opuščajo šolanje. Skratka, napredek se ne kaže v številkah in tabelah, ampak v manjših premikih, kot so ti, da se učenci, ki se redno šolajo doma uredijo, sledijo pouku, delajo domače naloge, sprejemajo sošolce in ti sprejemajo njih, sem in tja se tudi starši pozanimajo, kako gre njihovemu otroku v šoli, nekateri romski učenci so vključeni v podaljšano bivanje, razne interesne dejavnosti in nastopajo na prireditvah, ki se jih udeležujejo tudi starši. Vse to so sicer malenkosti, ki pa v tej določeni situaciji kažejo na nek uspešen začetek.

V zadnjih dveh šolskih letih, torej 2008/2009 in 2009/2010 na OŠ Bršljin uradno ne spremljajo več, oz. ne vodijo več posebej evidenc za romske učence, zato ni mogoče narediti analize za ti dve leti in ugotoviti, kakšno je stanje po izteku projekta. Ob tem se mi poraja vprašanje, kako brez ustreznih podatkov na šoli spremljajo morebiten napredek ali nazadovanje. Menim namreč, da bi se zbiranje podatkov in analize le teh morale nadaljevati vsaj ob koncu vsakega šolskega leta, z namenom, da se lahko oceni stanje na šoli. Kako bo sicer šola, ki pravi, da napredek bo, vendar ne čez noč, ampak verjetno šele skozi leta ukvarjanja s to problematiko, ta napredek prikazala?

Največja ovira pri uspešnejšem vključevanju romskih otrok v vzgojo in izobraževanje je po besedah ge. Pickove (2010), ravnateljice na OŠ Bršljin, njihov negativen odnos do izobrazbe, ki se ni spremenil tudi tekom projekta. Izobrazba ne romskim staršem ne njihovim otrokom ni vrednota, uspešno končana šola jim ne pomeni veliko, ker težko dobijo zaposlitev. V šolo hodijo le zaradi prisile, zato bi bilo najprej potrebno delati na mnenju staršev, učence z uspešno zaključeno osnovno šolo pa nekako nagraditi in jim s štipendijami pomagati pri izobraževanju v srednjih šolah (prav tam). Učitelj na OŠ Bršljin, G. Obradinović (2010), poleg negativnega vrednotenja izobraževanja največje pomanjkljivosti pri uspešnejšem vključevanju Romov v vzgojo in izobraževanje vidi v pomanjkanju strokovnih izrazov s posameznih predmetnih področij v romščini, pomanjkanju učbenikov in druge literature v romskem jeziku, v pomanjkljivi in

neustrezni slovnici in slovarju romskega jezika, v nizkem vrednotenju socialne varnosti na starost, v slabih materialnih razmerah, neustreznem odnosu države do življenja Romov, nestrpnosti, zgodnjih porokah. Možne pozitivne spremembe vidi v iskanju stimulatивnih metod za obiskovanje pouka, v večji povezavi z ostalimi institucijami, v ustanovitvi skupnega posvetovalnega telesa za izboljšanje dela in življenja Romov (vanj bi vključil šolo, RIC, Zvezo Romov, vrtec Pikapolonica, občino, Center za socialno delo, prostovoljce, zdravstveni dom...), v izboljšanju zaposlitvene strukture Romov in v spremembi vrednotenja izobraževanja (prav tam).

Da bi se razmere na šoli izboljšale, menim, da mora šola nadaljevati z ukrepi, ki jih je izvajala do sedaj, vsi vpleteni pa morajo biti izredno potrpežljivi in taktni, saj se bo pravi napredek pokazal šele čez čas. Kljub temu, da na šoli menijo, da so sodelovanja s pristojnimi institucijami konstruktivna, primerjave in prenos uspešnih praks iz drugih romskih mest in vasi zaradi specifičnosti romskega naselja Brezje pa so zaenkrat še nesmiselne (OŠ Bršljin 2007č, 13), mogoče ne bi bilo slabo, če bi poskusili tudi na ta način. Za boljši obisk romskih učencev so npr. v Prekmurju uporabljali ukrep, ki je sčasoma pokazal pozitivne rezultate. Šlo je za to, da so imeli na šoli zadolženo osebo, ki je preverjala razlog odsotnosti učencev na njihovem domu, takoj ko je manjkal. Če za neprisotnost pri pouku ni bilo upravičenih razlogov, je učenca pripeljala v šolo. Pogosta odsotnost romskih učencev od pouka je namreč posledica kulturnih razlik, ki pa jih delo v šoli ne more tolerirati. Zato je za to, da se zagotovi individualna pravica vsakega otroka do izobraževanja, potrebno prilagajanje in spreminjanje tistih vzorcev in navad, ki so pogoj za uspešno delo v šoli. Seveda ob pogoju, da so romskim učencem zagotovljene tiste kulturne pravice, ki jim pripadajo. Da se kulturni vzorec spremeni, pa je potrebno veliko več kot le običajno delo v šoli. Le tako se bo romskim učencem uspelo uspešno integrirati v kulturo (Krek 2005, 6-7).

Šola mora še veliko delati na področju multikulturalnosti. Otroke je potrebno priučiti strpnosti in tolerantnosti. V kurikulum je zato treba vključiti več takih vsebin ter organizirati razne delavnice na temo sprejemanja drugačnosti tako za vse učence na šoli kot njihove starše. Zanimivo bi bilo uvesti projekt na temo Romov, kjer bi otroci pri vseh predmetih na različne načine spoznavali kulturo, tradicijo in življenje Romov pri nas in po svetu. Tako bi pri slovenščini spoznavali literarna dela, pri zgodovini njihov prihod na evropska tla in razmere, pri glasbeni vzgoji bi se lahko učili romskih pesmi,

pri gospodinjstvu njihovo kulinariko, morda bi celo naredili gledališko igro ipd. Na koncu pa bi svoje delo lahko predstavili še staršem. Pomembno je, da se v življenju šole poudarja, da drugačnost ni negativna, da sta strpnost in tolerantnost pomembni vrednoti, predvsem pa morajo odnosi temeljiti na medsebojnem spoštovanju, sodelovanju in prilagajanju. In to tako v šoli kot zunaj nje.

Zavedati pa se moramo, da je integracija po principih logike multikulturalnosti nemogoča brez vsakršnega posega v kulturo romske skupnosti na eni in hkrati tudi v kulturo večinske družbe na drugi strani. Družbeni obrazci in ravnanja ene in druge kulture se namreč na nekaterih mestih zelo razlikujejo, oz. nekateri elementi romske identitete zavirajo uspešno vključevanje v sistem vzgoje in izobraževanja. Zato mora šola v procesu integracije delati na tem, da oblikuje skupno identiteto vseh učencev. To pomeni, da se kljub prizadevanju po ohranitvi romske identitete, vseeno poseže tudi vanjo in zahteva prevzem nekaterih navad širše družbe (Kovač Šebart in Krek 2003, 36-39).

Za uspešnejše odpravljanje predsodkov in spodbujanje strpnosti, enakih možnosti in drugih človekovih pravic je potrebno na šoli uvesti dodatna usposabljanja učiteljev za delo v večkulturnem okolju. Multikulturalnost kot vrednota mora biti v prvi vrsti pomembna tudi učiteljem. Tudi oni se morajo znebiti stereotipnih predstav in predsodkov, saj kot pravi R. W. Emerson (Inštitut za psihologijo osebnosti 2007): »Skrivnost dobrega poučevanja je spoštovanje učencev.« Potrebno pa je tudi dodatno usposabljanje za delo z Romi, kjer se mi poleg raznih predavanj in seminarjev s strani strokovnjakov zdi pomembna predvsem izmenjava izkušenj ljudi, ki dejansko delajo s pripadniki romske populacije. Ker slovenski jezik ni materni jezik Romov, se morajo učitelji slovenskega jezika dodatno poučiti tudi o učenju slovenščine kot drugega tujega jezika.

Šola mora še bolj delati tudi na tem, da se v oddelke podaljšanega bivanja in v druge dodatne dejavnosti vključi čim več otrok, saj s sodelovanjem v le teh zmanjšujejo socializacijski primanjkljaj in učno neuspešnost. Lahko bi se tudi bolj povezali z vrtcem Pikapolonica, ki deluje v naselju Brezje – Žabjak, in bi skupaj delali na povečanju števila romskih otrok, ki obiskuje predšolsko vzgojo, saj so ti otroci v nadaljnjem šolanju uspešnejši. Zato je nujno informiranje staršev romskih otrok o pomenu

predšolske vzgoje in kasnejšega izobraževanja in jih s tem vzpodbujati k vpisu ter k rednejšemu pošiljanju svojih otrok v šolo. Najbolje bi bilo, da informiranje poteka v njihovem domačem okolju, v prostorih vrtca Pikapolonice, če ne gre drugače, pa individualno na njihovih domovih. Pred vstopom v šolo lahko šola organizira tudi spoznavanje staršev in njihovih otrok z institucijo šole in učitelji. Z ogledom šole in obiski na domu bi vzpostavili začetni stik in zaupanje.

Vendar pa sama šola ne more postoriti vsega, zato se morajo v to aktivneje vključiti tudi zunanje institucije in država. Potrebno je več sodelovanja s Centrom za socialno delo, Zavodom za zaposlovanje, raznimi romskimi društvi, nevladnimi organizacijami, zdravstvenim domom ipd. V naselju bi lahko večkrat izvajali razne ustvarjalne delavnice: likovne, glasbene, plesne, športne, družabne igre, ki naj bodo, če se le da, navezane na romsko kulturo in jezik. Uvedli bi tudi popoldansko učno pomoč za otroke, za starše pa predavanja in delavnice o pomembnosti izobraževanja, o možnostih zaposlitve, o vzgoji otrok, o srednješolskih programih, vpisu na srednjo šolo in drugih možnostih izobraževanja, gospodinjsko in zdravstveno delavnico o pomembnosti zdrave prehrane, obveznih cepljenjih, kontracepciji, higieni in boleznih. Preko raznih delavnic bi se otroci priučili različnih spretnosti, delovnih navad in komunikacije, kar bi jim koristilo pri delu v šoli in življenju na sploh, starši pa bi se naučili prevzeti odgovornost za svoje otroke in prihodnost. Za vse to so potrebna finančna sredstva, ki so omejena, potreba po spremembi pa velika. Ena od rešitev je, da se v dejavnosti mobilizira čim več prostovoljcev, ki so zainteresirani za tovrstno delo in se jih pred začetkom aktivnosti ustrezno usposobi.

6 ZAKLJUČEK

Namen diplomske naloge je bil predstaviti način življenja Romov, njihove težave in probleme, s katerimi se srečujejo v procesu vzgoje in izobraževanja, poiskati vzroke za slabše obiskovanje pouka in slabšo učno uspešnost romskih učencev ter prikazati na kakšne načine se s problematiko izobraževanja Romov spopadajo na OŠ Bršljin.

Romi v Sloveniji, še posebej tisti na Dolenjskem, imajo izredno nizek življenjski standard. Živijo v neurejenih bivalnih razmerah brez ustrezne infrastrukture in higiene, so nizko izobraženi, veliko jih je celo nepismenih in z nedokončano osnovno šolo, zaradi česar zelo težko najdejo zaposlitev. Zaradi svojega mišljenja, ki ne ceni izobrazbe in je usmerjeno le v sedanjost, zaradi posebnega načina življenja, kulture, predsodkov ter nerazrešenih razmer (kot so npr. nelegalna naselja) pa so velikokrat v konfliktu z večinsko družbo. Tako so v kulturnem, družbenem, ekonomskem in socialnem vidiku odrinjeni na skrajni rob družbe.

Izhod iz tega skrajno slabega in neugodnega položaja je možen le z ustrezno izobrazbo. Izobrazba je namreč tista, ki nam omogoča boljši ekonomski in socialni status, saj nam znanje zagotavlja zaposljivost, boljši delovni in gmotni položaj, ugled, moč ter večjo kvaliteto življenja. Romi pa se na tem področju vrtijo v začaranem krogu, saj zaradi nizke izobrazbe ne morejo izboljšati svojega ekonomskega, kulturnega in socialnega statusa, velja pa tudi obratno, saj jim nizek status in revščina otežujeta pridobivanje izobrazbe.

Okolje, v katerem živijo, tako ni naklonjeno izobraževanju, otroci ne dobijo dovolj spodbud in v šolo vstopijo z manj predznanja in izkušnjami kot ostali. Zaradi revščine nimajo ustreznih šolskih potrebščin in oblek, deležni so slabe prehrane, neprimerne stanovanjske razmere pa jim otežujejo, če že ne onemogočajo, domače delo za šolo. Poleg tega niso vključeni v zunajšolske aktivnosti in izobraževanja ter niso deležni raznih kulturnih dobrin in drugih aktivnosti, kot so predstave, koncerti, knjige ipd. Veliko oviro v procesu izobraževanja Romom predstavlja tudi nepoznavanje slovenskega jezika, zaradi česar imajo romski učenci težave s sporazumevanjem, sledenjem pri pouku in na sploh z vključevanjem v življenje v šoli ali vrtcu. Romski otroci pa nimajo niti prave motivacije za šolo in razvitih delovnih navad, ker v

domačem okolju izobraževanje ni pomembna vrednota in jim neizobraženi starši ne morejo pomagati pri šolskem delu in učenju.

Na neuspešnost romskih učencev na področju izobraževanja vplivajo tudi predsodki večinske družbe, tako sošolcev kot zaposlenih v vzgojno-izobraževalnem procesu. Glede na to, da večina nima nikakršnih motenj v duševnem razvoju, so predsodki najverjetneje krivi tudi za previsok odstotek romskih otrok, ki so vpisani na osnovne šole s prilagojenim programom. Veliko pomanjkljivost za romske učence predstavlja tudi neustrezna izobraženost učiteljev, ki jih poučujejo. Le ti v procesu svojega rednega izobraževanja ne pridobijo ustreznega znanja, da bi kasneje znali delati z njimi.

Zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok, tudi tistih iz socialno manj spodbudnih okolij, naj bi bil eden od osnovnih ciljev izobraževanja, vendar je v praksi to precej drugače. Revščina, predsodki, neznanje jezika in ostali dejavniki romskim učencem namreč otežujejo šolanje in povzročajo, da imajo v primerjavi z ostalimi neenake možnosti v procesu izobraževanja. Vse naštetu je poleg neobiskovanja vrtca, zgodnjega odraščanja, zgodnjih porok in nosečnosti tudi razlog za neuspešno dokončanje osnovne šole in neredno obiskovanje le te.

V OŠ Bršljin, kjer se zaradi naraščanja števila prebivalcev v romskem naselju Brezje – Žabjak, vsako leto vpiše večje število romskih učencev, se s problemom slabe učne uspešnosti in izostajanja od pouka lotevajo na različne načine. Učencem nudijo individualno in skupinsko ter dodatno strokovno pomoč, izvajajo ure pravljic in druge aktivnosti v knjižnici, spodbujajo zgodnje vključevanje otrok v vrtec ter večjo udeležbo v programih podaljšanega bivanja in drugih krožkih. Romskim učencem skušajo prilagoditi metode ocenjevanja in preverjanja znanja, zaposleni pa se stalno dodatno izobražujejo, tako na obče didaktični ravni kot na ravni specialne didaktike, psihologije, posameznih predmetnih metodik in različnih vzgojnih pristopov in modelov poučevanja. Uvedli so evalvacijo lastnega dela s pomočjo kritičnega prijatelja, pripravljajo pa tudi razna dvojezična glasila in druga gradiva, ki so jim v pomoč pri delu z romskimi učenci.

Da bi zmanjšali izostanke romskih učencev, imajo v OŠ Bršljin organiziran šolski prevoz, spremstvo učencev na šolskem avtobusu in omogočeno umivanje ter pranje in

likanje oblačil. Pred začetkom leta romske učence in starše obiščejo na domu, razredniki redno beležijo izostanke, starše otrok, ki neopravičeno izostajajo, pa povabijo v šolo. Če starši s šolo ne sodelujejo, jih razredniki ali učitelji individualne in skupinske ter dodatne strokovne pomoči obiščejo v naselju, kadar pa tudi to ne pomaga, posamezni primer obravnava šolska svetovalna služba s predstavnikom Centra za socialno delo. Redno prihajanje k pouku in prizadevanja za boljši učni uspeh pohvalijo na srečanjih ob polletju, vodstvo šole in šolska svetovalna služba pa na problematiko prekomernega izostajanja romskih učencev od pouka opozarja številne institucije in posameznike.

Vse te aktivnosti pa očitno še vedno niso dovolj, da bi se razmere vidno premaknile na bolje. Zaposleni na šoli sicer opažajo pozitivne spremembe, kot so večja samostojnost, učenci v šolo prinašajo šolske potrebščine, tudi ostali učenci jih bolj sprejemajo v svojo sredino in jim nudijo pomoč, opaženo je bolj vestno delo, višji nivo znanja in še manj izostankov pri tistih romskih učencih, ki so že pred uvedbo vseh teh aktivnosti dokaj redno obiskovali šolo, vendar to po statističnih podatkih, na povprečnih ocenah in številu izostankov na žalost še ni vidno. Ocene ostajajo nizke, osnovno šolo dokonča majhno število romskih učencev, izostajanje od pouka pa ostaja pereč problem.

Da bi se pokazali pravi rezultati mora sicer preteči še nekaj časa, vendar je očitno, da so poleg uvedenih potrebni še kakšni dodatni ukrepi. Da bi bilo romskim učencem lažje v izobraževalnem procesu, menim, da bi morale šole, ki imajo romske učence, izvajati večino aktivnosti, ki so jih izvajali na OŠ Bršljin med izvajanjem inovacijskega projekta. Hkrati pa morajo šole skrbeti tudi za to, da se konflikti rešujejo sproti, zagotavljati morajo individualno svetovanje in razne delavnice, na katerih bi se učili jezika in socialnih veščin. Izredno pomembno je tudi sodelovanje s starši ter osveščanje in dodatno usposabljanje zaposlenih, ki delajo z Romi, da bodo strpnejši in bolj strokovno podkovani pri delu. Romi imajo poseben odnos do svojih otrok, zelo zaščitniški, pri vzgoji pa ne znajo postavljati meja, zato kot starši težko obvladujejo svoje najstnike, ki se jim uprejo tudi, ko jih pošljejo v šolo. Zato bi bilo nujno uvesti tudi nekakšno šolo za starše, v kateri bi imeli psihologi, pedagogi in socialni delavci razne delavnice in predavanja za njih.

Vendar pa brez uspešnih ukrepov na drugih področjih kot so zaposlovanje, zdravstvo, bivanjske razmere ipd., tudi ukrepi na področju vzgoje in izobraževanja niso tako

učinkoviti. Da bi Romi izstopili iz začaranega kroga revščine in socialne izključenosti, je izrednega pomena, da se problemov, ki se pojavljajo, lotimo holistično. Necelosten pristop je namreč eden izmed razlogov za neučinkovitost posameznih ukrepov. Pomembno je sodelovanje vseh institucij, ki se ukvarjajo z Romi, oz. urejanje problematike tudi na drugih področjih. Svoj del odgovornosti pa morajo prevzeti tudi Romi sami, saj se morajo določenim razmeram, normam in zakonom, ki so že določeni, prilagoditi tudi oni.

Potrebni so razni programi in delavnice v romskih naseljih, ki bi starše poučevali o izredni pomembnosti predšolskega in nadaljnjega izobraževanja, o različnih možnostih za izobraževanje, spremeniti pa je treba tudi njihovo mnenje o izobrazbi otrok. Organizirati je potrebno izobraževalne programe za osnovno in funkcionalno opismenjevanje za odrasle Rome, v kar naj bi sodilo tudi osveščanje na področju higiene, prehrane, zdravja, pa tudi vzgoje. Ker se ob izvajanju teh aktivnosti lahko pojavi problem neodzivanja in nesodelovanja s strani romskih staršev, je potrebno razmisliti tudi o tem, da se aktivnosti odvijajo vzporedno z dogodki, ki jih bolj pritegnejo.

Menim, da je potrebno tudi ponovno preučiti pogoje za pridobitev poklicne kvalifikacije za romskega pomočnika. Sprašujem se namreč, če je zgolj osnovnošolska izobrazba dovolj za opravljanje takega dela. Potrebna je tudi standardizacija romskega jezika, da bi romski učenci vsaj izbirni predmet lahko poslušali v svojem jeziku in imeli zagotovljeno pravico do razvijanja lastnega jezika. Vendar se bo ob tem takoj pojavil nov problem, saj je za udejanjanje takega pouka potrebno izobraziti ustrezen kader. Tu naj omenim še potrebo po slovnici in slovarju dolenjske romščine, ki bi olajšal komunikacijo, saj se na slovenskem narečja v romskem jeziku že zelo razlikujejo.

Predpogoj za izboljšanje izobrazbene strukture pri Romih je vsekakor tudi rešitev bivanjskega problema oz. legalizacija romskih naselij. S tem bi rešili osnovni problem: komunalno urejenost, občutek varnosti, izboljšanje higiene. Hkrati s tem pa je nujno omogočiti čim večjo zaposlenost. S tem, da država ponuja socialno pomoč, ne poskrbi pa za alternativo – boljši zaslužek, dela Romom več škode kot koristi. Če bi pridobivali lastna sredstva, bi lažje sprejeli odgovornost za urejanje, vzdrževanje bivalnih pogojev in zadovoljevanje osnovnih potreb družine. Pri zaposlovanju Romov pa bi morali

upoštevati njihove navade, kulturo in jim omogočiti tiste oblike zaposlovanja, ki jih neorganizirano že opravljajo (zbiranje odpadnega materiala, nabiranje zelišč, gob). Hkrati bi jih bilo potrebno priučiti raznih poklicev, ali jim omogočiti zasebne obrti. Izobraževanje Romov se namreč ne sme končati z zaključkom osnovne šole.

Velika ovira pri reševanju romske problematike je tudi nestrpnost in odklonilen odnos s strani okoliških prebivalcev, kar je pri Romih v naselju Brezje – Žabjak pripeljalo do velikih napetosti in celo sovražnosti na obeh straneh, ki se ob vsaki novi konfliktni situaciji še povečuje in pogloblja. Problem pa ni le na eni strani, zato je nujno potrebno delovati na obeh straneh. Ker so predsodki o Romih pogojeni z nepoznavanjem njihove kulture in za naše razmere nesprejemljivim načinom življenja, je potrebno narediti več na spoznavanju Romov. V šole je potrebno uvesti več vzgoje k nacionalni strpnosti, elemente multikulture vzgoje, v posamezne predmete uvesti poglavja o romski skupnosti in kulturi, zgodovini ipd. Vzgojo za več strpnosti in tolerantnosti, spoznavanje pravic in dolžnosti v demokratični družbi pa je potrebno izvajati tudi v širšem okolju, saj se nestrpnost in odklonilno stališče do Romov s starejših prenaša na otroke. Poleg državnih institucij bi morala delovati tudi razna društva in prostovoljci. Možnosti so široke: kulturne prireditve, javne razprave, mediacijske delavnice, okrogle mize, romski časopis, tematski večeri, s čimer bi premagali strah pred neznanim ipd. Saj »dokler ne bomo znali sprejeti in upoštevati njihove drugačnosti, dokler bo stereotipna stena neprebojna ali celo iztočnica za reševanje problemov, bodo še tako dobro izdelani programi ostali neplodni« (Avsec 1996, 151).

Skratka, zagotovo ni dovolj le izobraževati romske učence, problem je veliko širši. Izobrazba in odnos do izobraževanja je tesno povezan s socialno-ekonomskim stanjem. Šele izobraženi bi lahko zaustavili ta začarani krog, v katerem se vrtijo Romi na Dolenjskem. Da pa bi to dosegli, je potrebno hkrati izboljšati njihov ekonomski položaj, z zaposlovanjem povečati odgovornost za preživetje lastne družine in tudi odrasle funkcionalno opismeniti. Seveda je potrebno delovati tudi v širšem okolju, kjer se nestrpnost in odklonilno stališče do Romov s starejših prenaša na otroke. Zdi se, da je to, vsaj trenutno, še nedosegljivo. Zato tisti, ki z Romi delajo, cenijo vsak še tako majhen korak, ki kaže napredek na poti k doseganju višje izobrazbe in spreminjanja vrednotenja izobraževanja v romski skupnosti. Večji uspehi pa bodo možni šele, ko se bo izboljšal tudi socialno-ekonomski status romskih družin.

7 LITERATURA

Amnesty International. 2006. *False starts: The exclusion of Romani children from primary education in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Slovenia*. Dostopno prek: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR05/002/2006/en/de46d8ad-d3e1-11dd-8743-d305bea2b2c7/eur050022006en.pdf> (16. julij 2010).

Avsec, Tatjana. 1996. Romi in zdravje. V *Varovanje zdravja posebnih družbenih skupin v Sloveniji*, ur. Erna Kraševac Ravnik, 129-161. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS.

--- 1999. Romski otrok. V *Različnim otrokom enake možnosti*, ur. Anica Mikuš Kos, 101-114. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.

Babič Ivaniš, N., Š. Urh, V. Klopčič in M. Adamič. 2006. Raziskava izobraževalnih in poklicnih interesov Romov. V *Poklicno informiranje in svetovanje za Rome – PISR: Zbornik projekta*, ur. Nada Žagar in Vera Klopčič, 197-243. Črnomelj: Zavod za izobraževanje in kulturo.

Bačlija, Irena. 2008. Romski pomočniki v slovenskem osnovnošolskem sistemu: Prednosti in pomanjkljivosti izredne učne pomoči romskim učencem. *Šolsko polje* 19 (5-6): 121-142.

Bajec, Anton, ur. 1994. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.

Barle, Andreja. 2007. *Družba znanja in vseživljenjsko učenje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

--- in Jana Bezenšek. 2006. *Poglavja iz sociologije vzgoje in izobraževanja: pregled sodobnih socioloških študij, perspektiv in konceptov*. Koper: Fakulteta za management.

---, Nada Trunk Širca in Dušan Lesjak. 2008. *Družba znanja: izzivi izobraževanja v 21. stoletju*. Koper: Fakulteta za management.

Barle Lakota, A., M. Gajgar, J. Horvat – Muc, M. Kovač Šebart in J. Krek, ur. 2004. *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/ (4. julij 2010).

Bevc, Milena. 1991. *Ekonomski pomen izobraževanja*. Radovljica: Didakta.

Brezovšek, Marjan. 2008. *Reševanje romske problematike v Sloveniji s poudarkom na socialni inkluzivnosti Romov v šolski sistem. Končno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov...solstva/.../crp_V5_0231_porocilo.doc (02. avgust 2010).

Brizani-Traja, Imer. 2000. *Le ostanite – Romi gredo!* Celovec: Mohorjeva založba.

Bršljinko. Glasilo OŠ Bršljin. 2009. Danes vam bom opisovala sebe!/Dive tumenge hoču pripodovin vasu peste! (38): 16-17.

Cener, Slavko. 2009. Pozdravni nagovor in prispevek na okrogli mizi. V *Romski zbornik z okrogle mize o izobraževanju romskih otrok: Romano Kedijpe*, ur. Geza Bačič, 7-9. Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije.

Council of Europe. 2007. *Roma and Travellers*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/Documentation/strategies/statistiques_en.asp#P11_143 (15. november 2009).

Delors, Jacques. 1996. *Učenje – skriti zaklad: poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Doberdrug, Marija. 2009a. Predstavitev romskega naselja Brezje – Žabjak. V *Bršljinski ostržki: Ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v OŠ Bršljin*, ur. Marija Doberdrug, 17-19. Novo mesto: OŠ Bršljin.

--- 2009b. Šolanje romskih učencev v OŠ Bršljin. V *Bršljinski ostržki: Ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v OŠ Bršljin*, ur. Marija Doberdrug, 19-20. Novo mesto: OŠ Bršljin.

--- 2009c. Ugotovitve, sklepi in zaključki. V *Bršljinski ostržki: Ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v OŠ Bršljin*, ur. Marija Doberdrug, 27-29. Novo mesto: OŠ Bršljin.

Franzese, Sergio. *O Vurdón*. Dostopno prek: <http://www.vurdon.it/english.htm#history> (18. april 2010).

Gaber, Slavko in Ljubica Marjanovič Umek. 2009. *Študije (primerjalne) neenakosti*. Ljubljana: Center za študij edukacijskih strategij, Pedagoška fakulteta.

Hajdu, Julija. 2002. *The Roma and the holocaust of World War II: Victims, then and now*. Dostopno prek: http://www.history.ucsb.edu/projects/holocaust/Research/Proseminar/romaholocaust.htm#_ftnref13 (20. november 2009).

Horvat, Jožek. 1999. Položaj Romov v Sloveniji. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo: zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997.*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 20-27. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Hribernik, Franc. 1994. *Marginalci v družbi – marginalci v izobraževanju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.

Inštitut za psihologijo osebnosti. 2007. *Misli o vzgajanju in učenju*. Dostopno prek: <http://www.ipsos.si/web-content/VIZ-portal/ogled/citati%205%20-%20o%20vzgajanju%20in%20poucevanju.html> (23. november 2010).

Jereb, Janez. 1998. *Teoretične osnove izobraževanja*. Kranj: Moderna organizacija.

- Jevšek, Polde. 2010. *Osebna korespondenca z avtorjem*. Novo mesto, 14. julij.
- Kleibencetl, Janko. 2004. *Del tuha, romski pozdrav*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Klopčič, Vera. 2007. *Položaj Romov v Sloveniji: Romi in Gadže*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komljanc, Natalija. 2005. *Načrt izvajanja in spremljanja projekta OŠ Bršljin v šolskem letu 2005/06*. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/nacrt_izvajanja.pdf (10. avgust 2010).
- Kovač Šebart, Mojca in Janez Krek. 2008. Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije. *Sodobna pedagogika* 54 (1): 28-43.
- Krajnc, Ana. 1977. *Izobraževanje naša družbena vrednota*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Kraševc Ravnik, Erna in Anica Mikuš Kos. 1996. Ugotovitve in predlogi za varovanje zdravja posebnih družbenih skupin v Sloveniji. V *Varovanje zdravja posebnih družbenih skupin v Sloveniji*, ur. Erna Kraševc Ravnik, 211-221. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja.
- Krek, Janez. 1997. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- 2005. Izvedbeni model izobraževanja romskih učencev za OŠ Bršljin. V *Če ne boš priden, te bomo dali Slovencem: Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 04*, ur. Sabina Autor in Roman Kuhar, 6-16. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Lamberger Khatib, Maja, Tatjana Pezdir in Kristina Toplak. 2006. Bi moral biti nek poseben Rom, da bi si želel izobrazbe: O romskih otrocih v OŠ Leskovec pri Krškem. V *Zakaj pri nas žive Cigani in ne Romi: Narativne podobe Ciganov/Romov*, ur. Božidar Jezernik, 219-233. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Levičnik, Irena. 1991. Predšolska vzgoja romskih otrok v naši republiki. V *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*, ur. Miran Komac, 92-100. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Macura-Milovanović, Sunčica. 2006. *Otroci iz Deponije: pedagoški vidiki vključevanja romskih otrok v izobraževalni sistem – analiza akcijskega eksperimenta*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Mikuš Kos, Anica. 1999. Kako revščina prizadeva kakovost življenja, razvojne in izobraževalne možnosti otrok? V *Različnim otrokom enake možnosti*, ur. Anica Mikuš Kos, 87-101. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.

Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo in OŠ Bršljin. 2005. *Izvedbeni model vključevanja učencev Romov v vzgojno-izobraževalno delo v OŠ Bršljin*. Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/model/predlog.pdf> (16. avgust 2010).

Obradinović, Milan. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 13. september.

OŠ Bršljin. 2006a. *Tretje vmesno poročilo o spremljanju in nudenju pomoči Zavoda RS za šolstvo strokovnim delavcem OŠ Bršljin pri oblikovanju izvedbenega modela vzgoje in izobraževanja*. Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/model/tretje.pdf> (12. avgust 2010).

--- 2006b. *Evalvacija dela v projektu v prvem letu (šolsko leto 2005/2006)*. Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/model/evalva.pdf> (28. avgust 2010).

---2006c. *Sumarno letno poročilo o spremljanju in nudenju pomoči Zavoda RS za šolstvo strokovnim delavcem OŠ Bršljin pri oblikovanju izvedbenega modela vzgoje in izobraževanja*. Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/model/sumarno.pdf> (28. avgust 2010).

--- 2006č. *Dopolnilo k sumarnemu letnemu poročilu o spremljanju in nudenju pomoči Zavoda RS za šolstvo strokovnim delavcem OŠ Bršljin pri oblikovanju izvedbenega modela vzgoje in izobraževanja.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/dopolnilo_nov_06.pdf (11. avgust 2010).

--- 2006d. *Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca: Drugo leto izvajanja, 5. vmesno poročilo.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/peto_vmesno_06.pdf (14. avgust 2010).

--- 2007a. *Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca: Drugo leto izvajanja, 6. vmesno poročilo.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/model/marec07.pdf> (15. avgust 2010).

--- 2007b. *Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca: Drugo leto izvajanja, 7. vmesno poročilo.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/julij_07.pdf (28. avgust 2010).

--- 2007c. *Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca: Drugo letno poročilo.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/model_11_07.pdf (28. avgust 2010).

--- 2007č. *Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca: Tretje leto izvajanja, 8. vmesno poročilo.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/8_porocilo_12_2007.pdf (28. avgust 2010).

--- 2008. *Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca: Tretje leto izvajanja, letno poročilo.* Novo mesto: OŠ Bršljin. Dostopno prek: http://www.os-brsljin.si/model/letno_07_08.pdf (28. avgust 2010).

--- 2009. *Inovacijski projekt: Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca.* Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/iprojekt.htm> (18. avgust 2010).

--- 2010. *Kulturni dan*. Dostopno prek: <http://www.os-brsljin.si/fotos/listpics.asp?a=show&ID=19292> (25.september 2010).

Padovan, Darja. 2009. Aktivnosti šole za boljši obisk. V *Bršljinski ostržki: Ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v OŠ Bršljin*, ur. Marija Doberdrug, 22-25. Novo mesto: OŠ Bršljin.

Pergar-Kuščer, Marjanca. 2003. Pravičnost v izobraževanju in socialnoekonomski status iz perspektive razvojnih značilnosti. V *Uspešnost in pravičnost v šoli*, ur. Mojca Peček in Cveta Razdevšek-Pučko, 99-117. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Picek, Martina. 2010. Intervju z avtorico. Novo mesto, 15. september.

Razdevšek-Pučko, Cveta. 2003. Poduspešnost. V *Uspešnost in pravičnost v šoli*, ur. Mojca Peček in Cveta Razdevšek-Pučko, 117-131. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Rečnik, Ferdo. 1991. *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje. Globalna koncepcija razvoja vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Rojc, Emil. 1991. *Teme iz sociologije vzgoje in izobraževanja*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Romani.org. 1998. *Romani nationalism, flag and anthem*. Dostopno prek: http://romani.org/local/romani_anthem.html (18. april 2010).

Rus, Calin. 2004. *Education of Roma/Gypsy children in Europe: The training of Roma school mediators and assistants*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/Mediators_EN.pdf (4. avgust 2010).

Slichthuber Jerebic, Monika. 2008. *Inkluzija učencev Romov na osnovni šoli Beltinci. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Smerdu, Franci in Giodani, Jože. 2003. *Romi na območju ZRSZ Območna služba Novo mesto in ukrepi za razreševanje njihovega težavnega položaja na trgu dela*. Ljubljana: ZRSZ, Območna skupnost Novo mesto.

Statistični urad Republike Slovenije. 2002. *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002*. Dostopno prek: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=OBC&st=5 (8. december 2009).

Šiftar, Vanek. 1970. *Cigani: Minulost v sedanjosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Šircelj, Milivoja. 2003. *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921-2002*. Ljubljana: Statistični urad RS. Dostopno prek: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf> (8. december 2009).

Škraba, Urška. 2007. *Integracija Romov v občini Grosuplje: Magistrsko delo*. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Skraba-Urška.PDF (24. november 2009).

Škof, Vladka. 1991. Vzgoja in izobraževanje romskih otrok v osnovnih šolah v RS. V *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*, ur. Miran Komac, 100-106. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Šooš, Edita. 1987. *Demokratizacija obrazovanja: Komparativna kritička analiza*. Zagreb: Školske novine.

Štrukelj, Pavla. 1991. Etnološke raziskave romske populacije v Sloveniji. V *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*, ur. Miran Komac, 36-56. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 1999. Romska kultura (Pomen tradicionalnega etničnega izročila in pospeševanje današnjih kulturnih dejavnosti). V *Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo: zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997.*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 124-134. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2004. *Tisočletne podobe nemirnih nomadov: Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*. Ljubljana: Družina.

Tancer, Mladen. 1991. Pomanjkljiva jezikovna kultura otrok Romov zmanjšuje njihovo šolsko uspešnost. V *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*, ur. Miran Komac, 72-78. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 1994. *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.

--- 1999. Komparativni prikaz učne uspešnosti romskih in neromskih osnovnošolcev v Prekmurju. V *Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo: zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997.*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 154-164. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

The Patrin Web Journal. 2000. *Romani culture and history*. Dostopno prek: <http://reocities.com/Paris/5121/patrin.htm> (5. december 2009).

Toličič, Ivan in Leon Zorman. 1977. *Okolje in uspešnost učencev. Vpliv socialnoekonomskih in demogeografskih dejavnikov na šolski uspeh in osebne lastnosti otrok*. Ljubljana: DZS.

Urad Vlade RS za narodnosti. 1995. *Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/Romi_1995.pdf (22. junij 2010).

--- 2006. *Splošne informacije o romski etnični skupnosti v RS*. Dostopno prek: <http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/IzrednaGradivo3.pdf> (20. julij 2010).

--- 2009. *Romska skupnost*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_oziroma_narodne_skupnosti/romska_skupnost/ (4. julij 2010).

--- 2010. *Nacionalni program ukrepov za Rome Vlade RS za obdobje 2010-2015*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/Program_ukrepov.pdf (4. julij 2010)

Uršič, Metka. 2009. Predstavitev dela v drugem in tretjem letu inovacijskega projekta. V *Bršljinški ostržki: Ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v OŠ Bršljin*, ur. Marija Doberdrug, 15-17. Novo mesto: OŠ Bršljin.

Vlada RS. 2010. Poročilo o položaju romske skupnosti v Sloveniji – poročilo o izvajanju Zakona o romski skupnosti v RS (Uradni list RS 33/2007). Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&st=a&epa=1328-v&mandate=-1&unid=PA|10FFF5CD7E985E61C12577B9003D73D4&showdoc=1> (25. november 2010).

Zadravec, Jože. 1991. Demografska in socialna podoba Romov v Sloveniji. V *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*, ur. Miran Komac, 78-92. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS 12/1996. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO445.html (24. junij 2010).

Zakon o osnovni šoli. Uradni list RS 12/1996. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO448.html (24. junij 2010).

Zakon o Romski skupnosti v RS. Uradni list RS 33/2007. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO4405.html (24. junij 2010).

Zakon o vrtcih. Uradni list RS 12/1996. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO447.html (24. junij 2010).

Židan, Alojzija. 2004. *Za kakovostnejša družboslovna znanja. Didaktični in znanstveni prispevki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2007. *Vzgoja za evropsko demokracijo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Žugel, Jasna. 1991. Integracija romske skupnosti v slovensko družbo. V *Razprave in gradivo 25: Romi na Slovenskem*, ur. Miran Komac, 113-122. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

PRILOGA A: Intervju z Go. Martino Picek, ravnateljico OŠ Bršljin (15. september 2010)

1. Kateri so največji uspehi in pozitivne spremembe na področju vzgoje in izobraževanja romskih učencev na OŠ Bršljin?

»Integracija v matične oddelke, nekaj učencev je uspešno zaključilo devetletno osnovno šolo, strpnejše sobivanje, vključevanje v podaljšano bivanje.«

2. Kaj je po vašem mnenju največja ovira pri uspešnejšem vključevanju Romov v vzgojo in izobraževanje, kje vidite največje pomanjkljivosti?

»Odnos do izobrazbe se pri mnogih romskih starših in posledično tudi njihovih otrocih ni skoraj nič spremenil. Izobrazba jim sploh ni vrednota, saj po zaključeni osnovnošolski obveznosti skoraj nihče ne nadaljuje šolanja in tudi zaposli se ne. V osnovno šolo hodijo zato, ker so prisiljeni.«

3. Kako bi po vašem mnenju najučinkoviteje premagali to oviro?

»Zmotivirati je potrebno najprej starše. Učence, ki uspešno zaključijo osnovno šolo, bi morda na nek način nagradili in jim pomagali pri vključitvi v nadaljnje šolanje, npr. s štipendijo.«

4. Kako bi danes, po izteku inovacijskega projekta ocenili uspešnost le tega oz. katere zastavljene cilje ste dosegli?

»Predvsem večje sprejemanje drugačnosti, integracijo, znatno boljši učni uspeh pri učencih, ki redno obiskujejo pouk, boljše sodelovanje z nekaterimi starši.«

5. Katerih ciljev vam ni uspelo v celoti doseči?

»Obiska učencev nam ni uspelo veliko izboljšati, od tega pa je v največji meri odvisen učni uspeh.«

6. Kako poteka življenje na šoli po izteku inovacijskega projekta? Ali nadaljujete z uspešnimi praksami?

»Inovacijski projekt je prinesel v šolo nekatere nove oblike in metode dela, s katerimi nadaljujemo tudi po njegovem izteku. Predvsem je veliko več sodelovalnega dela med učitelji in sodelovalnega učenja med učenci. V

organizacijskem smislu je delo na šoli, kjer je veliko učencev s posebnimi potrebami, Romov in učencev tujcev, zelo zahtevno, hkrati pa tudi pestro. Vsi strokovni delavci morajo biti izredno fleksibilni in senzibilni, da se lahko na najboljši način prilagajajo vsakokratni situaciji. Če je drugod po šolah kritični prijatelj v razredu bolj izjema kot ne, je to naš vsakdan. Brez timskega dela pri načrtovanju, izvajanju in evalvaciji pri nas enostavno ne gre več, kajti različne pomoči, ki jih ti učenci potrebujejo, morajo biti med seboj usklajene.«

7. Pri katerih predmetih se izvaja individualna in skupinska ter dodatna strokovna pomoč?

»Največ te pomoči je pri slovenščini in matematiki.«

8. Ali je spremenjena zakonodaja, ki predvideva sankcioniranje staršev, ki svojih otrok ne pošiljajo k pouku, kaj prispevala k zmanjšanju izostankov?

»Bolj malo, kajti denarne kazni pri prejemnikih socialnih pomoči največkrat niso izvedljive.«

9. Ali je šola uvedla še kakšne posebne ukrepe za neopravičeno izostajanje učencev od pouka oz. za zmanjšanje izostankov?

»Šola ima natančno izdelan načrt, kako ukrepati v primeru večjih odsotnosti učencev. Vodimo številne evidence, pošiljamo obvestila, vabila in prijave. Naši svetovalni delavci pa tudi učitelji, obiskujejo romske starše v naselju. Ob daljši upravičeni odsotnosti učenke zaradi prometne nesreče smo organizirali učno pomoč učiteljice na domu.«

10. Ali opazate napredek romskih učencev v primerjavi s prejšnjimi generacijami Romov?

»Napredek vsekakor je, samo koraki so majhni in počasni.«

11. Koliko romskih otrok uspešno dokonča osnovnošolsko izobraževanje?

»Malo.«

12. Ali se ti odločijo za izobraževanje na srednjih šolah? Katerih?

»Bilo je le nekaj poskusov na srednjih poklicnih šolah.«

13. S katerim šolskim letom ste ukinili homogene, posebne romske oddelke?

»S šolskim letom 2001/2002.«

14. Kako sodelujete s starši romskih otrok?

»Težko, ker le izjemoma prihajajo na roditeljske sestanke in govorilne ure. Tudi pisna obvestila predstavljajo problem, ker pogosto ne dosežejo naslovnika, poleg tega pa velik del odraslih Romov ni pismen. Mlajši starši se že bolj zanimajo za svoje otroke, prihajajo na sestanke in prireditve.«

15. Glavni vzroki, da romski učenci predčasno zapustijo šolo, so?

»Mladi Romi se izredno zgodaj poročajo, saj nekatera dekleta zanosijo, še preden končajo osnovno šolo. Uspešno končana šola jim skoraj nič ne pomeni, ker težko dobijo zaposlitev.«

16. Kaj pa vzroki za slab učni uspeh romskih učencev?

»Glavni vzrok je nereden obisk pouka. Naslednji problem je slabo poznavanje slovenskega jezika. Že besedišče maternega, romskega jezika je izredno skromno, pomešano s številnimi slovenskimi in hrvaškimi izrazi. Na taki osnovi je težko graditi nov, njim tuj slovenski jezik. Nekaterih glasov Romi nikoli ne osvojijo.«

17. Koliko učencev obiskuje izbirni predmet Romska kultura?

»13 učencev.«

18. Kaj menite o tem izbirnem predmetu?

»Menim, da je ta izbirni predmet še nedodelan, pa tudi učitelji zanj niso usposobljeni.«

19. Kako na šoli ohranjate romsko kulturo in jezik?

»Na različnih prireditvah, ob izdajanju dvojezičnih glasil, z oblikovanjem priročnega romsko-slovenskega slovarja.«

20. Kakšna je razlika med romskim pomočnikom in učiteljem za individualne in skupinske dodatne pomoči?

»Romski pomočnik naj bi bil vez med domom in šolo, ki bi pomagal romskim učencem premagovati jezikovne, socializacijske in druge težave, ki pogosto nastopijo v novem, šolskem okolju. Praviloma nima pedagoške izobrazbe. Učitelj individualne in skupinske dodatne pomoči pa pomaga učencem pri učnih težavah. Ima pedagoško izobrazbo.

21. Koliko učiteljev za individualno in skupinsko dodatno pomoč in koliko romskih pomočnikov je na vaši šoli?

»Imamo sedem učiteljev ISDP in tri romske pomočnike, dva preko javnih del, enega v okviru projekta, ki ga vodi Zveza Romov Slovenije.«

22. Kakšna so navodila za delo in naloge učiteljev za individualno in skupinsko dodatno pomoč?

»Učitelj za individualno in skupinsko dodatno pomoč izvaja praviloma iste naloge kot razredni ali predmetni učitelj, le metode in oblike dela so prilagojene posameznemu učencu ali skupini. Redno sodeluje v razrednem ali predmetnem timu.«

23. Ali menite, da pristojne institucije dovolj sodelujejo z vami? Kakšno pomoč bi še potrebovali?

»Prepričana sem, da se vsaka od institucij trudi po svojih močeh, a je svobodna romska narava močnejša od vseh nas. Šele ko bo v sami romski skupnosti na tehničnici vrednot zmagala izobrazba, se bomo vsi skupaj veselili napredka.«

PRILOGA B: Intervju z G. Milanom Obradinovičem, učiteljem na OŠ Bršljin (13. september 2010)

1. Kateri so največji uspehi in pozitivne spremembe na področju vzgoje in izobraževanja romskih učencev na OŠ Bršljin?

- »Obisk Romov pri pouku se je močno povečal.
- Več jih izdelava razred in celotno šolo zaključita v povprečju 2 Roma letno, kar je na vpis seveda zelo malo, vendar pred leti so bila obdobja, ko ni nihče zaključil osnovnega šolanja.
- Pismenost med njimi se povečuje.
- Včasih so komajda obvladali seštevanje in odštevanje, zdaj že uporabljajo geometrijska orodja, kalkulator, celo delijo že.
- Pozitivne ocene dobivajo pri predmetih, za katere nimajo ustreznih romskih izrazov (kemija, fizika, zgodovina, tuji jezik).
- Šolske potrebščine jih ima večina dobro urejene, nekatere deklice imajo zvezke urejene naravnost vzorno.
- Izdelujejo plakate, ki jih tudi predstavijo.
- Večina otrok je med vrstniki sprejeta, oz. občutiti je manj odrivanja in žaljenja (obojestransko).«

2. Kje vidite največje pomanjkljivosti pri uspešnejšem vključevanju Romov v vzgojo in izobraževanje?

- »Romščina nima ogromnega števila izrazov s posameznih predmetnih področij, tako da večine abstrakcij ne morejo prevesti v svoj jezik.
- V lastnem jeziku nimajo ustrezne literature, saj se v glavnem romski zapisi nanašajo na pravljice in zgodbe.
- V svojem jeziku skoraj nihče ne zna brati, slovnica in slovar pa sta pomanjkljiva oz. neustrezna, saj se romska narečja tako močno razlikujejo med seboj, da se na srečanjih sporazumevajo v slovenskem jeziku.
- Lastne humanistične inteligence nimajo.
- Znanje in redno delo za njih nista taki vrednoti, da bi zanju vlagali več napora kot je nujno potrebno. V naselju na vsakega bolj izobraženega gledajo postrani in ga izločajo iz sredine.

- Socialna varnost na starost večini nič ne pomeni. Mislijo si: »Umrli bom prej, preden bom dobil penzijo...«.
- Vztrajnost staršev za pošiljanje otrok v šolo je pri večini majhna ali nična.
- Materialne razmere večini ne omogočajo učenja doma (nimajo lastnega prostora, mize).
- Vztrajnosti za učenje ali dolgoročno delo ne poznajo.
- Odnos do tuje lastnine je dvomljiv in skregan z našimi normami in zakonodajo.
- Država nima ustreznega odnosa do življenja Romov. Daje jim denar, ne da bi v povračilo kaj zahtevala, ne prisili jih da bi v okviru zakonskih možnosti študirali in delali, pri zatiranju kriminalitete uporablja dvojna merila...
- Nestrpnost proti Romom se močno poveča v času predvolilnega boja in kadar naredijo kakšno kriminalno dejanje.
- Zelo zgodaj se poročajo in dekleta so dostikrat zgubljena za šolo že v 7. ali 8. in 9. razredu.«

3. Kako bi ocenili napredek romskih učencev v primerjavi s prejšnjimi generacijami Romov?

»Napredek je očiten, žal pa ni vedno merljiv s številkami obiska pouka in ocenami. Pozna se večja urejenost večine Romov, saj se jih v šoli umiva čedalje manj, več jih ima urejene potrebščine in osebne stvari.«

4. Kako uspešno se romski učenci vključujejo v šolo in njeno življenje? Ali sodelujejo pri raznih dejavnostih?

»Učenci Romi se vključujejo samo v obvezno delo, h krožkom in interesnim dejavnostim jih ne moremo pridobiti.«

5. Kako romski učenci preživljajo odmore?

»Med odmori se v glavnem družijo med seboj, redki so tisti, ki se pridružijo ostalim učencem. Dostikrat poskušajo odmor podaljšati in prihajajo za učiteljem v razred (tako kot drugi).«

6. Kako neromski učenci sprejemajo romske?

»Sprejemanje je odvisno od urejenosti in discipliniranosti posameznih Romov. Tisti, ki so urejeni in disciplinirani in da še lepo govorijo slovensko, so dobro

sprejeti v razredu, tudi med odmori, domov pa se ne vabijo. Odnos do njih se največkrat zaostri ob romskih izpadih in v predvolilnem času (smo hvaležna kost za glodanje).«

7. Kakšno je sodelovanje s starši romskih otrok?

»Sodelovanje je minimalno, saj sami starši skoraj ne hodijo na govorilne ure in roditeljske sestanke, čeprav se tudi na tem področju stanje rahlo, vendar prepočasi, izboljšuje. Stiki so največkrat telefonski in občasni obiski v naselju.«

8. Kateri so poglobljeni vzroki, da romski učenci predčasno zapustijo šolo?

- »poroka,
- slabo predznanje,
- nereden obisk pouka,
- njihova kri (nevztrajnost, potepuštvost),
- učni primanjkljaj, ki se vleče od vstopa v šolo (opazen je pri tistih, ki ne obiskujejo vrtca),
- znanje za njih ni vrednota,
- »nomadski geni«.

9. Kaj pa vzroki za slab učni uspeh romskih učencev?

»Vsi vzroki, ki sem jih navedel prej, veljajo kot vzrok za slab učni uspeh. Rangiral jih ne bi, saj je teža posameznega vzroka različna pri vsakem učencu.«

10. Ali menite, da bi se obisk romskih učencev kaj izboljšal, če bi imeli na šoli osebo, ki bi bila zadolžena, da preveri razlog odsotnosti učenca na njegovem domu takoj, ko manjka in bi ga v primeru neopravičenega razloga za odsotnost pripeljala v šolo?

»V šoli je za Rome zaposlenih zelo veliko delavcev (pa ne samo za njih). To so romski koordinator, svetovalne delavke, učitelji ISDP, DSP in DRT (Drugo, Romi, tujci). Vsak obisk naselja in tudi telefonski pogovor omenjenih delavcev, razrednikov, vodstva in ostalih učiteljev povzroči povišan obisk pouka.«

11. Katere so največje težave, ki jih imate vi pri delu z romskimi učenci ter kako jih rešujete?

»Kot največjo težavo vidim v preslabem poznavanju romskega jezika. Obiskoval sem tečaj romščine, ki pa se ni nadaljeval. Težava je zaradi pomanjkanja literature in predavateljev za učenje jezika in pa tudi obupno narečje v Žabjaku.«

12. Ali mi lahko opišete specifične metode dela, ki jih uporabljate pri delu z romskimi učenci?

»Uporabljam v bistvu predvsem metode individualnega dela z individualnim pristopom do vsakega učenca posebej. Zelo veliko se z njimi pogovarjam na človeški način. Dam jim tudi vedeti, da so pri meni dobrodošli in jih ne odrivam.«

13. Kako sodelujete z ostalimi učitelji?

- »Sprotno dogovarjanje za delo z Romi.
- Skupna izdelava delovnih listov in nalog za preverjanje in ocenjevanje.
- Dnevno prilagajanje situaciji, kajti niso vedno v šoli tisti Romi, za katere sem zadolžen po urniku.
- Pomoč pri delu v računalniški učilnici.
- Pomoč pri izdelavi zapiskov v zvezku, delovnem zvezku...
- Priprava določenega učnega materiala.
- Po mojem mnenju smo v teh letih medsebojno sodelovanje razvili do take mere, da lahko dajemo nasvete tudi drugim šolam. Najbolj smo dodelali medsebojno sodelovanje pri fiziki, matematiki, zgodovini, športni vzgoji, čeprav so tudi druga področja kvalitetno pokrita, vendar drugje sodelujejo drugi.«

14. Ali menite, da je potrebno kader, ki dela z romskimi otroci na katerem področju še posebej pripraviti in dodatno izobraziti? Na katerem?

»Vsekakor je specialnega izobraževanja premalo. Prisoten pa je velik problem, da na akademski, fakultetni ravni ni specialno izobraženih predavateljev za romsko problematiko na Dolenjskem. Projekt dela s prekmurskimi Romi pa je za nas neuporaben. Kar naredimo pozitivnega izhaja po mojem mnenju večinoma iz naše lastne prakse. Vsekakor pa so bila dobrodošla vsa specialna predavanja.«

15. Ali ste se Vi sami udeležili kakšnih dodatnih izobraževanj, ki bi Vam pomagali pri delu z romskimi učenci? Katerih?

»Izobraževanj je bilo veliko, čeprav na samo romsko tematiko ne (stara pesem: ni izobraženih predavateljev v tej smeri). Sam sem opravil 30 urni tečaj poznavanja romskega jezika, nadgradnje pa ni bilo. Tečaj mi je veliko pomagal, tako da kar nekako razumem njihov pogovor, posebej je koristen v primeru, ko načrtujejo lumparijo (špricanje...)«

16. Kako ohranjate pozitivno klimo na šoli? Ali se je le ta med projektom izboljšala?

»Z veliko dobre volje in medsebojno pomočjo. Je pa klima na šoli na žalost zelo odvisna od dnevne in aktualne krajevne politike in odnosa na relaciji krajevna skupnost – Žabjak.«

17. Kaj bi po vašem mnenju še izboljšalo uspešno vključevanje romskih učencev?

- »Najti stimulatívne metode za obisk pouka.
- Večja povezava z ostalimi institucijami, ki je praktično ni.
- Ustanoviti skupno posvetovalno telo za izboljšanje dela in življenja Romov. V to telo naj bi bili vključeni šola, Zveza Romov, RIC, vrtec Pikapolonica, občina CSD, prostovoljci in morda še kdo (vzgojna posvetovalnica, ZD Novo mesto...)
- Izboljšati zaposlitveno strukturo Romov. Mislim, da bi se lahko našel projekt javnih del, ki bi se vzdrževal sam, npr. čiščenje gozdov in revitalizacija pašnih površin, pa še kaj.
- Doseči, da jim bo izobrazba pomenila moralno vrednoto.«

DANES VAM BOM OPISOVALA SEBE!

Jaz sem Nives Bogataj hodim v
šolo osnovna. šola bratjih. Živim v
novem mestu. Imam enega brata in
3 pse čivave. Rada pišem, risem in sem
zelo prična. Rada sem vožim z kolesom
in rada se igram s svojimi
psi. Rada imam svojo mamo, očeta
brata in mojih pse. Rada z mano
pomagam rada delam domače naloge

TO JE VSE KAR JAZ DELAM IN
KJIM IMAM RADA.

NIVES

DINE TUMENGE HOČU PRIPODOVIN VASU PESTE!

Meni hiyu Nives Bogataj, riku du
šola osnovna i pla bišjih. Živim
du Novo mesto. Hilo ma jek pral i
s Dunela čirave. Rado pišnu, risnu i
hihu zelo pridno. Rado se čido z
kolo i rado se kelo s mre dukela.
Rado dixeru mri, mama, dade, pral
i mre dukelen. Rado mamake
pohuzinu radu keru domače naloge.

KAVA HILU SA SU ME KERI I
SU DIXERO RADO.

NIVES

RIKI MRO ĐUKLO